

การสำรวจพฤติกรรมการใช้ที่ว่างสาธารณะร่วมกันในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม บ้านหัวเขา
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

โดย
นายเอกพล ต้าโชติ

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง แผน ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาสาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การสำรวจพฤติกรรมการใช้ที่ว่างสาธารณะร่วมกันในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม บ้าน
หัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการออกแบบชุมชนเมือง แผนก ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาสาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

A SURVEY OF SPATIAL BEHAVIORS IN SHARED PUBLIC SPACES IN A BUDDHIST
AND MUSLIM COMMUNITY - BAN HUA KHAO, SINGHANAKORN DISTRICT,
SONGKHLA PROVINCE

An Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Architecture (Urban Design)
Department of Division of Landscape Architecture
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2019
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	การสำรวจพฤติกรรมการใช้ที่ว่างสาธารณะร่วมกันในชุมชนไทย
โดย	พุทธและไทยมุสลิม บ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา
สาขาวิชา	เอกพล คำโชติ
สาขาวิชา	การออกแบบชุมชนเมือง แผน ข ระดับปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุพักตรา สุทรสุภา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)	
พิจารณาเห็นชอบโดย	
.....	ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐวดี ปรีทยานิตย์)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพักตรา สุทรสุภา)	
.....	ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณา รักชวิน)	

58051207 : การออกแบบชุมชนเมือง แผน ข ระดับปริญญาโท

คำสำคัญ : พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่าง, พื้นที่ว่างสาธารณะ, ชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม, บ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร, จังหวัดสงขลา

นาย เอกพล คำโชติ: การสำรวจพฤติกรรมการใช้ที่ว่างสาธารณะร่วมกันในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม บ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุพักตรา สุทธิสุภา

พื้นที่ชุมชนบ้านหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่มีประชากรนับถือ 2 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องร่วมกันได้อย่างดี อีกทั้งมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วในด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงทำให้บริเวณภายในชุมชนนี้มีลักษณะการพัฒนาอย่างไร้ทิศทาง อาคารบ้านเรือนสร้างกันอย่างแออัดและขาดการวางแผน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนซึ่งจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะช่วยลดความแออัดของชุมชน แก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม และเป็นพื้นที่นันทนาการของคนในชุมชนได้อีกด้วย โดยจะศึกษาสภาพของพื้นที่สาธารณะและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน ด้วยการสำรวจพื้นที่และใช้วิธีการสังเกตการณ์ การใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนร่วมกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ที่มีอยู่ ผลการศึกษาพบว่าด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนทั้ง 4 แห่ง อยู่ใกล้กับถนนสายรอง เข้าถึงได้ง่าย มีที่จอดรถยนต์และมอเตอร์ไซค์ บริเวณใกล้เคียงมีการใช้ประโยชน์อาคารเพื่ออยู่อาศัยในหมู่บ้านชาวประมง และอาคารพาณิชย์ริมทางเป็นร้านค้า ด้านหน้าตลาดนัดชุมชน พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมมีร้านค้าแผงลอยตั้งชั่วคราวเพื่อค้าขายผู้ใช้งาน ทั้งตอนเช้าที่มาซื้อของกินของใช้ และช่วงเย็นที่มีคนมาเล่นฟุตบอล คนส่วนใหญ่เลือกใช้พื้นที่มีร่มเงา เช่น ใต้หลังคาโดมของตลาด ศาลานั่งพักใต้ต้นไม้ใหญ่เนื่องจากอากาศร้อน และพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนของชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม ใช้ร่วมกันบริเวณตลาดนัดชุมชน ส่วนการพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย พบปะพูดคุยกัน กลุ่มผู้ใช้งานจะเป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ในบริเวณสวนสาธารณะ พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมด้านข้างตลาดนัดชุมชน

58051207 : Major (Urban Design)

Keyword : Spatial Behaviors, Public Spaces, Buddhist-and-Muslim Thai Community, Ban Hua Khao Community - Singhanakorn District, Songkhla Province

MR. AEKKAPON DAMCHOTE : A SURVEY OF SPATIAL BEHAVIORS IN SHARED PUBLIC SPACES IN A BUDDHIST AND MUSLIM COMMUNITY - BAN HUA KHAO, SINGHANAKORN DISTRICT, SONGKHLA PROVINCE THESIS ADVISOR : ASSISTANT PROFESSOR DR. SUPAGTRA SUTHASUPA

Ban Hua Khao Community, in Hua Khao Subdistrict, Singhanakorn District, Songkhla Province, is a community of a population with two religions namely Buddhism and Islam, whose ways of life are ideally shared. The community has been rapidly developed in economic and social facets; the community thus begins to be sprawling and crowded and lacks planning. Therefore, it is interesting to study shared public spaces in the community, which are the elements that lessen the overcrowding, solve environmental problems, and provide recreation areas. The study investigates the physical aspects of the shared public spaces and spatial behaviors of the users. The methods used in the study include site surveys, behavioral observations, and interviews with the community informants. The research shows that four shared public spaces are located near secondary roads, are easily accessed, and have ample parking areas. Nearby building uses are residential of fishermen and commercial areas. There are also a community market and an exercise and multi-purpose area located vendor kiosks serving users in a morning market and evening footballers. Most users prefer shaded areas such as a dome-market, patios, shadows under big trees. The common behaviors, of Buddhist Thais and Muslim Thais, in the shared public spaces, are the activities in the community market. The recreation activities, exercises, and meetings are found in adults and elderlies in the park, the exercise area, and the multi-purpose area near the market.

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี ด้วยคำปรึกษา คำแนะนำ และความกรุณาจาก อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุพักตรา สุทธสุภา ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อผู้ศึกษา ทำให้การค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์มากที่สุด

นอกจากนี้ผู้ศึกษาขอขอบคุณคณะกรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ ผู้ที่ให้ข้อมูลและความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยนี้ รวมถึงผู้ช่วยวิจัยที่ให้ความช่วยเหลือในหลายด้าน จนการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สำเร็จไปได้ด้วยดี ตลอดจนผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ที่อยู่อาศัยในชุมชนบ้านหัวเขาทุกท่าน ทั้งความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์รวมถึงข้อเสนอแนะในการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะใน ชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในชุมชน

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์สาขาการออกแบบชุมชนเมืองทุกท่านที่ให้ความรู้ ให้ คำแนะนำและประสบการณ์อันมีค่าแก่ผู้ศึกษา ขอขอบพระคุณเจ้าของหนังสือ เอกสาร วารสาร และ วิทยานิพนธ์ทุกเล่ม ที่ช่วยให้การค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีความสมบูรณ์

ขอขอบคุณพี่ ๆ เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ทุกคนที่ให้คำแนะนำความร่วมมืออย่างดียิ่งในการเก็บ ข้อมูลการศึกษาวิจัย ส่งผลให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงด้วยดี คุณค่าหรือประโยชน์ที่ เกิดจากการค้นคว้าอิสระเล่มนี้ ผู้ศึกษาขอน้อมบูชาแด่พระคุณบิดา มารดา ครูอาจารย์ที่อบรมสั่งสอน แนะนำ ให้การสนับสนุน และให้กำลังใจอย่างดียิ่งตลอดมา

เอกพล คำโชติ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 คำถามของการวิจัย.....	2
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	3
1.5 ขั้นตอนการวิจัย.....	5
1.6 เวลาที่ใช้ในการวิจัย.....	7
1.7 วิธีการศึกษา.....	7
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
1.9 แหล่งข้อมูล.....	7
1.10 นิยามศัพท์.....	8
1.11 อุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย.....	8
1.12 ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการวิจัย.....	8
1.13 การเสนอผลงาน.....	9
บทที่ 2 ความรู้ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10

2.1 แนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	10
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและ ไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของคนในชุมชน.....	31
2.3 สรุปความรู้ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	36
บทที่ 3 การออกแบบการวิจัย	39
3.1 กรอบทฤษฎีและแนวความคิด.....	39
3.2 กระบวนการศึกษา	39
3.3 คำถามของการวิจัย	39
3.4 การเลือกพื้นที่การศึกษา	40
3.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา	40
3.6 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	41
3.7 การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	46
3.8 การเก็บรวบรวมข้อมูล	46
3.9 การวิเคราะห์ข้อมูล	48
3.10 สรุปวิธีดำเนินงานวิจัย.....	49
บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่.....	50
4.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ศึกษา.....	50
4.2 ข้อมูลทั่วไประดับตำบลหัวเขา.....	50
4.3 โครงสร้างของระบบโครงข่ายถนนภายในพื้นที่บริเวณตำบลหัวเขา.....	51
4.4 ข้อมูลทั่วไประดับพื้นที่ศึกษา.....	53
4.5 ข้อมูลทางด้านสังคม.....	58
บทที่ 5 การดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์ผลการศึกษา.....	61
5.1 การดำเนินการวิจัย.....	61
5.2 วิเคราะห์ผลการศึกษา.....	103

5.3	สรุปผลการดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ผล.....	108
บทที่ 6	สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	110
6.1	สรุปผลการศึกษา.....	110
6.2	อภิปรายผล.....	111
6.3	ข้อเสนอแนะ.....	116
6.4	ข้อจำกัดในการศึกษา.....	119
	รายการอ้างอิง.....	121
	ประวัติผู้เขียน.....	126

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 วันที่เก็บข้อมูลที่จะทำการแสดงข้อมูลตามช่วงเวลา	64
ตารางที่ 2 สรุปลการวิเคราะห์ผลจากสัมภาษณ์ผู้ในพื้นที่ข้อ 1 - 2	100
ตารางที่ 3 สรุปลการวิเคราะห์ผลจากสัมภาษณ์ผู้ในพื้นที่ข้อ 3.....	101
ตารางที่ 4 สรุปลการวิเคราะห์ผลจากสัมภาษณ์ผู้ในพื้นที่ข้อ 4.....	102
ตารางที่ 5 สรุปลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนบ้านหัวเขา บริเวณหมู่ที่ 4 – 5	104
ตารางที่ 6 ปริมาณการใช้งานรวมของลักษณะและพฤติกรรมการใช้งานในพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่	106

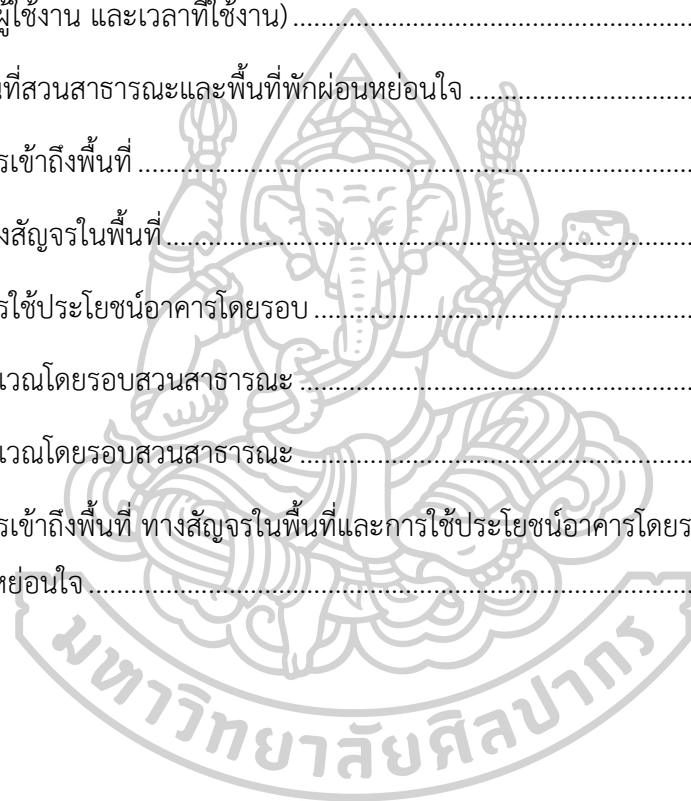
สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา.....	4
ภาพที่ 2 สถานที่สำคัญบริเวณชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา.....	4
ภาพที่ 3 ขั้นตอนการศึกษา	6
ภาพที่ 4 ขอบเขตของพื้นที่ว่างเป็นระนาบในแนวนอน	22
ภาพที่ 5 ขอบเขตพื้นที่หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา	40
ภาพที่ 6 ขอบเขตพื้นที่หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา สำหรับแบบสังเกตการณ์.....	42
ภาพที่ 7 พื้นที่เมืองสิงหนครและท่าเรือน้ำลึกสงขลา	51
ภาพที่ 8 โครงสร้างของระบบโครงข่ายถนนภายในพื้นที่บริเวณตำบลหัวเขา	52
ภาพที่ 9 ที่ตั้งพื้นที่ศึกษา	53
ภาพที่ 10 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่หมู่ที่ 4 – 5.....	54
ภาพที่ 11 ลำดับศັคย์ของถนนบริเวณพื้นที่ศึกษา.....	55
ภาพที่ 12 ตำแหน่งพื้นที่ว่างสาธารณะในตำบลหัวเขา	56
ภาพที่ 13 สะพานริมทะเล	57
ภาพที่ 14 ตลาดนัดชุมชน	57
ภาพที่ 15 พื้นที่ออกกำลังกาย.....	57
ภาพที่ 16 สนามเด็กเล่น.....	57
ภาพที่ 17 สวนสาธารณะ	57
ภาพที่ 18 มัสยิดยาล์โรดเหริาะห์หม๊ะ.....	57
ภาพที่ 19 วัดเจ้านคร	57
ภาพที่ 20 ตำแหน่งสถานที่สำคัญบริเวณพื้นที่ศึกษา.....	60
ภาพที่ 21 ตลาดนัดชุมชน	62

ภาพที่ 22 พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม.....	62
ภาพที่ 23 สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา	62
ภาพที่ 24 สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ	62
ภาพที่ 25 ตำแหน่งของพื้นที่ว่างสาธารณะที่ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้ร่วมกันในพื้นที่ศึกษา	63
ภาพที่ 26 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ	65
ภาพที่ 27 ชุมชนบ้านหัวเขาแดง.....	66
ภาพที่ 28 ถนนสายหลักเป็นถนน 1 เลน	66
ภาพที่ 29 ด้านหน้าโรงเรียนบ้านหัวเขา.....	66
ภาพที่ 30 ถนนซอยในชุมชนชาวประมง.....	66
ภาพที่ 31 ถนนสายรองในชุมชน	66
ภาพที่ 32 ถนนสายย่อยและถนนซอยในชุมชน	66
ภาพที่ 33 ลักษณะการใช้ประโยชน์อาคาร	66
ภาพที่ 34 พื้นที่ว่างสาธารณะในพื้นที่.....	66
ภาพที่ 35 การเข้าถึงพื้นที่และตำแหน่งของที่ว่างสาธารณะในพื้นที่.....	67
ภาพที่ 36 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะในพื้นที่	68
ภาพที่ 37 ตลาดนัดชุมชน	69
ภาพที่ 38 พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม.....	69
ภาพที่ 39 สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา	69
ภาพที่ 40 สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ	69
ภาพที่ 41 ตำแหน่งของที่ว่างสาธารณะในพื้นที่หมู่ที่ 5.....	70
ภาพที่ 42 ตำแหน่งของที่ว่างสาธารณะในพื้นที่หมู่ที่ 4.....	71
ภาพที่ 43 พฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่ตลาดนัดชุมชน (แสดงกิจกรรม ความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และเวลาที่ใช้งาน)	73

ภาพที่ 44 ตลาดนัดชุมชน	75
ภาพที่ 45 การเข้าถึงพื้นที่	75
ภาพที่ 46 ทางสัญจรในพื้นที่	75
ภาพที่ 47 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบ	75
ภาพที่ 48 บริเวณโดยรอบตลาดนัดชุมชน	75
ภาพที่ 49 บริเวณโดยรอบตลาดนัดชุมชน	75
ภาพที่ 50 การเข้าถึงพื้นที่ ทางสัญจรในพื้นที่และการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบตลาดนัดชุมชน ...	76
ภาพที่ 51 พฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม (แสดงกิจกรรม ความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และเวลาที่ใช้งาน)	78
ภาพที่ 52 พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม	80
ภาพที่ 53 การเข้าถึงพื้นที่	80
ภาพที่ 54 ทางสัญจรในพื้นที่	80
ภาพที่ 55 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบ	80
ภาพที่ 56 บริเวณโดยรอบพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม	80
ภาพที่ 57 บริเวณโดยรอบพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม	80
ภาพที่ 58 กิจกรรมออกกำลังกาย	81
ภาพที่ 59 กิจกรรมเด็กใช้พื้นที่เล่นกีฬา	81
ภาพที่ 60 กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่	81
ภาพที่ 61 กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่	81
ภาพที่ 62 การเข้าถึงพื้นที่ ทางสัญจรในพื้นที่และการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม	82
ภาพที่ 63 พฤติกรรมผู้ใช้งานสนามเด็กเล่น (แสดงกิจกรรม ความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และเวลาที่ใช้งาน)	84
ภาพที่ 64 สนามเด็กเล่นภายในโรงเรียนบ้านหัวเขา	86
ภาพที่ 65 การเข้าถึงพื้นที่	86

ภาพที่ 66 ทางสัญจรในพื้นที่.....	86
ภาพที่ 67 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบ	86
ภาพที่ 68 บริเวณโดยรอบสนามเด็กเล่น.....	86
ภาพที่ 69 บริเวณโดยรอบสนามเด็กเล่น.....	86
ภาพที่ 70 การเข้าถึงพื้นที่ ทางสัญจรในพื้นที่และการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบสนามเด็กเล่น	87
ภาพที่ 71 พฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ (แสดงกิจกรรม ความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และเวลาที่ใช้งาน).....	89
ภาพที่ 72 พื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ	91
ภาพที่ 73 การเข้าถึงพื้นที่	91
ภาพที่ 74 ทางสัญจรในพื้นที่.....	91
ภาพที่ 75 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบ	91
ภาพที่ 76 บริเวณโดยรอบสวนสาธารณะ	91
ภาพที่ 77 บริเวณโดยรอบสวนสาธารณะ	91
ภาพที่ 78 การเข้าถึงพื้นที่ ทางสัญจรในพื้นที่และการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบสวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ	92

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พื้นที่ชุมชนบ้านหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่มีประชากรนับถือ 2 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องร่วมกันได้อย่างดี อีกทั้งมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ในด้านเศรษฐกิจ และสังคม ชุมชนนี้มีการพัฒนาภายในชุมชนอย่างไร้ทิศทาง บ้านเรือนปลูกกันอย่างหนาแน่นแออัด มีประชากรอาศัยอยู่จำนวนมาก ส่งผลต่อการรुकล้ำพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ พื้นที่อนุรักษ์โบราณสถาน และพื้นที่ทางธรรมชาติ ทั้งการสกัดหินเชิงเขาเพื่อขยายพื้นที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ การบริการด้านสาธารณูปโภคยังไม่ถึง ทั้งด้านการประปา และการจัดเก็บขยะ ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 1,793 คนต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร ทำให้ชาวบ้านรुकล้ำป่าชายเลน เข้าไปโนทะเลสาบสงขลา รวมถึงบริเวณที่อยู่อาศัยไม่ถูกสุขลักษณะ อาคารบ้านเรือนชำรุดทรุดโทรม ประชากรประกอบอาชีพที่หลากหลาย (ปิยพัฒน์ สิงหนุ, 2557) สภาพบริเวณที่พักอาศัย (เคหะสถาน) ภายในชุมชน ประกอบด้วย อาคารเก่าแก่ พื้นที่ชำรุดทรุดโทรม เนื่องจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการตั้งถิ่นฐาน ที่ไม่ได้กำหนดตามมาตรการต่าง ๆ ในการควบคุม เช่น กรณีการใช้ประโยชน์ที่ดินผิดจากที่วางแผนไว้ โดยมีพื้นที่สาธารณะและพื้นที่พักอาศัยทับซ้อนกัน ทำให้ประชาชนอยู่กันอย่างแออัดระดับของสุขลักษณะต่ำกว่ามาตรฐาน ทำให้ไม่ปลอดภัยด้านสุขวิทยาและอนามัย

ชุมชนบ้านหัวเขา (เมืองสิงขระ) เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เพราะเป็นหนึ่งในสามของศูนย์กลางปกครอง ได้แก่ เมืองสงขลาหัวเขาแดง เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน และเมืองสงขลาฝั่งบ่อยาง ซึ่งเป็นบริเวณที่กำลังจะกลายเป็นแหล่งเสื่อมโทรม เนื่องจากอาคารสร้างกันแออัดและขาดการวางแผน จึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนซึ่งจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่จะช่วยลดความแออัดของชุมชน แก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม และเป็นพื้นที่นันทนาการของคนในชุมชนได้อีกด้วย ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนบ้านหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นกลุ่มชุมชนมีประชากรทั้งชาวพุทธและชาวมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกันควบคู่ไปกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ที่มีความสำคัญทางศาสนาและความเชื่อ มีร่องรอยทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ มัสยิดร้อยปี ชุมชนบ้านหัวเขาแดง และวัดวาอารามที่มีคุณค่าทางด้านจิตใจของ

คนในชุมชน เปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ว่างสาธารณะซึ่งรองรับชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม จึงมีความสนใจที่เลือกมาศึกษาโดยให้ความสำคัญในการศึกษาพฤติกรรมในการใช้พื้นที่ และการทำกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมทั่วไปของคนในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ในส่วนของกรอบการวิจัย จึงมีความสนใจศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน เพื่อรองรับกิจกรรมร่วมกันของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในการใช้พื้นที่ของชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมในชุมชน รวมไปถึงความคิดเห็นและทัศนคติของคนในชุมชนทั้ง 2 ศาสนาที่มีต่อพื้นที่ เนื่องจากชุมชนนี้มีคนซึ่งนับถือศาสนาที่แตกต่างกันแต่สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งลักษณะการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะมีความแตกต่างกันโดยชาวไทยพุทธจะใช้บริเวณลานวัด ตลาดนัด และสวนสาธารณะ ส่วนชาวไทยมุสลิมจะใช้บริเวณด้านหน้ามัสยิด ตลาดนัด และพื้นที่ออกกำลังกาย

1.2 ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย

1.1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่รองรับกิจกรรมของชาวไทยพุทธและมุสลิม พื้นที่ศึกษาชุมชนบ้านหัวเขา

1.2 เพื่อเสนอแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับพฤติกรรมของคนในชุมชน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 ศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะที่รองรับกิจกรรมร่วมกันของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในชุมชนบ้านหัวเขา

2.2 ศึกษาพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่ใช้ร่วมกันนั้น

2.3 เสนอแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับพฤติกรรมของคนในชุมชน

1.3 คำถามของการวิจัย

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม บ้านหัวเขาเป็นอย่างไร และสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งานร่วมกันอย่างไร

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 ขอบเขตของเนื้อหา

ในการสำรวจพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในชุมชนไทยพุทธ และไทยมุสลิม ชุมชนบ้านหัวเขาจะเป็นการศึกษาลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชน ประกอบกับทฤษฎี แนวคิด ที่เกี่ยวข้องอันจะนำไปสู่การวิเคราะห์และสรุปผลในประเด็นปัญหาที่ตั้งไว้ โดยประกอบด้วย 1) ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ลักษณะทางด้านภูมิประเทศ วัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนมุสลิมและชุมชนชาวพุทธ การใช้ประโยชน์พื้นที่ว่าง และพฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน และ 2) ศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนทางด้านศาสนา และความเชื่อ และ 3) ศึกษาพฤติกรรมในพื้นที่ว่างสาธารณะของคนในชุมชน

1.4.2 ขอบเขตของพื้นที่

กำหนดขอบเขตพื้นที่ในการศึกษาเฉพาะ ชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 4 - 5 (ชุมชนมุสลิม) ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เนื่องจากมีการกระจุกตัวของการอยู่อาศัยของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ประชาชนมีการรุกร้าพื้นที่ทางธรรมชาติ และสร้างบ้านเรือนค่อนข้างแออัด การศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนจะมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมและความแออัดของชุมชน ขอบเขตของพื้นที่ศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

ทิศเหนือ จรด ตำบลสิงหนคร

ทิศใต้ จรด ทะเลสาบสงขลา

ทิศตะวันออก จรด ทะเลสาบสงขลาและอ่าวไทย

ทิศตะวันตก จรด ทะเลสาบสงขลา

1.5 ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิด หรือทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เก็บรวบรวมข้อมูลลักษณะทางกายภาพ คือ โครงสร้างพื้นฐาน ตำแหน่งของที่ตั้ง ลักษณะทางภูมิประเทศ ลักษณะทางสังคม คือ ประวัติศาสตร์ ประชากร ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
3. ลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้นด้วยวิธีการสังเกตการณ์ มีเครื่องมือวิจัย คือ แบบสำรวจพื้นที่วิจัย (แผนผังอาคารและแผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา) เพื่อทราบถึง 1) ลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน 2) ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน 3) พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของคนในชุมชน
4. สัมภาษณ์ข้อมูลเบื้องต้นจากประชาชนในพื้นที่ โดยวิธีการสุ่ม และใช้การสัมภาษณ์กลุ่มนำร่องเพื่อสอบถามการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของคนในชุมชน
5. เก็บรวบรวมลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนตามขอบเขตของการศึกษาและประมวลผล
6. สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน โต๊ะอิหม่าม คุณครูในโรงเรียนบ้านหัวเขา ด้านพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะร่วมกันของชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม ด้วยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
7. วิเคราะห์ แปรผล และสังเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม
8. สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการศึกษา

1.6 เวลาที่ใช้ในการวิจัย

ประมาณ 12 เดือน โดยเริ่มงานวิจัย ในภาคการศึกษาปลาย เดือนมกราคม ปีการศึกษา 2561 และเสนอการค้นคว้าอิสระ ในภาคการศึกษาปลาย เดือนเมษายน ปีการศึกษา 2562

1.7 วิธีการศึกษา

1. การศึกษาวิจัยด้วยเอกสารเรื่อง แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เก็บรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยหรือข่าวสารที่เกี่ยวข้อง
2. การสำรวจพื้นที่ศึกษาภาคสนาม ในด้านลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคม และพฤติกรรมการใช้พื้นที่ด้วยวิธีการจดบันทึก การสังเกตการณ์ การถ่ายภาพ
3. การสัมภาษณ์การใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชน โดยมีประชากรกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้นำชุมชน ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำศาสนาในพื้นที่ (โต๊ะอิหม่าม) คุณครูในโรงเรียนบ้านหัวเขา นายช่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ่อค้าหรือแม่ค้า และประชาชนในชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 4 – 5

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางสังคมของพื้นที่บริเวณชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 4 - 5 ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
2. ทราบถึงการใช้ประโยชน์จากที่ว่างของคนในชุมชนทั้ง 2 ศาสนา ตลอดจนความคิดเห็นของคนในชุมชนที่มีต่อพื้นที่ว่าง และการนำเสนอปรับปรุงที่ว่างเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ

1.9 แหล่งข้อมูล

1. หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร และหอสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแนวทางการออกแบบชุมชนเมือง ได้แก่ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสงขลา
3. สำนักงานเทศบาลเมืองสิงหนคร
4. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา
5. ข้อมูลจาก Website ที่เกี่ยวข้อง

1.10 นิยามศัพท์

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่ “ร่วมที่ร่วมทาง” มีที่พักอาศัยอยู่อาศัยในบริเวณหรือละแวกเดียวกัน สมาชิกในชุมชนอาจรู้จักเป็นเครือญาติหรือคุ้นเคยกัน มีการสร้างเอกลักษณ์และวิถีประจำวัน ผ่านการใช้พื้นที่ เวลา และมีกิจกรรมร่วมกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมบนพื้นที่ว่างสาธารณะเป็นสำคัญ โดยขยายตัวชุมชนไปตามเส้นทางคมนาคมที่สะดวกจากเมืองใหญ่ โดยชาวเมืองไปตั้งบ้านเรือนปะปนอยู่กับชาวชนบทซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่อยู่เดิม เช่น หมู่บ้านจัดสรร การเคหะต่าง ๆ ทำให้มีสภาพแวดล้อม ผู้คน และกิจกรรมที่มีหลายลักษณะปะปนกัน ทั้งกลุ่มคนที่อยู่ดั้งเดิมและผู้มาใหม่ (ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ, 2551)

พื้นที่ว่าง ซึ่งเป็นองค์ประกอบของชุมชน หมายถึง พื้นที่ด้านหน้า ด้านหลัง หรือระหว่างอาคารต่าง ๆ ภายในชุมชน ที่สามารถใช้งานได้อย่างอเนกประสงค์ พื้นที่ที่มีความเป็นอเนกประโยชน์ สามารถพบเห็นกลุ่มคนหลากหลายประเภท สามารถทำกิจกรรมหลายอย่าง ในเวลาที่แตกต่างกันเสมอในพื้นที่เดียวกัน (ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ, 2551)

อิหม่าม หรือ โต๊ะอิหม่าม หมายถึง ผู้นำ มีหน้าที่สอนและปฏิบัติภาระหน้าที่แก่สัปบุรุษเพื่อมุ่งศรัทธาต่ออัลลอฮ์และนบีมุฮัมมัด เป็นผู้มีความรู้และมีคุณธรรม ทำหน้าที่เป็นประธานของกิจต่าง ๆ อาทิ การเกิด การสมรส และการตาย รวมทั้งการรังสรรค์ความเจริญก้าวหน้าแก่มีสยิดและชุมชน (ราชกิจจานุเบกษา, 2556)

สัปบุรุษ หมายถึง ผู้นับถือศรัทธาในศาสนา นั่นคืออิสลามิกชนซึ่งประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่มีสยิดนั้น ๆ รวมไปถึงการรับความรู้ การอบรมทางศาสนาและการดำเนินชีวิต (ราชกิจจานุเบกษา, 2556)

1.11 อุปกรณ์ที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสังเกตการณ์
2. แบบสัมภาษณ์
3. กล้องถ่ายรูป เทปบันทึกเสียง
4. ภาพถ่ายดาวเทียม (Google Map และ Google Earth)

1.12 ค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการวิจัย

1. ค่ากระดาษ / ปากกา
2. ค่าเดินทาง
3. ค่าพิมพ์เล่ม / ทำเล่ม
4. ค่าลงสำรวจพื้นที่ (ภาคสนาม)

รวมค่าใช้จ่ายในงานวิจัยทั้งสิ้น 40,000 บาท

1.13 การเสนอผลงาน

การนำเสนอผลงานในรูปแบบรายงานฉบับสมบูรณ์ตามรูปแบบของบัณฑิตวิทยาลัยกำหนด

บทที่ 2

ความรู้ ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ทฤษฎี หลักการ และแนวคิดต่าง ๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทย พุทธและไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะของคนในชุมชน เพื่อใช้อ้างอิงและกล่าวถึง หลักการและผลตามแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษา ได้แก่ 2.1 แนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย 2.1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะ 2.1.2 รูปแบบการใช้พื้นที่ของชาวไทยพุทธ 2.1.3 รูปแบบการใช้พื้นที่ของชาวไทยมุสลิม และ 2.1.4 ความสำคัญของศาสนาต่อการตั้งถิ่นฐานและการรวมตัวของประชากร 2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในชุมชน และ 2.3 สรุปความรู้ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในชุมชน

2.1 แนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

แบ่งเป็นประเด็นหัวข้อ ดังนี้

2.1.1 แนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะ

2.1.1.1 ความหมายของพื้นที่ว่างสาธารณะ

Maslow อ้างอิงในบทความชอยล์ดประหยัดพลังงาน: พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย สรุปความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ว่ามีอยู่ด้วยกัน 5 ประการ (ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ, 2551) คือ

- 1) ความต้องการในการตอบสนองความต้องการทางร่างกาย ได้แก่ ความหิวกระหาย เป็นต้น
- 2) ความต้องการรู้สึกปลอดภัย มีที่หลบภัย หรือที่อยู่อาศัยที่ทำให้รู้สึกอบอุ่นใจ
- 3) ความต้องการรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
- 4) ความต้องการที่จะแสดงความเป็นตัวตนของตนเอง (Individual Identity) ได้อย่างอิสระในบางเวลา
- 5) ความต้องการอยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ และเกิดประสบการณ์ที่จะเข้าใจชีวิต (Sense of Self - Fulfillment)

จากความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ดังที่ Maslow สรุปไว้เป็นประเด็นดังกล่าวข้างต้นนั้น ส่งผลให้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีการประกอบกิจกรรมที่จะต้องใช้ทั้งพื้นที่ภายในที่พักอาศัย

และนอกที่พักอาศัย ดังนั้นการศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะ ต้องศึกษาถึงรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนเมือง

ไชศรี ภักดีสุขเจริญ (2551) กล่าวถึงพื้นที่ว่างสาธารณะในเมืองว่ามีหลายชนิด เช่น สวนสาธารณะ ทางเดิน ถนน ภูมิทัศน์หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในเมือง ปัจจุบันในสังคมเมืองได้เปลี่ยนจากสังคมเกษตรมาสู่สังคมเมืองทำให้ชาวเมืองขาดที่โล่งกลางแจ้งเพื่อใช้ออกกำลังกาย ในอดีตการวางผังเมืองนั้นพื้นที่ว่างมักถูกพิจารณาเป็นอันดับสองรองจากอาคารและกลุ่มของอาคาร ในปัจจุบันการวางผังเมืองควรคำนึงถึงที่ว่างทั้งในปัจจุบันและในอนาคตเป็นสำคัญ เมืองใดที่มีพื้นที่ว่างและธรรมชาติสีเขียวในเมือง เมืองนั้นจะมีความสดชื่นและน่าอยู่ องค์ประกอบของพื้นที่ว่างสาธารณะ (Public Open Space) ประกอบด้วย สวนสาธารณะ จัตุรัส พื้นที่สีเขียวของเมือง ต้นไม้ ประติมากรรม ฯลฯ

ดังนั้น ความหมายของพื้นที่ว่างสาธารณะ (Public Open Space) หมายถึง พื้นที่ว่างนอกขอบเขตการปกคลุมของอาคาร หรือสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ และมีการใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมสาธารณะ ทั้งนี้ เน้นการใช้ประโยชน์โดยคนเดินเท้าเป็นสำคัญ พื้นที่ว่างสาธารณะอาจเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น

2.1.1.2 ลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะ

การศึกษาลักษณะของพื้นที่ว่างเป็นการศึกษาลักษณะโดยทั่วไปของพื้นที่ว่าง ซึ่งเกี่ยวข้องกับรูปร่าง ขอบเขต ขนาด ตำแหน่งที่ตั้งและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม (ปราณระฟ้า พรหมประวัตติ, 2551) ซึ่งลักษณะพื้นที่ว่างสาธารณะ ประกอบด้วย

1) รูปร่างของบริเวณพื้นที่ว่าง มีผลมาจากประโยชน์ในการใช้สอยเป็นหลักและมีรูปร่างได้หลายชนิด ได้แก่ สีเหลี่ยมจัตุรัส สีเหลี่ยมผืนผ้า วงกลม วงรี รูปแปดเหลี่ยมหรือมีรูปร่างไม่แน่นอน เป็นรูปร่างตามธรรมชาติ รูปร่างไม่แน่นอนนี้อาจมาจากบริเวณที่ว่างนั้นประกอบด้วยพื้นที่ว่างรูปร่างต่าง ๆ หลายแบบมาเชื่อมต่อกัน นอกจากนี้ รูปร่างของพื้นที่ว่างในเมืองยังเป็นผลมาจากระบบถนนหรือระบบทางเท้าของเมือง

2) ขอบเขตของพื้นที่ว่าง กำหนดโดยองค์ประกอบ 3 อย่างในทาง 3 มิติ ได้แก่

- ระนาบผนัง หรือระนาบทางแนวตั้ง (The Panel, Wall or Frame) ได้แก่ โครงสร้างต่าง ๆ ที่เรียงรายอยู่โดยรอบอาคาร กำแพง รั้ว ทางเดินที่มีหลังคาคลุม แนวเสาและหลังคาที่ยื่นออกจากตัวอาคารหรือแม้แต่แนวของไม้ยืนต้นหรือไม้พุ่ม

- ระบายพื้น หรือระบายในแนวนอน (The Floor) ซึ่งกำหนดโดยแนวอาคาร แนวถนน ทางเดินหรือลวดลายวัสดุปูพื้น

- ระบายเพดาน หรือระบายระดับศีรษะ (The Ceiling) มักไม่มีขอบเขตที่แน่นอนและเปิดโล่งสู่ท้องฟ้า

3) ขนาดของพื้นที่ว่าง เมื่อพิจารณาขนาดของพื้นที่ว่างจำเป็นต้องพิจารณาขนาดของเมือง หรือชุมชนนั้น ๆ ประกอบด้วย โดยคำนึงถึงจำนวนคน ขนาดความกว้างของถนนและทางเท้า รวมถึงประโยชน์ใช้สอยของบริเวณพื้นที่ว่างนั้นในแง่ที่ว่าสถานที่นั้นมีการใช้งานเป็นตลาดใหญ่รวมของเมือง หรือเป็นเพียงแค่อีแยกจุดตัดของถนนเท่านั้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นตัวกำหนดบริเวณพื้นที่ว่างที่พบอยู่เสมอ ได้แก่

- บริเวณที่ว่างหลักของเมืองใหญ่ จะมีขนาดใหญ่ตามขนาดของเมืองไปด้วย

- บริเวณพื้นที่ว่างที่ถือว่ามีค่ามากที่สุดหรือเป็นหลักของเมืองมักเป็นบริเวณที่มีขนาดใหญ่ที่สุด มีพื้นที่มากที่สุด ส่วนพื้นที่ว่างที่ว่างด้วยความสำคัญจะมีเล็กลดหลั่นกันลงไป

ขนาดของที่ว่างมีความสัมพันธ์กับขนาดของอาคารที่อยู่ใกล้เคียงหรือตั้งอยู่โดยรอบ มักมีสัดส่วนที่พอเหมาะพอดี มีความสัมพันธ์กัน ถึงแม้บางครั้งจะไม่สนองตอบประโยชน์ใช้สอยทางกายภาพก็ตาม แต่ขนาดจะถูกกำหนดจากมุมมองและสัดส่วนที่พอเหมาะ

4) ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะในระดับเมือง ซึ่งให้เห็นถึงประโยชน์ใช้สอยหรือการใช้งานของสถานที่นั้นอย่างชัดเจน เป็นผลมาจากความต้องการของประชาชนและแนวความคิดในการวางผังบริเวณ ซึ่งพอจะบอกตำแหน่งที่ตั้งสำคัญ ดังนี้

- บริเวณใจกลางเมือง จะดูเหมือนว่าเป็นจุดศูนย์กลางของถนนอาคารหรือเป็นศูนย์กลางของการขยายตัวของเมืองทั้งหมด

- บริเวณจุดตัดของถนนสายหลัก อยู่บนถนนสายหลักบริเวณทางร่วมแยกเกิดเป็นสี่แยก สามแยกหรือวงเวียน ในบางครั้งอาจเป็นจุดเดียวกันกับศูนย์กลางเมืองก็ได้

- บริเวณโดยรอบอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญ เป็นเสมือนทางเข้าหลักไปสู่อาคารสาธารณะ ศาลากลาง โบสถ์ ตลาดหรืออยู่ในบริเวณย่านธุรกิจ ความสำคัญของพื้นที่ว่างประเภทนี้จะเห็นจากการที่อาคารและบริเวณโดยรอบดูเสมือนจะหันหน้าเข้าหาศูนย์กลางเดียวกัน

- บริเวณประตูทางเข้าเมือง ส่วนมากเมืองในสมัยกลางมักมีที่ว่างอยู่ภายในกำแพงเมืองตรงประตูทางเข้า มักมีการใช้งานเป็นตลาดเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ผลผลิตจากนอกเมืองเข้าสู่เมือง

หรือเป็นจุดหยุดพัก ลานโล่งบริเวณทางเข้าเมืองมักมีถนนแยกออกเป็นหลายสายกระจายไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของเมือง

2.1.1.3 ประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะ

1) การแบ่งประเภทตามความสำคัญในระดับเมือง (กัชร กุลชล, 2545)

- พื้นที่ว่างส่วนตัว (Private Space) ถูกแยกออกจากพื้นที่ว่างสาธารณะ โดยพื้นที่นั้นถูกรับรองโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ในกรณีนี้คือ กลุ่มคนที่ใช้บริเวณใดบริเวณหนึ่งเป็นประจำจนทำให้ผู้อื่นรู้สึกว่ที่นั้นๆ เป็นของคนกลุ่มนั้นสำหรับทำกิจกรรมนั้น ๆ โดยผู้ที่ทำการวางผังจะคาดการณ์การจับจองพื้นที่ทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งพื้นที่นี้ควรมีสิ่งที่กำหนดขอบเขตแน่ชัดเพื่อให้แต่ละกลุ่มรับรู้และรู้สึกที่ดี โดยใช้ทางเดิน กลุ่มของต้นไม้ การเปลี่ยนระดับพื้น การเปลี่ยนวัสดุ ลวดลายพื้น เพื่อความสบายใจในการใช้พื้นที่ร่วมกัน

- พื้นที่ว่างสาธารณะระดับชุมชน (Public Open Space of a Community Level) พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการยึดใช้ภายในชุมชน โดยอาจแทรกตัวอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ หรือเกาะตัวตามโครงข่ายการสัญจรย่อยภายในชุมชน โดยคนในชุมชนใช้ประโยชน์เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ตามช่วงวันและเวลาต่าง ๆ หรือเป็นพื้นที่ว่างที่เว้นไว้เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์เป็นสาธารณะสำหรับชุมชน เช่น ถนนคนเดิน ทางเท้าริมถนนภายในชุมชน สวนสาธารณะ ตลาดนัด ลานกีฬา ลานเด็กเล่น ลานวัด ลานโรงเรียน ที่มีการใช้งานเป็นลานอเนกประสงค์ของชุมชนเพื่อกิจกรรมทางสังคม ศาสนา และเศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น การพูดคุยสังสรรค์ การทำพิธีกรรมทางศาสนา / ทางราชการ การซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันภายในชุมชน ทั้งนี้ ผู้คนที่ใช้พื้นที่ว่างสาธารณะระดับชุมชนมีแนวโน้มว่าจะรู้จักหรือมีความสัมพันธ์ทางสังคมต่อกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่ก็อาจพบคนแปลกหน้าจากต่างถิ่น ต่างพื้นที่เข้ามาใช้พื้นที่ได้ แต่มักเป็นจำนวนน้อยกว่าคนในชุมชนเอง

- พื้นที่ว่างสาธารณะระดับเมือง (Public Open Space of a Civic Level) พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการยึดใช้ในระดับเมือง เพื่อรองรับกิจกรรมสาธารณะของคนหลากหลายประเภทภายในเมืองร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ตามช่วงวันและเวลาต่าง ๆ หรือเป็นพื้นที่ว่างที่เว้นไว้เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์เป็นสาธารณะสำหรับเมือง เช่น ถนนคนเดินขนาดใหญ่ ทางเท้าริมถนนสายหลัก สวนสาธารณะระดับเมือง ตลาด ลานหน้าสถานีราชการ / อนุสาวรีย์ต่าง ๆ สนามกีฬา สนามเด็กเล่น ภูมิทัศน์หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในเมือง ที่มีการใช้งานเป็นพื้นที่อเนกประสงค์ของคนหลากหลายประเภทในเมือง เพื่อทำกิจกรรมสำคัญทางสังคม ศาสนา และเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งนี้ ในพื้นที่ว่างสาธารณะระดับเมือง จะพบคนหลากหลายประเภท หลากหลายวัตถุประสงค์ ผู้เข้าใช้พื้นที่

อาจไม่จำเป็นต้องรู้จัก หรือมีความสัมพันธ์กันทางสังคม แต่มักเป็นการรวมตัวกันของคนหลากหลาย ในช่วงขณะหนึ่งเพียงสั้น ๆ แบบชุมชนเสมือน (Virtual Community)

2) การแบ่งประเภทตามลักษณะประโยชน์ใช้สอย (สมชาย เดชะพรหมพันธุ์, 2522)

- ที่เว้นว่างที่เป็นสีเขียว (Open Green) หรือไม่จำเป็นต้องเป็นสีเขียวก็ได้ แต่เป็นที่เว้นว่างขนาดใหญ่พอสมควร ได้แก่

2.1) สวนสาธารณะ (Park) หมายถึง พื้นที่โล่งที่มีการจัดภูมิทัศน์ (Landscape) ให้เกิดความสวยงาม เท่าที่จะทำได้ เช่น สนามหญ้า สระน้ำ ที่นั่งพักผ่อน ต้นไม้มากมายหลายชนิด ฯลฯ และตั้งใจให้เป็นที่พักผ่อนคลายความเมื่อยล้าเป็นการเพิ่มความสดชื่น ใช้เป็นที่ตรึงตรอง สร้างสรรค์ความคิด เป็นที่ออกกำลังกาย เล่นกีฬา และการเดินเที่ยวสำหรับประชาชนทุกเพศทุกวัย

2.2) สถานที่พักผ่อนหย่อนใจในตัวเมือง จะกระจายตัวเองอยู่ในบริเวณที่มีความเหมาะสมทางด้านกายภาพ เช่น ในบริเวณที่เป็นทะเลสาบ หินเขา หนองน้ำ และเป็นบริเวณที่มีพื้นที่กว้างขวาง และจะพบว่าความเหมาะสมเหล่านี้จะมีอยู่ในเขตชานเมือง ซึ่งมีพื้นที่กว้างขวาง มีความเงียบสงบจากชุมชนจากยานยนต์ จากภาวะอากาศและภาวะแวดล้อมอื่น ๆ ซึ่งเสื่อมคุณภาพลงไปของเขตตัวเมือง

2.3) จัตุรัสเมือง (Town Square) เป็นพื้นที่เปิดโล่ง (Open Area) ที่สามารถพบได้ทั่วไปในพื้นที่ใจกลางเมืองเก่าที่มีความสำคัญ (Traditional Town) เพื่อใช้เป็นที่สำหรับพบปะสังสรรค์ของคนในชุมชน โดยส่วนใหญ่จัตุรัสเมืองมักก่อสร้างเป็นลานพื้นที่ที่แข็งแรงคงทนที่เหมาะสมสำหรับแต่ละกิจกรรม เช่น ตลาด สถานที่จัดแสดงดนตรี สถานที่ชุมนุมทางการเมือง และสถานที่จัดงานต่าง ๆ รายล้อมด้วยร้านค้าขนาดเล็กเพื่อทำให้พื้นที่เป็นศูนย์กลางสำหรับคนในชุมชน

2.4) สนามเด็กเล่น (Tot Lots) เป็นสวนสาธารณะพื้นฐานที่ควรจัดให้มีในทุกชุมชน สวนระดับนี้ใช้พื้นที่เล็กน้อย สิ่งอำนวยความสะดวกมีจำนวนน้อย ได้แก่ พื้นที่ต่างระดับ กระบะทราย บ่อทราย เครื่องปั้นปาย ชิงช้า ก้อนน้ำตม หรือเก้าอี้นั่งพักผ่อน 2-3 ตัว เป็นต้น ตั้งอยู่ในชุมชนในระยะเดินเท้าหรือไม่เกิน 800 เมตร และเข้าถึงง่าย โดยทั่วไปกระจายอยู่ในพื้นที่ 4-5 บล็อกต่อ 1 แห่ง โดยใช้ประโยชน์จากพื้นที่ว่างระหว่างกลุ่มอาคาร ส่วนใหญ่สนามเด็กเล่นตั้งอยู่ในโรงเรียน หรือในหมู่บ้านจัดสรรขนาดกลางถึงใหญ่ สนามเด็กเล่นในชุมชนพบเห็นได้น้อย ส่วนใหญ่เป็นการเข้ายึดใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในลักษณะต่าง ๆ ในการเล่นหรือทำกิจกรรมกันของเด็กในชุมชน

2.5) ตลาด (Market) หมายถึง พื้นที่ที่มีการชุมนุมเพื่อซื้อ-ขายสินค้า และเป็นที่พักปะแลกลเปลี่ยนข่าวสาร วัฒนธรรม ของคนในชุมชน ไปจนถึงต่างชุมชนต่างหมู่บ้าน ต่างท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับขนาดและที่ตั้งของตลาดนั้น ๆ

2.6) พื้นที่สูญเปล่า หมายถึง พื้นที่ซึ่งเว้นไว้รอบๆ ฐานอาคารสูง ลานต่างระดับที่เข้าไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ ลานจอดรถที่เว้งว่าง พื้นที่ข้าง ๆ และได้ทางด่วน พื้นที่ที่รินน้ำซึ่งเข้าถึงได้ยาก พื้นที่บริเวณชุมทางรถไฟ ค่ายทหารที่ปล่อยให้ร้าง โรงงาน และโกดังที่เลิกใช้งานแล้ว สวนสาธารณะที่ถูกทอดทิ้ง พื้นที่ที่ต้องรื้อสร้างใหม่เพราะไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจ

- ที่เว้นว่างสำหรับการสัญจร (Corridor Space) ได้แก่

2.7) ถนน ทำหน้าที่รับการจราจรของเมืองและรองรับกิจกรรมของยานพาหนะโดยเชื่อมโยงชุมชนไปยังชุมชนอื่น

2.8) ทางเดินเท้า เป็นพื้นที่ที่กั้นออกจากถนนสำหรับให้คนเดินเท้าโดยเฉพาะโดยเชื่อมโยงสถานที่ไปยังสถานที่อื่นในรัศมีการเดินเท้าที่ไม่มากนัก

2.9) คลอง เป็นพื้นที่ใช้สำหรับการจราจรทางน้ำ และรองรับกิจกรรมของชุมชนริมน้ำ

- ที่เว้นว่างสำหรับสิ่งอำนวยความสะดวก (Open Utility) ในด้านสาธารณูปโภค เช่น ระบบจัดหาน้ำ ระบบการระบายน้ำ ระบบป้องกันน้ำท่วม แนวสายไฟฟ้า ฯลฯ

3) การแบ่งประเภทตามลักษณะทางกายภาพ (ปราณระฟ้า พรหมประวัตติ, 2551)

- พื้นที่เปิดโล่ง (Open Space) หมายถึง เป็นพื้นที่นอกอาคารพักอาศัย หรืออยู่ในขอบเขตพื้นที่ที่อยู่อาศัยในชุมชนรู้สึกว่าเป็นพื้นที่ของชุมชน เป็นพื้นที่ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น

- พื้นที่โล่งว่างบริเวณรอบอาคาร (Building Entourage) หมายถึง พื้นที่โล่งว่างซึ่งอยู่กับอาคารอันเกิดจากข้อบังคับ เช่น เกิดจากระยะถอยร่น พื้นที่โล่งว่างรอบอาคารในระยะที่กำหนด เป็นต้น พื้นที่โล่งว่างในลักษณะนี้มักไม่มีขอบเขตที่ชัดเจน

- พื้นที่โล่งว่างภายในกลุ่มอาคาร (Inner Block Void) หมายถึง พื้นที่โล่งว่างที่มีการใช้พื้นที่ในลักษณะ กึ่งส่วนบุคคล (Semi-Private) ซึ่งมีขนาดเล็กและแทรกอยู่กับกลุ่มอาคารเพื่อเป็นทางสัญจร พื้นที่พักผ่อน หรือเพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์ เช่น พื้นที่โล่งว่างหน้าอาคาร ถนนคนเดิน เป็นต้น

- พื้นที่ปิดล้อม (Enclosure Space) เกิดจากการปิดล้อมของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ นับตั้งแต่ถนน อาคารและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นอื่น ๆ

4) การแบ่งประเภทตามลักษณะการเข้าถึง (สกุลชัย ตันติเศรณี, 2548)

การเข้าถึงพื้นที่เป็นส่วนสำคัญในการแสดงถึงศักยภาพของพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งเมื่อสามารถเข้าถึงพื้นที่โล่งว่างได้อย่างสะดวก ก็จะทำให้พื้นที่มีอัตราการสัญจรผ่านของผู้ใช้สูง ซึ่งส่งผลต่อการใช้พื้นที่ โดยสามารถแบ่งลักษณะการเข้าถึง ได้ดังนี้

- เข้าถึงพื้นที่โดยตรงจากถนน สามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ

4.1) การเข้าถึงพื้นที่โดยตรงจากถนน เป็นการเข้าถึงพื้นที่โล่งว่างที่อยู่ติดกับริมถนน ที่มีการเข้าถึงพื้นที่ได้โดยง่ายสามารถมองเห็นพื้นที่จากภายนอกได้อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่องของพื้นที่ตามแนวถนนสายหลัก

4.2) การเข้าถึงพื้นที่โดยตรงจากถนนและเป็นพื้นที่ปลายตัน เป็นการถึงพื้นที่โล่งว่างจากถนนได้โดยตรงเช่นเดียวกับแบบแรก แต่ปลายตัน

- เข้าถึงพื้นที่โดยผ่านพื้นที่อื่น เป็นการเชื่อมต่อพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งโดยผ่านพื้นที่โล่งว่างที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน การเข้าถึงลักษณะนี้มักเกิดขึ้นกับพื้นที่ที่มีการใช้ถนนร่วมกัน เช่น บริเวณซอย และพื้นที่ขนาดใหญ่ที่มีการถูกแบ่งย่อยออกภายหลัง

- เข้าถึงพื้นที่จากหลายทิศทาง เป็นการเข้าถึงพื้นที่โดยสามารถเข้าได้หลายทิศทาง ซึ่งพื้นที่ลักษณะนี้เป็นศูนย์รวมของกิจกรรม เช่น ทางแยก พื้นที่ส่วนกลางของคนในชุมชน ตลาด ลานอเนกประสงค์

5) การแบ่งประเภทตามลักษณะขอบเขตการปิดล้อม พื้นที่โล่งว่างที่ดีควรมีขอบเขตทางกายภาพของรูปทรงอย่างชัดเจน เพื่อสร้างขอบเขตพื้นที่กิจกรรมโดยการปิดล้อมของอาคาร ลักษณะขอบเขตการปิดล้อมมี ดังนี้ (สกุลชัย ดันติเศรณี, 2548)

- ปิดล้อมอาคารสองด้านตรงข้าม เป็นการปิดล้อมโดยอาคารริมถนนทั้งสองด้านในลักษณะต่อเนื่องไปตามความยาวของถนน ซึ่งมักอยู่บริเวณริมถนนซึ่งมีระยะของถนนไม่กว้างมากนัก กิจกรรมที่เกิดขึ้นจะเป็นถนนคนเดิน ร้านค้าขายของร้านอาหาร ซึ่งมีการใช้พื้นที่ทั้งในและนอกอาคาร

- ปิดล้อมโดยอาคารสองด้านมุมฉาก เป็นการปิดล้อมพื้นที่โดยอาคารพาณิชย์ทั้งสองด้านซึ่งอาจจะเป็นด้านตรงกันข้าม หรือเป็นด้านที่ชิดกันในลักษณะมุมฉาก การปิดล้อมเช่นนี้จะทำให้ผู้ใช้พื้นที่สามารถรับรู้ถึงขอบเขตพื้นที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้ใช้สามารถสร้างขอบเขตได้จากจินตภาพของตน เป็นจุดเริ่มของความรู้สึกโอบล้อมพื้นที่

- ปิดล้อมโดยอาคารสามด้าน การปิดล้อมรูปแบบนี้ทำให้ผู้ใช้รู้สึกถึงพื้นที่ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะเนื่องจากพื้นที่ได้ถูกปิดล้อมโดยอาคารทั้งสามด้าน ซึ่งทำให้ผู้ใช้รู้สึกถึงความปลอดภัยในการใช้พื้นที่และสามารถควบคุมการเข้าถึงพื้นที่ได้

- ปิดล้อมโดยอาคารทั้งสี่ด้าน การปิดล้อมรูปแบบนี้ทำให้ผู้ใช้สามารถรับรู้ได้ถึงถึงการปิดล้อมชัดเจนที่สุด ทำให้พื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวมากยิ่งขึ้น เนื่องจากพื้นที่ถูกอาคารโอบล้อมไว้ทั้งสี่ด้านซึ่ง

ทางเข้าอาจถูกกำหนดด้วยซอยเล็ก ๆ หรือเป็นพื้นที่ระหว่างอาคารในการลอดผ่านอาคารสู่พื้นที่ ซึ่งช่วยให้พื้นที่สามารถกำหนดเส้นทางเข้าออกสร้างความปลอดภัยให้แก่พื้นที่มากขึ้น

เมื่อพิจารณาจากลักษณะและประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะจะได้แนวคิดสำหรับชุมชนบ้านหัวเขา ได้แก่ 1. การแบ่งประเภทที่ว่างสาธารณะตามความสำคัญในระดับเมือง คือ พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนบ้านหัวเขาอยู่ในระดับชุมชน มีลักษณะเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณด้านหน้าวัด ลานวัด มัสยิด และร้านค้า ใช้ในการพูดคุยสังสรรค์ การทำพิธีกรรมทางศาสนา จอดรถจักรยานยนต์ 2. การแบ่งประเภทตามลักษณะประโยชน์ใช้สอย มีดังนี้ 1) ที่เว้นว่างที่เป็นสีเขียว คือ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจในตัวเมือง ตลาด 2) ที่เว้นว่างสำหรับการสัญจร คือ ถนน 3. การแบ่งประเภทตามลักษณะทางกายภาพ คือ พื้นที่โล่งว่างภายในกลุ่มอาคาร 4. การแบ่งประเภทตามลักษณะการเข้าถึง คือ จากถนนสายหลักสามารถเข้าถึงพื้นที่โดยตรงจากถนน และภายในชุมชนหมู่บ้านชาวประมงเข้าถึงพื้นที่จากหลายทิศทางแต่เป็นถนนขนาดเล็กสำหรับรถจักรยานยนต์และพ่วงข้าง และ 5. การแบ่งประเภทตามลักษณะขอบเขตการปิดล้อม คือ พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนอยู่ติดกับหลังคา ชุมชน หรือกำแพงสถานที่สำคัญ จัดว่าเป็นพื้นที่ที่ถูกปิดล้อม ซึ่งจะนำแนวคิดนี้ไปใช้ศึกษาและทำการสัมภาษณ์ต่อไป

2.1.1.4 ความสำคัญของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนเมือง

Tunnard and Pushkarew (1963) อ้างในปราณระฟ้า พรหมประวีติ (2551) ได้กล่าวถึงความสำคัญของที่ว่างสาธารณะในชุมชนว่า ที่ว่างสาธารณะในชุมชนเมืองนั้นจะส่งผลกระทบต่อกิจกรรมต่าง ๆ ในเมือง ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิตและแรงงานระบบการป้องกันและรักษาความสงบ การตกแต่งประดับประดาเมือง ตลอดจนการพักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง แนวคิดของ Tunnard and Pushkarew แตกต่างจากแนวคิดของ Stanley B Tankel (1969) ในด้านองค์ประกอบของทิวทัศน์เมือง มุมมองที่สวยงามสำหรับผู้พบเห็น และความรู้สึกเป็นส่วนตัวโดย Tankel กล่าวถึงความสำคัญของที่ว่างสาธารณะในชุมชนเมืองไว้ 3 ประการ

1) เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการพักผ่อนหย่อนใจที่ไม่ต้องออกแรงออกกำลังกาย (Passive Recreation) หรือการพักผ่อนหย่อนใจที่ต้องการออกแรง (Active Recreation)

2) เป็นจุดหมายตา ซึ่งเป็นองค์ประกอบของทิวทัศน์เมือง รวมทั้งทำให้เกิดมุมมองที่สวยงามสำหรับผู้พบเห็นในขณะเดินและพักผ่อนท่องเที่ยว

3) ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนตัว หลุดพ้นจากสภาพเมืองที่สับสนวุ่นวาย เกิดความรู้สึกสบาย ช่วยทำให้เมืองดูกว้างขวางและเป็นสัดส่วน

กฤติยา ไชยธนะสัจจิต (2544) อ้างว่า สำหรับประเทศไทย ความสำคัญของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนเมืองเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) เพื่อการค้า เป็นพื้นที่เพื่อการซื้อ-ขายแลกเปลี่ยนสินค้า พื้นที่ลักษณะนี้อาจมีมากกว่าหนึ่งแห่งในเมือง

2) เพื่อการสื่อสาร เป็นสถานที่เพื่อกิจกรรมทางสังคม เป็นจุดที่มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดหรือกระจายข่าวสาร เป็นที่ที่ผู้คนจะมาพบปะ พูดคุย มีการร่วมกิจกรรมเพื่อทำให้เกิดความสัมพันธ์ส่วนรวมในเชิงบวก สถาบันทางสังคมที่น่าจะมีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ต่อผู้คนต่างวัฒนธรรม คือ โรงเรียน ทำให้เยาวชนจากกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้รู้จักคุ้นเคยผูกพันเป็นเพื่อนเป็นระยะเวลานาน

3) เพื่อการนันทนาการ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

4) เพื่อการคารวะศรัทธา

5) เพื่อเน้นให้ความสำคัญ เน้นความเป็นเอกลักษณ์ของอาคารที่มีความสำคัญ เช่น อนุสาวรีย์ ศาลากลาง เป็นต้น

6) เพื่อผลทางด้านอารมณ์เห็น เพื่อผลทางด้านความงาม หรือเป็นพื้นที่ที่กระจายคนจำนวนมากออกมาจากตัวอาคาร

สำหรับพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนเมืองเหล่านี้มีทั้งที่ถูกสร้างขึ้น เกิดขึ้นตามธรรมชาติและการเข้ายึดครองครอบครองของผู้คนในชุมชนเมือง ซึ่งทำให้ประชาชนทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ เช่น งานบุญ งานบวช งานแต่งงาน งานศพ การช่วยทำความสะอาดชุมชน ดูแลรักษาความปลอดภัย และการช่วยก่อสร้างบ้านเรือน

ในการศึกษาครั้งนี้จะนำแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนเมืองเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จุดหมายตา การนันทนาการ การค้า และการพบปะสังสรรค์ ซึ่งจะนำไปใช้ศึกษาและทำการสัมภาษณ์ต่อไป

2.1.1.5 ลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนเมือง (ปราณระฟ้า พรหมประวัตติ, 2551)

1) ลักษณะทางกายภาพ

Marcus and Francis (1990) อ้างในปราณระฟ้า พรหมประวัตติ (2551) กล่าวว่า พื้นที่ว่างสาธารณะของย่านที่ตีควรถูกตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลขั้นแรกของบริเวณย่านที่มีความหลากหลายและความหนาแน่นการใช้ที่ดินในระดับสูง

คำแถลงการณ์แห่งเบิร์กลีย์ (1987) อ้างในปรามระฟ้า พรหมประวัตติ (2551) กล่าวถึง พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีคุณภาพและน่าสนใจในเขตชุมชนเมือง คือ ที่ว่างซึ่งถูกโอบล้อมด้วยผนังอาคารที่เรียงชิดติดต่อกันในขนาดและสัดส่วนที่พอเหมาะ ที่ว่างลักษณะดังกล่าวจะดึงดูดความสนใจได้ดี โดยเฉพาะกลุ่มคนเดินเท้า เพราะสามารถใช้เป็นเวทีสาธารณะสำหรับงานแสดงกลางแจ้ง การพบปะสังสรรค์ การค้าขายปลีกย่อย ตลอดจนการพักผ่อนหย่อนใจ ทั้งนี้ที่ว่างดังกล่าวจะต้องปลอดภัยด้วย

พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนเมือง ซึ่งมักมีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ กล่าวคือ มีรูปทรงและการจัดวางตัวของพื้นที่ว่างสาธารณะที่แตกต่างหลากหลายและโดยมากเป็นพื้นที่ที่ถูกโอบล้อมด้วยสิ่งปลูกสร้าง หรือไม่ก็เกาะตัวเป็นแนวยาวไปตามทางสัญจร เนื่องจากพื้นที่มีจำกัดนั่นเอง รูปทรงและการจัดวางตัวของพื้นที่ว่างสาธารณะดังกล่าวทำให้เกิดตัวนำสายตาจากการโอบล้อมด้วยสิ่งปลูกสร้าง ก่อเกิดเป็นมุมมองที่แปลกตา ส่งผลให้พื้นที่ว่างสาธารณะมีความน่าสนใจ

ดังนั้นลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนเมือง ควรมีความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนใช้งานได้หลายกิจกรรม (Multi Use) สามารถเชื่อมถึงกันได้ง่ายและมีระบบการเปิดปิดที่ดี คือ ต้องเข้าถึงได้ง่าย ในขณะเดียวกันต้องมีลักษณะปกป้องตัวเอง (Defensible) และมีตัวนำสายตาที่ก่อให้เกิดมุมมองที่แปลกตา

2) ลักษณะทางเศรษฐกิจ

พื้นที่ว่างสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนเมืองในลักษณะทางเศรษฐกิจควรมีกิจกรรมการค้าที่หลากหลายตลอดช่วงเวลาดึงดูดคนหลายกลุ่มระดับรายได้ หลายช่วงเวลา หลายสถานที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ เอื้อต่อการเกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สามารถกระตุ้นการจับจ่ายใช้สอย เช่น เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการ วัด มัสยิด โรงเรียน หรือสถานที่สำคัญ

3) ลักษณะทางสังคม

พื้นที่ว่างสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนเมืองในลักษณะทางสังคม ควรมีความหลากหลายประเภทของกลุ่มคนที่เข้าใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ คือ มีความหลากหลายของกลุ่มผู้ใช้สถานะทางสังคม เชื้อชาติ วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา เป็นต้น

ในการศึกษาที่ว่างสาธารณะของชุมชนบ้านหัวเขาจะนำแนวคิดลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนเมือง ประกอบด้วย 1) ลักษณะทางกายภาพ มีความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนใช้งานได้หลายกิจกรรม โดยสามารถดึงดูดความสนใจจากคนเดินเท้า ใช้เพื่อการพบปะ

สังสรรค์ การค้าขายปลีกย่อย และพักผ่อนหย่อนใจ 2) ลักษณะทางเศรษฐกิจ บริเวณพื้นที่ว่างสาธารณะมีการส่งเสริมด้านการค้าขาย ร้านค้า ร้านกาแฟ ร้านอาหาร เพื่อให้คนสัญจรด้วยเท้าหรือรถยนต์ เกิดความรู้สึกต้องการใช้จ่ายมากขึ้นจนทำให้เป็นเส้นทางสายเศรษฐกิจ และ 3) ลักษณะทางสังคม ควรมีความหลากหลายของผู้ใช้งาน ซึ่งจะนำไปใช้ศึกษาและทำการสัมภาษณ์ต่อไป

สรุปการศึกษาครั้งนี้จะสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม และพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างนั้นของคนในชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะ หมายถึง พื้นที่ว่างนอกขอบเขตการปกคลุมของอาคาร หรือสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เพื่อคนเดินเท้าเป็นสำคัญ โดยมีลักษณะพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนชาวไทยพุทธ คือ ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะในระดับชุมชน อยู่บริเวณใจกลางชุมชน เนื่องจากวัดที่อยู่ใกล้ชุมชนมีอาคารที่พักอาศัยของประชาชนรายล้อม วัดเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ และเข้าถึงได้อย่างสะดวก และลักษณะพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนชาวไทยมุสลิม คือ อยู่บริเวณโดยรอบอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญ ใกล้ตลาดภายในชุมชน มีการกระจุกตัวของคนในชุมชน แบบรวมกันเป็นกลุ่มก้อนบริเวณมัสยิด เพื่อการทำละหมาด และศูนย์กลางของการศึกษา ประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะมีทั้งระดับเมือง คือ บริเวณด้านหน้าวัด ลานวัด มัสยิด และร้านค้า เพื่อใช้ในการพูดคุยสังสรรค์ การทำพิธีกรรมทางศาสนา จอctrจักรยานยนต์ แบ่งประเภทตามลักษณะประโยชน์ใช้สอย แบ่งประเภทตามลักษณะทางกายภาพ คือ พื้นที่โล่งว่างภายในกลุ่มอาคาร แบ่งประเภทตามลักษณะการเข้าถึง และแบ่งประเภทตามลักษณะขอบเขตการปิดล้อม ความสำคัญของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนเมืองเพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จุดหมายตา การนัดพบ การค้า และการพบปะสังสรรค์ และลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนเมืองทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะนำไปใช้ศึกษาและทำการสัมภาษณ์ต่อไป

2.1.2 รูปแบบการใช้พื้นที่ของชาวไทยพุทธ

โดยส่วนใหญ่กิจกรรมในพื้นที่ชุมชนไทยพุทธ (กฤษณา ชมพูนุท, 2546, p. 115) สามารถพิจารณาตามช่วงเวลาที่เกิดกิจกรรมได้ 2 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมในชีวิตประจำวันและระบบกิจกรรมสำคัญในรอบปี กิจกรรมในชีวิตประจำวันของชุมชนไทยพุทธ โดยส่วนมากแล้วเป็นไปในลักษณะของกิจกรรมเศรษฐกิจและสังคม การค้าขายในพื้นที่ตลาดหรือร้านค้า การพบพูดคุยในพื้นที่ละแวกบ้าน พื้นที่หน้าบ้าน พื้นที่หน้าร้านค้า หรือพื้นที่สาธารณะ ส่วนกิจกรรมที่สำคัญในแต่ละปีของชุมชน ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ในวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ คนทั้งภายในและภายนอกชุมชนจะเข้ามาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด เช่น การรับศีล การถวายสังฆทาน การ

เวียนเทียนรอบโบสถ์ สำหรับงานประเพณีจะเป็นการทำกิจกรรมของคนในชุมชนในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น ลอยกระทง กล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธผูกพันด้วยศรัทธา การทำบุญ และกิจกรรมทางวัฒนธรรม

การใช้พื้นที่ว่างสาธารณะจะเกิดขึ้นในบริเวณต่าง ๆ เช่น ลานวัด ทำน้ำวัด เพื่อนันทนาการพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน หรือประกอบกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา งานบวช งานศพ เป็นต้น โดยลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในวัดจะมีความร่มรื่นและมีความเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งดั้งเดิมที่อยู่คู่กับวัด จากบทความมิติการใช้พื้นที่สาธารณะและบทบาทความเป็นชุมชนดั้งเดิมในเมืองเชียงใหม่ของกนกวรรณ คชสิทธิ์ และ เอกรินทร์ อนุกุลยุทธธน (2562) พบว่า การใช้พื้นที่ทางกายภาพจะสามารถปรับตัวต่อการใช้งานหลายด้านพร้อมกัน ซึ่งเกิดขึ้นในหลายรูปแบบ เช่น การจัดแบ่งพื้นที่ การจัดแบ่งช่วงเวลา การแบ่งหน้าที่ การรวมกลุ่ม และการสร้างศูนย์รวม โดยใช้พื้นที่ทางกายภาพของวัดในชุมชน สำหรับจัดกิจกรรมทางสังคมและทางวัฒนธรรม เช่น พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ชุมชน พื้นที่สัญจรในละแวกชุมชน พื้นที่กิจกรรม ลานกิจกรรม ลานวัด และพื้นที่นันทนาการ โดยวิธีการศึกษาจากปรากฏการณ์ พฤติกรรม และกิจกรรมของการใช้พื้นที่ ในด้านการใช้พื้นที่ การเข้าถึงรูปแบบกิจกรรมของชุมชน ซึ่งสำรวจจากพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมในชุมชน การสัมภาษณ์ และการสังเกตความสัมพันธ์และความรู้สึกของผู้ใช้งานลานวัด ส่วนมากจะใช้ประโยชน์พื้นที่ในด้านศาสนกิจ ส่งเสริมการเรียนรู้ภูมิปัญญาเหตุการณ์ วัฒนธรรมประเพณี ประชาสังคม ที่ทำการชุมชน และยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนของชุมชน

ส่วนการใช้พื้นที่ทำน้ำของบ้านพักหลวงราชไมตรี (2563) ตั้งอยู่ริมแม่น้ำจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี กล่าวว่าชุมชนติดริมน้ำนั้นส่งผลให้ที่นี่เป็นที่ตั้งของท่าจอดเรือสินค้าหลายแห่งและมีการติดต่อไปมาหาสู่ แลกเปลี่ยนและขายสินค้า กลายเป็นย่านตลาดคึกคักที่มีการติดต่อค้าขายทั้งซื้อขายภายในและนอกชุมชน ทำให้ในปัจจุบันที่นี้จึงยังมีทำน้ำต่างๆ ในชุมชนตั้งแต่หัวถนนต่อเนื่องจนถึงสุดถนน ซึ่งบางบ้านที่อยู่ติดริมน้ำก็ยังใช้หลังบ้านตัวเองเป็นที่อาบน้ำ ล้างจาน และซักผ้า ในปัจจุบันชุมชนไทยพุทธโดยส่วนใหญ่ที่มีการรวมกลุ่มทางสังคมของผู้อยู่อาศัยเดิมตั้งแต่อดีตจะยังคงรู้จักกันดีและยังร่วมกันประกอบพิธีทางศาสนาอยู่เป็นประจำ แต่หากพื้นที่ใดมีผู้ที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่โดยเฉพาะที่เป็นครอบครัวจากพื้นที่อื่น หรือผู้เข้ามาเช่าอาคารพาณิชย์ต่อจากเจ้าของเดิมเพื่อค้าขายในชุมชนซึ่งเป็นคนนอกพื้นที่ อาจให้ความร่วมมือน้อยต่อการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น การเข้าร่วมเป็นสมาชิกชุมชน ทำให้ไม่มีความผูกพันกับพื้นที่และไม่รู้จักคุ้นเคยกับคนภายในชุมชนเดิมเท่าที่ควร

โดยลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนชาวไทยพุทธ ประกอบด้วย 1) รูปร่างของบริเวณพื้นที่ว่าง เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าตามสภาพทางกายภาพของสถานที่วัด 2) ขอบเขตของพื้นที่ว่างเป็นระนาบในแนวนอน จะถูกกำหนดด้วยแนวของต้นไม้ หรือถนนโดยรอบวัด 3) ขนาดของพื้นที่ว่างขึ้นอยู่กับข้อจำกัดของวัด หากมีชุมชนอยู่อาศัยโดยรอบอย่างหนาแน่นจะมีขนาดพื้นที่ว่างสาธารณะเล็ก ซึ่งมีการใช้เป็นสนามกีฬาของชุมชน สถานที่ประกอบกิจกรรมวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันเด็ก วันสงกรานต์ งานวัดประจำปี เป็นต้น และ 4) ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะในระดับชุมชน อยู่บริเวณใจกลางชุมชน (ภาพที่ 4) เนื่องจากวัดที่อยู่ใกล้ชุมชนมีอาคารที่พักอาศัยของประชาชนรายล้อม วัดเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ และเข้าถึงได้อย่างสะดวก (อาดิศร์ อีตรีส รักษาภรณ์, 2550)

ภาพที่ 4 ขอบเขตของพื้นที่ว่างเป็นระนาบในแนวนอน

ในการศึกษาครั้งนี้จะพิจารณารูปแบบการใช้พื้นที่ของชาวไทยพุทธในพื้นที่ชุมชนบ้านหัวเขา ซึ่งมีลักษณะพื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณลานวัดและตลาด ซึ่งจะนำไปใช้ศึกษาและทำการสัมภาษณ์ต่อไป

2.1.3 รูปแบบการใช้พื้นที่ของชาวไทยมุสลิม

แนวความคิดทางด้านสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะการใช้พื้นที่ของชาวไทยมุสลิมมีพื้นฐานมาจากหลักคำสอน ได้แก่ หลักศรัทธา 6 ข้อ หลักปฏิบัติ 5 ข้อ และหลักในการประกอบคุณงามความดี การใช้พื้นที่ชุมชนชาวไทยมุสลิมโดยทั่วไปมีการใช้พื้นที่ที่มีสยิดต่อเนื่องเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นของชุมชน เช่น สุสาน โรงเรียน ลานอเนกประสงค์ เป็นต้น เนื่องจากศาสนพิธีต่าง ๆ ดำเนินไปควบคู่กับการดำรงชีวิตประจำวัน การวางตำแหน่งขององค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวจึงควรติดต่อกันได้สะดวกและเข้าถึงได้สะดวกจากส่วนต่าง ๆ ของชุมชน (สมาน ธีระวัฒน์, 2531, pp. 159-165)

อาดิศร์ รักขมณี (2550, pp. 197-222) อธิบายแนวคิดของศาสนาอิสลามที่สัมพันธ์กับพื้นที่ในเชิงกายภาพไว้ว่า แนวคิดของศาสนาอิสลามมีความเชื่อว่าพระเจ้าสร้างมนุษย์บนโลกนี้เพื่อให้ทำความดีโดยที่กิจกรรมทุกอย่างจะถูกบันทึก พื้นที่ในโลกจึงเปรียบเสมือน พื้นที่ชั่วคราว ที่จัดขึ้นเพื่อทดสอบการกระทำของแต่ละคน โดยจะรับผลตอบแทนในโลกหน้า แนวคิดดังกล่าวส่งผลให้การมองพื้นที่ชุมชนและสถาปัตยกรรม (มัสยิด) เป็นไปในลักษณะที่ไม่ยึดติดกับพื้นที่ในเชิงกายภาพ และหลักคำสอนของอิสลามโดยทั่วไปให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีทางศาสนาควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตประจำวันและดำเนินกิจกรรมที่หลากหลายโดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง พื้นที่มัสยิดจึงรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่จะแปรเปลี่ยนไปในแต่ละช่วงเวลา โดยอาจมีหลายกิจกรรมเกิดขึ้นในเวลาเดียวกันและมีขอบเขตของพื้นที่ที่ไม่ตายตัว อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงเวลาละหมาดจะมีการเชิญชวนหรือที่เรียกว่า อะซาน ผู้ที่อยู่ภายในรัศมีของพื้นที่ที่ได้ยินเสียงอะซาน จะหยุดดำเนินกิจกรรมทุกอย่างและเดินทางมาละหมาดร่วมกันที่มัสยิด พื้นที่ของมัสยิดจึงเป็นเสมือนศูนย์กลางของชุมชนที่เชื่อมโยงความศรัทธาในศาสนาเข้ากับการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชนโดยมีอาณาเขตของชุมชนที่เกิดจากการถือเอาพื้นที่ที่ได้ยินเสียงอะซานจากมัสยิดเป็นเกณฑ์ การนับชุมชนมักถือเอาพื้นที่ที่อยู่ในรัศมีของเสียงอะซานจากมัสยิด ในแต่ละวันชาวมุสลิมจะไปละหมาดที่มัสยิดในชุมชนและจะไปละหมาดร่วมกันที่มัสยิดกลาง (Friday Mosque) ในวันศุกร์

แนวความคิดของศาสนาอิสลามต้องละหมาดวันละ 5 ครั้ง ยึดโยงคนในพื้นที่ให้สัมพันธ์กับศาสนาทุกวันและสัมพันธ์กับเพื่อนพ้องน้องพี่มีเวลาให้ได้พบปะพูดคุยกับอยู่ด้วยกันที่มัสยิด ซึ่งคนในชุมชนถือเป็นที่ยึดของพระเจ้าทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกัน ลักษณะการใช้ที่ดินระดับชุมชนของชาวไทยมุสลิมประกอบด้วยพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่บริการชุมชน พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาและพื้นที่การค้า ลักษณะการเกิดชุมชนมุสลิม หรือหมู่บ้านของชาวมุสลิม หรือที่เรียกว่า Kampong ในภาษามลายูนั้นจะเริ่มจากเรือนหนึ่งหลังแล้วจึงขยายเพิ่มเติมจนกลายเป็นกลุ่มบ้านเรือนและชุมชนตามลำดับ จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาและสำรวจการวางผังและการใช้พื้นที่ชุมชนไทยมุสลิมของ ศนิ ลิ้มทองสกุล (2549) พบว่า กลุ่มบ้านเรือนที่อยู่ใกล้กันมักจะเป็นเครือญาติกันและทุกชุมชนจะมีมัสยิดหรือสุเหร่าเป็นศูนย์กลางโดยมีปอเนาะ (โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม) กุโบร์ (สุสาน) และตลาดตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน เมื่อพิจารณาการเชื่อมโยงพื้นที่แต่ละส่วนภายในชุมชนพบว่า จะมีเส้นทางเดินขนาดเล็กที่เป็นทั้งผิวคอนกรีตและผิวดินธรรมดาเชื่อมต่อเป็นโครงข่ายลัดเลาะไปตลอดละแวกบ้าน บางครั้งเส้นทางเดินดังกล่าวอาจไม่สามารถเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากผสมผสานเข้ากับที่ว่างโดยรอบอาคารบางหลังแทน

สำหรับพื้นที่เชิงสังคมของชุมชนมุสลิม ส่วนหนึ่งเกิดจากลักษณะของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ซึ่งนอกเหนือจากจะมีที่มาจากคำสอนของศาสนาแล้ว ยังได้รับอิทธิพลจากแหล่งต่างๆ ได้แก่ วัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมของชาวมุสลิมชนชาติต่าง ๆ ตลอดจนอารยธรรมสมัยใหม่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศในทวีปยุโรปและทวีปอเมริกาเหนือซึ่งมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงคติความเชื่อในเรื่องการใช้พื้นที่ในปัจจุบัน ในการศึกษาลักษณะของรูปแบบกิจกรรมและการใช้พื้นที่นั้น การศึกษาความหมายของพื้นที่ทางกายภาพในเชิงสังคม (Social Space) ซึ่งบ่งบอกถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และระบบคุณค่าทางสังคมของผู้คนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการหาความหมายหรือลักษณะเฉพาะในแต่พื้นที่ จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาและสำรวจการใช้พื้นที่ของชุมชนไทยมุสลิม พบว่า มัสยิดหรือสุเหร่า ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางชุมชนตามหลักศาสนาอิสลาม ชาวมุสลิมจะต้องประกอบพิธีละหมาดที่มัสยิดทุกบ่ายวันศุกร์ มัสยิดจึงตั้งอยู่บริเวณที่เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนและล้อมรอบด้วยโรงเรียนสอนศาสนาและบ้านของอิหม่าม โต๊ะครู (ครูสอนศาสนา) ผู้มีบทบาทเป็นผู้นำของชุมชน ดังนั้นบริเวณมัสยิดรวมถึงพื้นที่โดยรอบจึงถือว่าเป็นพื้นที่สำคัญซึ่งมีความหมายในการเป็นศูนย์กลางรวมของชุมชน โดยมักตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ง่าย สังเกตง่าย สามารถใช้เป็นที่หมายตาของผู้ที่มาเยือนได้ และใช้เพื่อการรวมตัวประกอบกิจกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนาในวาระต่าง ๆ และในบริเวณนี้จะได้รับการดูแลรักษาให้สะอาดเป็นระเบียบอยู่เสมอ เนื่องจากถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในระดับสาธารณะของชุมชน (ศนิ ลี้มทองสกุล, 2549)

เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างของพื้นที่เปิดโล่งภายในชุมชนมุสลิมจากเอกสาร พบว่า มีลักษณะเป็นโครงข่ายแยกจากทางเดินหลักและลัดเลาะแทรกไปตามกลุ่มบ้านเรือน ทำให้สมาชิกชุมชนสามารถไปมาหาสู่ติดต่อกันได้สะดวก สะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดแบบเครือญาติของชาวมุสลิมและการวางตัวของกลุ่มบ้านเรือนที่ไม่เป็นระบบในบางพื้นที่ ทำให้เกิดพื้นที่โล่งหรือลานที่รองรับกิจกรรมอเนกประสงค์ ตั้งแต่การจับกลุ่มพบปะของบุคคล การละเล่นของเด็ก ๆ งานเลี้ยงรื่นเริงต่าง ๆ เช่น งานขึ้นปีใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น นอกจากนี้ภายในชุมชนจะมีศาลาขนาดเล็กหรือที่เรียกในภาษามลายูว่า Pondok กระจายอยู่ทั่วไปสำหรับเป็นที่จับกลุ่มพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสารของคนในชุมชน ซึ่งมักจะเป็นบุรุษ เนื่องจากศาสนาอิสลามเคร่งครัดต่อการปรากฏตัวของสตรีเพศในสาธารณะ จากอิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลามที่การแบ่งเพศชาย-หญิงเป็นไปอย่างเคร่งครัดในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ สะท้อนออกมาในลักษณะการใช้พื้นที่ของชาวไทยมุสลิมตั้งแต่ระดับภายในตัวอาคารพักอาศัยจนถึงระดับพื้นที่สาธารณะภายในชุมชน (ศนิ ลี้มทองสกุล, 2549)

ลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนชาวไทยมุสลิม ประกอบด้วย 1) รูปร่างของบริเวณพื้นที่ว่าง เป็นรูปร่างไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชน 2) ขอบเขตของพื้นที่ว่าง ระบายผนัง หรือระบายทางแนวตั้ง เนื่องจากมีสยิดจะมีกำแพงรั้วล้อมรอบ เพื่อสร้างความปลอดภัย 3) ขนาดของพื้นที่ว่างขึ้นอยู่กับขนาดของมีสยิด เช่น ในชุมชนขนาดเล็กจะมีมีสยิดขนาดเล็กตามชุมชนจึงทำให้ขนาดของพื้นที่ว่างน้อย และ 4) ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะในระดับชุมชน อยู่บริเวณโดยรอบอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญ ใกล้ตลาดภายในชุมชนมีการกระจุกตัวของคนในชุมชนและเข้าถึงได้อย่างสะดวก

ในพื้นที่ศึกษาบ้านหัวเขามีสรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างของชาวไทยมุสลิมเป็นโครงข่ายเชื่อมต่อกันระหว่างมีสยิด โรงเรียน และตลาด ซึ่งจะนำไปศึกษาและสัมภาษณ์ต่อไป ลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม จะมีปฏิสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนนั้น ช่วยสร้างความเป็นเพื่อนและเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ทั้งสองลักษณะทำให้คนทั้งสองกลุ่มสามารถเรียนรู้ในวัฒนธรรมของกันและกัน สร้างกระบวนการปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนพึ่งพาอาศัยกัน (ปชารัฐ ศักดาอติศัย, 2559)

2.1.4 ความสำคัญของศาสนาต่อการตั้งถิ่นฐานและการรวมตัวของประชากร

กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ (2545, p. 9) กล่าวว่า เดิมมนุษย์กระจัดกระจายเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ต่อมาเกิดการรวมกันเป็นชุมชนเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ กัน เช่น ต้องการความปลอดภัยทั้งภัยธรรมชาติจากสัตว์ร้าย และภัยจากมนุษย์ด้วยกัน ตลอดจนการแสวงหาพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์เพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์เริ่มจากการรวมตัวของกลุ่มชนขนาดเล็ก ต่อมาหลาย ๆ ชุมชนรวมกันเกิดเป็นหมู่บ้าน หลายหมู่บ้านรวมกันเป็นตำบล จากตำบลกลายเป็นเมือง ลักษณะและรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน เนื่องจากความแตกต่างของความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความสะดวกในการคมนาคม

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในบริบทของชุมชนเมืองในประเทศไทย มีลักษณะต่อไปนี้ ได้แก่ การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาว (Linear Settlement) การตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัว (Cluster Settlement) และการตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (Scatter Settlement) ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมกับที่ตั้งซึ่งรวมทั้งอาคารและพื้นที่เปิดโล่งนอกอาคาร เชื่อมโยงกันด้วยวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ พร้อมกับรับเอาอิทธิพลจากวัฒนธรรมท้องถิ่นและวัฒนธรรมของพื้นที่ใกล้เคียง (อาดิศร์ อิศริส รักษมณี, 2550)

การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาวลักษณะการตั้งบ้านเรือนจะเป็นแนวยาวตามเส้นทางคมนาคมที่สะดวก การตั้งถิ่นฐานบริเวณสองฝั่งแม่น้ำลำคลอง (River Linear Settlement) เป็นลักษณะของการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของไทย เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ จึงจำเป็นต้องอาศัยน้ำในการอุปโภคบริโภคและใช้เป็นเส้นทางคมนาคม การตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวหรือแบบรวมกลุ่มจะเกิดขึ้นในบริเวณที่เป็นจุดตัดของเส้นทางคมนาคม และพบว่าประชากรจะตั้งถิ่นฐานรวมกันเป็นกลุ่มอย่างหนาแน่นรอบ ๆ วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางชุมชน ส่วนการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายบ้านเรือนจะตั้งอยู่ห่าง ๆ กัน โดยตั้งอยู่ในที่นาหรือสวนของตนเอง เป็นการตั้งถิ่นฐานที่บ้านเรือนตั้งอยู่ในพื้นที่เกษตรของตนเอง การตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะมีศูนย์กลางร่วมกัน เช่น วัด โรงเรียน ตลาด เป็นต้น

การตั้งถิ่นฐานมักจะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งมีผลทำให้เกิดลักษณะการตั้งถิ่นฐานที่แตกต่างกันออกไปไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบชั่วคราว ถาวร และกึ่งถาวรก็ตาม ในสภาพของพื้นที่จังหวัดสงขลา ภาคใต้ ประชาชนในพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร คือ อยู่กับที่เป็นหลักแหล่งที่แน่นอน ไม่มีการโยกย้ายหรือถ้าจะมีก็เป็นลักษณะการโยกย้ายตามฤดูกาลเพื่อออกมาทำงานทำ โดยทั่วไปการตั้งถิ่นฐานแบ่งออกเป็น 2 แบบ (เขต รัตนจรณะ, 2529) ได้แก่

1. การตั้งถิ่นฐานในชนบท
2. การตั้งถิ่นฐานในเมือง

การจะกำหนดว่าเขตใดเป็นเมืองหรือชนบทนั้น โดยส่วนใหญ่ใช้จำนวนประชากรเป็นเกณฑ์ แต่จำนวนเท่าไรจึงจะถือว่าเป็นเมืองนั้น ก็ยังมีความแตกต่างกันอยู่ในแต่ละประเทศและการกำหนดโดยใช้เกณฑ์ในเรื่องประชากรนี้เป็นการยากในการพิจารณาว่าอะไรเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบชนบทหรือแบบเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตั้งถิ่นฐานที่เป็นลักษณะกึ่งเมือง กึ่งชนบท ดังนั้นในการศึกษาภูมิศาสตร์ชนบทหรือเมืองนั้น พิจารณาศึกษาถึงตำแหน่งแหล่งที่ตั้งโครงสร้างของรูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน รูปแบบของการแจกกระจายและหน้าที่ ซึ่งเป็นเรื่องที่จะช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างการตั้งถิ่นฐานแบบชนบทและเมืองได้ดีที่สุด ดังนั้นความหมายอย่างกว้าง ๆ ของการตั้งถิ่นฐานในชนบทก็คือ การที่กิจการหน้าที่ของประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านนั้น ๆ มีหน้าที่ในทางเกษตรกรรม ส่วนลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบเมือง คือ ชุมชนที่ประชากรส่วนใหญ่มีใช้ทำงานด้านการเกษตร เมื่อพิจารณาถึงการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่บ้านหัวเขา พบว่า มีทั้งสองรูปแบบ แต่ในพื้นที่นี้จะพิจารณาการตั้งถิ่นฐานในชนบทเป็นพิเศษ เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่นี้เป็นชาวประมง

รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานที่เป็นรากฐานโดยทั่วไป สำหรับถิ่นฐานในชนบทมีอยู่อย่างน้อย 2 ลักษณะ (เขต รัตนจรณะ, 2529) คือ

1. แบบกระจัดกระจาย เป็นการตั้งถิ่นฐานที่บ้านเรือน ทุ่งฉาง คอกสัตว์ ของเกษตรกร ตั้งอยู่ในพื้นที่การเกษตรของตนเอง ซึ่งมักจะห่างจากบ้านเรือนของคนอื่น ความห่างของบ้านเรือนขึ้นอยู่กับขนาดของที่ดินแต่ละครอบครัว การตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะมีศูนย์กลางร่วมกัน เช่น วัด โรงเรียน สถานีอนามัย และตลาด เป็นต้น

2. แบบกระจุก เป็นลักษณะที่บ้านเรือนตั้งอยู่ใกล้ชิดติดกัน ซึ่งอาจอยู่เป็นกลุ่ม การเกาะกลุ่มกันนั้นอาจเป็นกลุ่มห่าง ๆ กัน หรือเรียงรายใกล้ชิดติดกันมากจนถึงขั้นเป็นกระจุกก็ได้ โดยทั่วไปการตั้งถิ่นฐานแบบนี้มักสัมพันธ์กับปัจจัยทางกายภาพด้วย เช่น ตั้งบ้านเรือนเป็นกระจุกอยู่ตามบริเวณเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ๆ เช่น ตามสี่แยก สถานีรถไฟ ริมแม่น้ำ หรือใกล้แม่น้ำลำคลอง

วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล (2539, pp. 23-25) ได้กล่าวถึง ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน สรุปได้ว่าการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ปัจจัยทางธรรมชาติ สภาพภูมิประเทศ ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น โดยแหล่งน้ำนับเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรกที่มีการเลือกตั้งถิ่นฐาน เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยที่มีมาก่อนสิ่งอื่นทั้งหมดในแง่ความต้องการน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค ดินเป็นปัจจัยที่รองลงมาในการเลือกตั้งถิ่นฐาน โดยการหาพื้นที่ที่มีดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร

2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยสำคัญที่มักเกิดคู่กับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและมีอิทธิพลต่อการขยายตัวเป็นเมืองต่อไปในอนาคต ได้แก่ บริเวณที่อยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ บริเวณที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม บริเวณเส้นทางคมนาคมตัดกัน บริเวณจุดเชื่อมของเส้นทางคมนาคม

3) ปัจจัยทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อของแต่ละกลุ่มชน ได้แก่ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ประวัติศาสตร์ ลักษณะที่เป็นประเพณีนิยมหรือความเชื่อต่าง ๆ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของประชากรในอดีต และยังส่งผลให้มีการตั้งถิ่นฐานที่ถาวรจนถึงปัจจุบัน เหตุการณ์ทางการเมืองและประวัติศาสตร์มีผลต่อการตั้งถิ่นฐาน โดยมีการรวมกันเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ มีขนบธรรมเนียมประเพณีแตกต่างจากกลุ่มอื่นและยังคงรักษาวัฒนธรรมเดิมของตนเอง

ศาสนาเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวหรือแบบรวมกลุ่มโดยเฉพาะในลักษณะชุมชนทั้งในภูมิภาคระดับโลกและชุมชนในระดับท้องถิ่น รูปแบบในภูมิภาคระดับโลก เช่น การกระจายของเขตผู้นับถือศาสนาคริสต์นิกายซึ่งแตกต่างกันในทวีปยุโรป

อเมริกา และออสเตรเลีย เขตผู้นับถือศาสนาอิสลามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แอฟริกา และศาสนาพุทธในทวีปเอเชีย เป็นต้น ส่วนรูปแบบระดับท้องถิ่นนั้นพบลักษณะการรวมตัวของกลุ่มคนที่นับถือศาสนาเดียวกันซึ่งมักอาศัยในย่านเดียวกัน มีหลายงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการรวมตัวของผู้นับถือศาสนาเฉพาะกลุ่มในระดับท้องถิ่น โดยมีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันตามการนับถือศาสนาหรือนิกายของศาสนาเดียวกันเป็นชุมชน และเนื่องจากการวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิถีการดำรงชีวิตในการอยู่ร่วมกันของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมบริเวณชุมชนบ้านหัวเขา จังหวัดสงขลา ในส่วนนี้จึงเน้นการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับความสำคัญของศาสนาต่อการรวมตัวของประชากรและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่จังหวัดสงขลา

ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานและการรวมตัวของประชากร ในชุมชนบ้านหัวเขาทั้งแบบกระจุกกระจาย และแบบกระจุก ซึ่งจะนำไปใช้ศึกษาและทำการสัมภาษณ์ต่อไป

2.1.4.1 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยพุทธ

ตั้งแต่อดีตสังคมไทยโดยส่วนใหญ่เป็นสังคมพุทธ เป็นสังคมที่มีวิถีชีวิตแบบพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก โดยเฉพาะแม่น้ำและลำคลอง ตั้งแต่การดำรงชีวิตประจำวัน การเกษตรกรรม การประมง การขายเรือขายของ ตลอดจนยังเป็นเส้นทางสัญจรที่สำคัญยิ่งต่อการคมนาคมขนส่งในขณะนั้น ชุมชนไทยพุทธส่วนใหญ่อาศัยเป็นบริเวณกว้าง พื้นที่ของชุมชนเป็นผืนเดียวกันจึงทำให้สามารถติดต่อไปมาหาสู่กันในพื้นที่ชุมชนได้ง่ายขึ้น และนิยมไปทำบุญที่วัดที่อยู่ในพื้นที่หรือใกล้เคียงกับพื้นที่สำหรับชุมชนไทยพุทธบริเวณชุมชนบ้านหัวเขา ชุมชนและวัดพัฒนาพร้อม ๆ กับสภาพการเปลี่ยนแปลงของจังหวัดสงขลา เมื่อมีการสร้างถนนทำให้ความเจริญและการตั้งถิ่นฐานเริ่มเปลี่ยนจากอยู่ตามแนวทะเลสาบที่ใช้เป็นเส้นทางเข้าถึงโดยเรือ ขยายตัวไปตามแนวถนนสายใหม่มีการสร้างอาคารพักอาศัยเป็นแบบสากลขึ้นแทนเรือนไทยในอดีต ถึงแม้ว่าสภาพทางกายภาพจะเปลี่ยนไปจากเดิมแต่วิถีชีวิตชาวพุทธยังคงอยู่ (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2563)

2.1.4.2 ความสัมพันธ์ของวัดกับการตั้งถิ่นฐาน

ชุมชนไทยพุทธแสดงออกถึงความสำคัญของวัด เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจและใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาด้วยกัน ศรีศักร วัลลิโภดม (2554, pp. 56-57) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับวัดในฐานะที่เป็นสถาบันทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลานานจนเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางของสังคมไว้ว่า วัดเป็นหลักของชุมชน ถ้าชุมชนไหนไม่มีวัดก็ไม่เป็นชุมชน วัดมีบทบาทมากมายในอดีต เรื่องการศึกษา การอนามัย เป็นแหล่งของประเพณีพิธีกรรมและเป็นแหล่งความภูมิใจของท้องถิ่นชุมชนนั้นด้วย คนในชุมชนมีความผูกพันกับวัด นอกเหนือจากกิจกรรมประเพณีทาง

ศาสนาที่คนในชุมชนจะมีส่วนร่วมเข้าร่วมในกิจกรรมดังกล่าวแล้ว คนในชุมชนยังมีส่วนร่วมใช้พื้นที่วัดเพื่อกิจกรรมประเภทอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมทางศาสนาอีก เช่น โรงเรียน การใช้ลานวัดเป็นพื้นที่จอดรถยนต์ รถจักรยานยนต์ หรือเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

วัดเป็นสถาบันที่มีที่ดินมากตามประเพณีนิยมในการอุทิศซึ่งมีมาแต่สมัยพุทธกาล วัดบางแห่งได้มีการอนุญาตให้ผู้คนเข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือนบนที่วัดได้โดยไม่ได้เก็บผลประโยชน์แต่อย่างใดซึ่งกันและกันโดยชาวบ้านจะบำรุงวัด ใสบาตรและทำบุญ ในอดีตสาเหตุที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งในการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์วัด คือการที่วัดเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคม อาจกล่าวได้ว่าวัดมีประโยชน์และมีบทบาทต่อชุมชน คือเป็นที่พึ่งทางใจ มีบทบาทด้านการศึกษา มีบทบาทด้านการสังคมสงเคราะห์ซึ่งเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรม เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ การให้บริการด้านฌาปนกิจ เป็นสถานที่ที่ชุมชนพบปะสังสรรค์

ปัจจุบันบทบาทของวัดต่อชุมชนยังคงมีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดินและสภาพแวดล้อม บทบาทหลักตั้งแต่อดีตยังคงเหลืออยู่และแปรเปลี่ยนไปบ้าง รวมถึงบทบาทใหม่ที่เกิดขึ้น บทบาทที่สำคัญในปัจจุบัน ได้แก่ บทบาทด้านการศึกษาซึ่งแยกเป็นด้านการศึกษาของสงฆ์และการศึกษาสำหรับฆราวาส บทบาทด้านสังคมที่สำคัญ เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ งานฌาปนกิจ สถานสงเคราะห์ ศูนย์สาธารณสุข เป็นต้น บทบาทด้านอื่น ๆ เช่น เวชศาสตร์ โหราศาสตร์ ตลอดจนจากการที่วัดมักมีที่ดินกว้างขวางและอยู่ในแหล่งชุมชน ประชาชนจึงใช้วัดเป็นท่ารถบ้าง เป็นที่จอดรถหรือจอดเรือแล้วแต่ที่ที่ตั้งของวัดนั้น ๆ (จรัญ มะลูลีม, 2539, pp. 34-39)

สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยพุทธที่สัมพันธ์กับวัดในชุมชนจะอยู่ใกล้แม่น้ำ คลอง เพื่อความสะดวกในการสัญจร การประกอบอาชีพ ซึ่งในวันสำคัญทางศาสนาประชาชนนิยมพายเรือไปวัดเพื่อทำบุญ วัดจึงเปรียบเสมือนเป็นศูนย์รวมชุมชนที่มีการทำกิจกรรมหลากหลาย

2.1.4.3 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยมุสลิม

แม้ว่าชาวไทยมุสลิมจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย แต่จากความแตกต่างในพื้นที่ฐานความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และสาเหตุอื่น ๆ จึงทำให้จำนวนชาวไทยมุสลิมในภาคต่าง ๆ แตกต่างกันไป กล่าวคือ ภาคใต้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลาน นราธิวาส สงขลา และสตูล เป็นบริเวณที่มีชาวไทยมุสลิมอยู่มากที่สุด ส่วนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามในการตั้งถิ่นฐาน มุสลิมจะพยายามอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นหมู่บ้าน ชุมชน และเมื่อมีมุสลิมอยู่ที่ใด ในชุมชนนั้น ๆ จะมีการยึดติดตามมาเพื่อเป็นศูนย์กลางชุมชนและเป็นศูนย์รวมของชาวไทยมุสลิมในชุมชนนั้น ๆ (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2527, p. 31)

ในสภาพของพื้นที่จังหวัดสงขลา ภาคใต้ ประชาชนในพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร คืออยู่กับที่เป็นหลักแหล่งที่แน่นอน ในพื้นที่ที่ไม่ได้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่จะเป็นไปในลักษณะผสมผสานมากขึ้นแล้วแต่กำลังความสามารถและปัจจัยประกอบอื่น ๆ ลักษณะของหมู่บ้านตามอาชีพของประชากรนั้นก็จะปรับเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิตของประชากรในหมู่บ้านด้วย แต่ถ้าหน้าที่ของหมู่บ้านเปลี่ยนไปจากเดิมนั้นมักจะมีความต้องการกับรูปแบบเดิม เช่น หมู่บ้านประมงหลาย ๆ แห่งได้ปรับเปลี่ยนไปเป็นหมู่บ้านผลิตเพื่อการค้า ซึ่งผลผลิตนั้นเป็นสินค้าเนื่องจากการประมง เช่น ทำน้ำบูดู ข้าวเกรียบปลา ลูกชิ้นปลา หรือไม้ก็มีลักษณะที่ควบคู่กัน ทั้งประมงและผลิตสินค้าที่เนื่องจากการประมง (เขต รัตนจรณะ, 2529)

2.1.4.4 ความสัมพันธ์ของมัสยิดกับการตั้งถิ่นฐาน

เหตุผลทางวัฒนธรรมประการหนึ่งที่ทำให้ประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นชุมชนหรือละแวก เนื่องมาจากศาสนา เช่น ชาวมุสลิมที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและผูกพันกับมัสยิด ซึ่งเป็นศาสนสถานสำคัญอย่างเห็นได้ชัดในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งในภูมิภาคระดับประเทศหรือชุมชนในท้องถิ่น

ศาสนาอิสลามจะมีบทบัญญัติให้ศาสนิกชนปฏิบัติศาสนกิจด้วยเสมอ คือ ทุกศาสนาล้วนมีการแสดงออกในรูปของการปฏิบัติศาสนกิจหรือประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ผู้ศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาจึงปฏิบัติศาสนกิจตามศาสนบัญญัติและเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และเป็นกิจจะลักษณะในการประกอบศาสนกิจดังกล่าว ทุกศาสนาจึงมีศาสนสถานไว้สำหรับประกอบศาสนกิจ เช่น พุทธศาสนามีวัด ศาสนาคริสต์มีโบสถ์ ศาสนาอิสลามมีมัสยิด เป็นต้น มัสยิดมีอยู่ทั่วไปในชุมชนต่าง ๆ ของชาวมุสลิม โดยถือสัปบุรุษ ตั้งแต่ 40 คนขึ้นไปสามารถตั้งมัสยิดได้ ส่วนใหญ่ใช้ที่ดินที่มีผู้อุทิศให้หรือเสียสละทรัพย์ร่วมกันซื้อที่ดิน การก่อสร้างก็เช่นเดียวกัน อาศัยวิธีร่วมแรงร่วมใจกันเสียสละทรัพย์และแรงงาน ที่ได้มีสัปบุรุษมากและมีฐานะการเงินดีสามารถสร้างมัสยิดได้ใหญ่โตสวยงาม เมื่อก่อสร้างมัสยิดขึ้นมาแล้วก็ตกเป็นของส่วนรวม กล่าวได้ว่า เมื่อพบเห็นมัสยิดที่ใด แสดงว่ามัสยิดนั้นอาศัยอยู่บริเวณนั้น เพราะมัสยิดเป็นศูนย์กลางการตั้งถิ่นฐานและเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของชาวมุสลิม (อุทัย หิรัญโต, 2521, p. 107)

พฤติกรรมการใช้พื้นที่ในชุมชนมุสลิม มักจะรวมอยู่กันเป็นกลุ่มก้อน มีอัตราการกระจุกตัวเป็นหมู่บ้าน (หรือ Kampong ในภาษามลายู) มากกว่าชุมชนไทยพุทธ มีสัญลักษณ์ที่เห็นชัดเจน คือ มัสยิดหรือสุเหร่า (บางแห่งก็ควบคู่กับกุโบร์หรือสุสานด้วย) เป็นสถานที่กลางที่ศักดิ์สิทธิ์และสำคัญต่อชีวิตประจำวันของมุสลิม เนื่องจากเป็นสถานที่ที่จะต้องไปประกอบศาสนกิจ เช่น การทำละหมาด

ร่วมกัน โดยเฉพาะวันศุกร์ เป็นศูนย์กลางของการศึกษา สังคมและการปฏิบัติตามหลักกฎหมายอิสลาม (อุทัย หิรัญโต, 2521, p. 107)

สรุปรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยมุสลิมที่สัมพันธ์กับมัสยิดในชุมชน มักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มและชุมชน เพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนและส่วนใหญ่มีลักษณะอาชีพของประชากรปรับเปลี่ยนไปตามวิถีชีวิต มัสยิดของชุมชนจะใช้ที่ดินที่มีผู้อุทิศให้หรือเสียสละทรัพย์ร่วมกันซื้อที่ดินร่วมกันก่อสร้าง เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างนั้นของคนในชุมชน เมื่อพิจารณาจากรูปแบบการใช้พื้นที่และการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมของพื้นที่ชุมชนบ้านหัวเขา ตำบลหัวเขา อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี มีลักษณะของการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวกันเป็นกลุ่มก้อนบริเวณวัดพุทธและมัสยิด ซึ่งชุมชนไทยพุทธจะมีการกระจุกตัวหนาแน่นน้อยกว่าชุมชนไทยมุสลิม โดยจะใช้บริเวณวัดเพื่อการศึกษาของพระสงฆ์ ฆราวาส พุทธศาสนิกชน นักเรียน ใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนา และประเพณีสำคัญ และชุมชนไทยมุสลิมจะใช้บริเวณมัสยิดเพื่อการทำละหมาด ศูนย์กลางของชุมชนและการศึกษา ซึ่งจะนำไปใช้ศึกษาและทำการสัมภาษณ์ต่อไป

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของคนในชุมชน

จรัญ มะลูลีม (2539) ศึกษาเรื่อง ไทยกับโลกมุสลิม ศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทยมุสลิม พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมในบริบทของสังคมในแต่ละพื้นที่ที่มีการติดต่อสัมพันธ์ช่วยเหลือและพึ่งพิงอิงอาศัยกันทั้งในชีวิตประจำวัน รวมถึงในวาระโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น ในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ที่แม้ว่าชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่กันเป็นกลุ่มค่อนข้างชัดเจน แต่คนทั้งสองกลุ่มนี้มีการปฏิสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวันจากความเป็นเพื่อนและเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ทั้งสองลักษณะทำให้คนทั้งสองกลุ่มเรียนรู้ในวัฒนธรรมของกันและกัน สร้างกระบวนการปรับตัวในการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนพึ่งพาอาศัยกัน

สุพักตรา สุทรสุภา (2540) เขียนบทความเรื่อง พื้นที่เปิดโล่ง : องค์ประกอบในผังเมือง พบว่า พื้นที่เปิดโล่งสร้างสุนทรียภาพให้แก่พื้นที่และมีผลต่อความพึงพอใจในบริเวณของผู้คนที่ประกอบกิจกรรมอยู่ในพื้นที่และผู้ที่ได้พบเห็น นอกจากนั้นพื้นที่เปิดโล่งยังมีประโยชน์อีกหลายประการ เช่น เพื่อนันทนาการ เพื่อการสัญจร และเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม พื้นที่เปิดโล่งจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในผังเมืองซึ่งต้องมีการวางแผนและการจัดการเพื่ออนุรักษ์หรือให้ได้มา

ซึ่งพื้นที่นั้น โดยนำแนวคิดเรื่องพื้นที่เปิดโล่งมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาครั้งนี้ ในเรื่องลักษณะของ ที่ว่างสาธารณะในชุมชนที่มีการใช้ประโยชน์เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ จุติรวมพล พบปะสังสรรค์ของคนใน ชุมชน จนเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม เพื่อใช้ในการสำรวจพื้นที่ศึกษา

ความเป็นเพื่อนในงานวิจัยของของกิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ (2545) กล่าวว่า ความเป็นเพื่อน เกิดจากการเรียนหนังสือร่วมโรงเรียนในละแวกชุมชนกันมา ความเป็นเพื่อนนี้เองนำไปสู่การชักชวน กันร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการจัดกิจกรรมในประเพณีต่าง ๆ และการพัฒนาชุมชน การร่วมกิจกรรม เพื่อทำให้เกิดความสัมพันธ์ส่วนรวมในเชิงบวก สถาบันทางสังคมที่น่าจะมีความสำคัญต่อความสัมพันธ์ ต่อผู้คนต่างวัฒนธรรม คือ โรงเรียน ทำให้เยาวชนจากกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้รู้จักคุ้นเคย ผูกพันเป็นเพื่อนเป็นระยะเวลาานาน ทั้งยังเป็นพื้นที่ของการเรียนรู้ความแตกต่างและหลากหลายทาง วัฒนธรรมด้วย นำไปสู่การปฏิบัติตัวต่อเพื่อนต่างวัฒนธรรมด้วยความเข้าใจในความแตกต่าง

การเป็นเพื่อนบ้านของกฤษฎณา ชมพูหอม (2546) กล่าวว่า ในบางท้องที่ตามชุมชนในเมือง ชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน จะมีความเข้าใจในศาสนาและวัฒนธรรมที่ แตกต่างกัน การอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลเมืองทำให้คนในชุมชน ที่มี วัฒนธรรมในอดีตต้องพึ่งพากันในเรื่องยานพาหนะและการเดินทาง เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่มียานพาหนะแทบทุกครัวเรือน การพึ่งพิงดังกล่าวจึงลดน้อยลงไป การช่วยเหลือกันในการ ก่อสร้างที่อยู่อาศัย ช่วยกันคุ้มครองหมู่บ้าน พัฒนาคูคลองส่งน้ำ ขอแรงหรือเอาแรงกันในการทำมาหา กิน ขณะที่ในเขตเมือง การช่วยเหลือเอาแรงกันไม่ปรากฏเห็นอีกแล้วในปัจจุบัน

ปราณระฟ้า พรหมประวัตติ (2551) ศึกษาเรื่อง สนามทัศนียภาพและรูปแบบการใช้พื้นที่ว่าง สาธารณะของชุมชนในเมือง: กรณีศึกษา ชุมชนย่านเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร พบว่า ปริมาณสนาม ทัศนียภาพ (พื้นที่ที่มีศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึงสูง) นั้น ไม่ได้มีความสัมพันธ์กับระดับความเป็น อเนกประโยชน์ในพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนเท่าใดนัก พบว่า กลุ่มคนเดินเท้าที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ เช่น นักท่องเที่ยว ยังต้องพึ่งพาสนามทัศนียภาพในการทำความเข้าใจในพื้นที่เพื่อการสัญจรหรือทำกิจกรรม พบคนกลุ่มนี้อยู่ในพื้นที่ที่มีปริมาณสนามทัศนียภาพมาก แต่กลุ่มคนเดินเท้าที่คุ้นเคยกับพื้นที่อยู่แล้ว เช่น ชาวชุมชน หรือ คนทำงานประจำ ไม่ได้พึ่งพาสนามทัศนียภาพในการเดินทางหรือทำกิจกรรม แต่มักเลือกใช้ พื้นที่หรือเส้นทาง “ลัด” ที่เป็นตรอกซอกซอยในการสัญจรหรือจับจองทำกิจกรรม ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ที่ มีสนามทัศนียภาพที่แคบและจำกัด และเข้าถึงด้วยยานพาหนะได้ค่อนข้างลำบาก พื้นที่บางบริเวณซึ่งเป็น พื้นที่ในเชิงสัญลักษณ์ของเมือง เช่น ลานคนเมืองหน้าศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร ลักษณะของพื้นที่ เช่นนี้ จะมีสนามทัศนียภาพที่กว้างมาก ซึ่งเป็นการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะภายในชุมชนที่ดี มีระดับการเข้าถึง

โดยยานพาหนะได้อย่างสะดวกด้วยถนนหลักที่ล้อมรอบถึงสี่ด้าน ไม่มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ว่าง แต่กลับมีระดับความเป็นอเนกประโยชน์ต่ำมาก เนื่องจากโล่งและร้อนเกินไป จึงควรมีการเพิ่มพื้นที่สีเขียวเพื่อสร้างร่มเงา หรือแม้แต่พื้นที่ภายในชุมชนสำคัญที่มีสนามทัศนแคบมาก แต่กลับมีระดับความเป็นอเนกประโยชน์สูงในบางช่วงเวลาซึ่งถูกใช้พื้นที่ทำกิจกรรม เนื่องจากเป็นที่ตั้งของพื้นที่กลางแจ้งใกล้กับตลาดของชุมชน เมื่อประมวลกับข้อมูลด้านประโยชน์การใช้ที่ดิน อาคาร และประเภทของพื้นที่ว่าง แบ่งตามลักษณะเชิงสัมพันธ์ สรุปได้ว่า พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน ประกอบด้วย ศักยภาพในการมองเห็นและเข้าถึง คุณภาพเชิงภูมิทัศน์ที่สำคัญ เช่น ร่มเงา และมีกิจกรรมหมุนเวียนในบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการค้าขายอาหารและเครื่องดื่ม มีความต่อเนื่องของทางเดินเท้าไปยังหลาย ๆ พื้นที่ได้อย่างสะดวกด้วย โดยนำแนวคิดเรื่องรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนในเมืองมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาครั้งนี้ ในเรื่องการมองเห็น การเข้าถึงชุมชน ร่มเงา ทางลัดของถนนในชุมชน เพื่อใช้ในการสำรวจพื้นที่ศึกษา

ไซศรี ภักดิ์สุขเจริญ (2551) เขียนบทความเรื่อง พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย พบว่า ประเทศไทยซึ่งจัดเป็นเมืองร้อนนั้น ชุมชนในเมืองที่มีความแออัดหนาแน่น มักมีปัญหาจราจร ตลอดจนมีสภาพแวดล้อมของการใช้ยานพาหนะเป็นหลักนั้น ไม่นิยมการใช้พื้นที่โล่งเป็นพื้นที่ทางสังคมของชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ลาดเชิงขนาดใหญ่ หรือพื้นที่ทางเท้าริมถนนสายหลักขนาดใหญ่ที่มีการจราจรคับคั่งหนาแน่น ซึ่งล้วนมีสนามทัศนที่ดี มีแต่คน “นอก” ที่ไม่มีความคุ้นเคยกับพื้นที่เท่านั้น เช่น นักท่องเที่ยว ที่ยังต้องพึ่งพาสนามทัศนในการสัญจรและทำกิจกรรม เนื่องจากสามารถสร้างความเข้าใจในพื้นที่ได้ง่ายกว่า จากการมองเห็นที่อื่น ๆ ที่ต่อเนื่องรอบทิศทางจากจุดที่ยืนอยู่ แต่หากมีความคุ้นเคยพื้นที่เป็นอย่างดีแล้ว เช่น คนในชุมชนเอง กลับมีแนวโน้มที่จะเลือกใช้ “ชอยลัด” ที่มีลักษณะเป็นตรอกหรือทางเดินเท้าเล็ก ๆ ในชุมชน ที่ลัดเชื่อมต่อเป็นโครงข่ายภายในที่รู้จักเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ในการทำกิจกรรมทั้งสัญจรและเป็นพื้นที่ทางสังคม พื้นที่เหล่านี้ มักมีสัญญาณที่คับแคบ ยานพาหนะเข้าถึงได้ไม่สะดวก หรืออีกนัยหนึ่ง มีสนามทัศนที่จำกัด แต่มีร่มเงาต่อเนื่อง เกิดเป็นลักษณะของการใช้ “พื้นที่เล็ก ๆ” เป็นกระเปาะของกิจกรรมต่าง ๆ เกาะตัวเชื่อมกันเป็นแนวยาวตามถนนชอยภายใน เป็นพื้นที่ปะทะสังสรรค์อย่างไม่มีพิธีรีตองของผู้คนในชุมชน โดยพื้นที่เหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นพื้นที่ที่ถูกออกแบบเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะโดยเฉพาะแต่อย่างใด ไม่มีการใช้พลังงานเชื้อเพลิงของยานพาหนะ เครื่องปรับอากาศ ฯลฯ มีแต่การเดินเท้า ร่มเงาจากชายคาอาคาร ต้นไม้ เป็นพื้นที่ทางสังคมขนาดเล็ก ๆ ที่มีขึ้นเชิงในการเชื่อมต่อของมุมมองจากพื้นที่สู่พื้นที่ โดยนำแนวคิดเรื่องพื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทยมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาครั้งนี้ ใน

ขั้นตอนการเก็บข้อมูลพื้นที่ศึกษา เช่น การศึกษาเส้นทางขนาดเล็กในชุมชน ซอยลัด ทางเท้า ต้นไม้ในชุมชน เป็นต้น

อนนต์ศรี วงษ์ชัยสุวรรณ (2552) ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเดินทางของนักเรียนที่โรงเรียนตั้งอยู่บนถนนสามเสน พบว่า วิธีการศึกษา จากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การคัดเลือกตัวแปรที่เหมาะสม รวมทั้งการทบทวนแนวคิดมาตรฐานด้านสถานศึกษา รัศมีการให้บริการ และโครงสร้างพื้นฐานการสัญจรจากมาตรฐานการวางผังเมืองของกรุงเทพมหานคร ใช้เครื่องมือวิจัย คือ 1) แบบสอบถาม โดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น และ 2) การสำรวจพื้นที่และสภาพปัญหาด้านการสัญจรที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา คือ การจัดระบบขนส่งในการเดินทางโดยสนับสนุนการใช้รถโรงเรียน เพิ่มความมีชื่อเสียงของโรงเรียนในย่านอื่น ๆ ให้มากขึ้น เพื่อลดความต้องการที่จะเข้ามาศึกษาในพื้นที่นี้ ปรับปรุงทางเท้า สิ่งกีดขวาง บริเวณทางเท้าที่นักเรียนใช้สัญจรประจำ การจัดเวลาเข้า - เลิกเรียนของนักเรียนในแต่ละระดับชั้นให้แตกต่างกันออกไป เพื่อเป็นการลดปริมาณการจราจรในช่วงเวลาเร่งด่วนเช้าและเย็น โดยนำแนวคิดเรื่องรูปแบบการเดินทางมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาครั้งนี้ มากำหนดเครื่องมือในการวิจัยในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทำแบบสอบถาม โดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น และการสำรวจพื้นที่และสภาพปัญหา

นพนนท์ อินสุข (2554) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการใช้งานลานสาธารณะบริเวณวงเวียนใหญ่ พบว่า ผู้ใช้งานต้องการความปลอดภัยและความสะดวกสบาย การพักผ่อนเกิดขึ้นช่วงวันเสาร์ - อาทิตย์ การออกกำลังกายเกิดขึ้นเป็นประจำทุกวัน ส่วนใหญ่ผู้ใช้งานอยู่ในช่วงวัยผู้สูงอายุและวันทำงาน จึงต้องการให้มีการตระหนักถึงพื้นที่ออกกำลังกาย เส้นทางวิ่งและตำแหน่งของพื้นที่โล่งเพื่อการออกกำลังกาย เพื่อลดการทับซ้อนบนพื้นที่ โดยงานวิจัยนี้มีขั้นตอนการสังเกตการณ์รูปแบบพฤติกรรมการใช้พื้นที่ มีทั้งหมด 5 ช่วงเวลาคือ ช่วงเช้ามืดก่อนทำงาน (06.00 – 08.00 น.) ช่วงกลางวัน (08.00 – 16.00 น.) ช่วงเวลาหลังเลิกงาน (16.00 – 18.00 น.) ช่วงเย็นถึงหัวค่ำ (18.00 – 20.00 น.) และช่วงหัวค่ำถึงดึก (20.00 – 22.00 น.)

วรลักษณ์ คงอ้วน (2558) เขียนบทความเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานครโดยมาตรการทางผังเมือง : กรณีศึกษาพื้นที่อยู่อาศัยชานเมือง และเกษตรกรรม โดยใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) ด้วยการศึกษาดูเชิงคุณภาพ และปริมาณ โดยในเชิงคุณภาพ ได้แก่ การศึกษาและวิเคราะห์สาระสำคัญของการจัดการสิ่งแวดล้อมในผัง

เมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556 และในเชิงปริมาณ ได้แก่ การจัดทำแบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งสุ่มตัวอย่างตามหลักการไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) ซึ่งจากการวิจัยทำให้ทราบถึงความพึงพอใจของมาตรการทางผังเมืองตลอดจนความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของประชาชนต่อการนำมาตราการทางผังเมืองไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ โดยนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยนี้ ในขั้นตอนการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพ เพื่อทราบถึงรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนบ้านหัวเขา และเชิงปริมาณ เพื่อทราบถึงตำแหน่งที่ผู้ใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนบ้านหัวเขา

ปชารัฐ ศักดาอดิศัย (2559) ศึกษาเรื่อง การใช้พื้นที่ภายในมัสยิดเพื่อประกอบศาสนกิจ พบว่า ในปัจจุบันพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ภายในมัสยิดยังไม่สามารถรองรับการใช้งานของชาวไทยมุสลิมได้ ทุกกลุ่มเนื่องจากไม่ได้มีการปรับปรุงมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ฉะนั้นการศึกษาวิจัยนี้ได้มีปรับปรุงแก้ไขการใช้พื้นที่ในการปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนาอิสลามภายในมัสยิดทำอิฐจากอุปสรรคปัญหาที่เกิดขึ้นกับมุสลิมที่เข้ามาปฏิบัติศาสนกิจภายในมัสยิดทำอิฐ รวมไปถึงประเด็นที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการใช้งานที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงห้องน้ำใหม่ การออกแบบชุดคร่ำสำหรับใช้งานภายในมัสยิด รวมไปถึงการติดตั้งราวจับสำหรับผู้ทุพพลภาพหรือผู้สูงอายุสำหรับวางรองเท้า เพื่อให้คนในชุมชนมุสลิมทำอิฐที่เข้ามาปฏิบัติศาสนกิจทางศาสนาเกิดความสะดวกในการใช้พื้นที่สูงสุด และกล่าวถึงการออกแบบพื้นที่โดยรอบมัสยิดให้มีความร่มรื่นด้วยการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ทำให้ประชาชนในชุมชนร่วมกิจกรรมได้อย่างดีและสะดวกต่อการเข้าถึงจากใจกลางชุมชน การมีปฏิสัมพันธ์ในโอกาสพิเศษ พบว่า ประเพณีบางอย่างของทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมมีส่วนช่วยในการสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน ประเพณีดังกล่าว คือ ประเพณีสมรส ประเพณีการเข้าสู่หนัด ประเพณีวันเมาลิด และประเพณีการบวชของชาวไทยพุทธ โดยในการจัดงานตามประเพณีคนทั้งสองกลุ่มจะนำอาหารมาช่วยงาน ทั้งยังช่วยทำอาหารเลี้ยงแขก หรือลงเงินช่วยงาน ตัวอย่างความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิมจังหวัดสงขลา พบว่า ในช่วงที่ชาวไทยมุสลิมถือศีลอด ชาวไทยพุทธที่สนิทกันจะนำขนม น้ำตาลทราย และผลไม้ต่าง ๆ ไปมอบให้เพื่อนชาวไทยมุสลิม ในการแต่งงานมีการเชิญชวนเพื่อนที่นับถือต่างศาสนาไปร่วมด้วยเสมอ ในพิธีสูหนัด เพื่อนและเพื่อนบ้านชาวไทยพุทธจะไปร่วมงานกินเลี้ยงและร่วมทำบุญด้วย

อัครพล ธัญญเกษตร (2559) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่สาธารณะและสภาพภูมิทัศน์ กรณีศึกษาพื้นที่สาธารณะริมชายหาดบริเวณถนนพญา สาย 1 (ถนน เลียบชายหาด พญา) โดยมีวิธีวิจัย คือ การสังเกตการณ์พื้นที่ในภาพรวมเพื่อวิเคราะห์จำแนกลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะการใช้งาน และช่วงเวลาในพื้นที่ที่มีการใช้งานมากที่สุด ประกอบการสังเกตพฤติกรรมการใช้งานและสภาพแวดล้อมกายภาพทางภูมิทัศน์ โดยจำแนกออกเป็น 7 พื้นที่ศึกษาย่อยตามลักษณะกายภาพและลักษณะการใช้งานที่ได้จากการสังเกตการณ์ในภาพรวม ส่วนการสัมภาษณ์นั้นใช้เพื่อสนับสนุนข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์ นำข้อมูลจากการสำรวจมาทำการวิเคราะห์สภาพการใช้งานพื้นที่ในปัจจุบันควบคู่กับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบพื้นที่สาธารณะ

โครงการศึกษาและจัดทำแผนพัฒนาแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสงขลาเก่า หัวเขาแดง (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา, 2561) เพื่อฟื้นฟูบูรณะย่านวัฒนธรรม 4 วัด ประกอบด้วยวัดสุวรรณคีรี วัดบ่อทรัพย์ วัดศิริวรรณवास และวัดภูผาเบิก เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งวัฒนธรรมของชุมชน เป็นการเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในชุมชน และเพื่อเก็บรักษา วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ โดยศึกษาพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ในพื้นที่ หมู่ที่ 4 - 5 ตำบลหัวเขา ซึ่งจะได้นำมาจัดทำข้อมูลสถานที่สำคัญในการศึกษานี้

2.3 สรุปความรู้ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎี ประกอบด้วย แนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะ ลักษณะพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนชาวไทยพุทธ คือ ตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะในระดับชุมชน อยู่บริเวณใจกลางชุมชน เนื่องจากวัดที่อยู่ใกล้ชุมชนมีอาคารที่พักอาศัยของประชาชนรายล้อม วัดเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางของชุมชนเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ และเข้าถึงได้อย่างสะดวก และลักษณะพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนชาวไทยมุสลิม คือ อยู่บริเวณโดยรอบอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญ ใกล้ตลาดภายในชุมชน มีการกระจุกตัวของคนในชุมชน แบบรวมกันเป็นกลุ่มก้อนบริเวณมัสยิด เพื่อการทำละหมาด และศูนย์กลางของการศึกษา ประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะมีทั้งระดับเมือง คือ บริเวณด้านหน้าวัด ลานวัด มัสยิด และร้านค้า เพื่อใช้ในการพูดคุยสังสรรค์ การทำพิธีกรรมทางศาสนา จอดรถจักรยานยนต์ และสามารถแบ่งประเภทตามลักษณะประโยชน์ใช้สอย ตามลักษณะทางกายภาพ ตามลักษณะการเข้าถึง และตามลักษณะขอบเขตการปิดล้อม พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนมีความสำคัญเพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ จุดหมายตา การนัดพบ การค้า และการพบปะสังสรรค์ นอกจากนั้นพื้นที่ว่างสาธารณะยังสามารถเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนเมืองทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม

รูปแบบการใช้พื้นที่ของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม มีลักษณะพื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณลานวัดและด้านหน้ามัสยิดเป็นส่วนใหญ่ และศาสนามีความสำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานและการรวมตัวของประชากร ซึ่งในชุมชนบ้านหัวเขามีการตั้งถิ่นฐานทั้งแบบกระจัดกระจาย และแบบกระจุก โดยมี

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตในการอยู่ร่วมกันของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ประกอบด้วยแนว 2 แนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดเรื่องอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการใช้พื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนับถือศาสนาที่ส่งผลให้คนมีพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะและความชื่นชอบภูมิทัศน์ทั้งข้อคล้ายคลึง คือ พื้นที่ว่างของทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมอยู่ใกล้ตลาด ตลาดเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจและสังคมมีความหลากหลายของกิจกรรมกับผู้ใช้งาน และข้อแตกต่างกัน คือ ชาวไทยพุทธใช้พื้นที่บริเวณวัด ทำน้ำ ลานที่ว่าง ตลาด มีกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี มีการปรับตัวไปตามเวลาและหน้าที่ ลักษณะพื้นที่ว่างเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีขอบเขตด้วยถนนและต้นไม้ล้อมรอบเป็นระนาบทางนอน ถ้าที่อยู่อาศัยหนาแน่นพื้นที่ว่างก็จะมีขนาดเล็ก แต่มีการเข้าถึงที่สะดวก ส่วนชาวไทยมุสลิมมีการใช้พื้นที่ว่างเชื่อมต่อกับมัสยิด สุสาน โรงเรียน ลานอเนกประสงค์ ตลาด มีการเข้าถึงที่สะดวก มีทางเดินขนาดเล็ก ไม่ยึดติดกับกายภาพ โดยมีกิจกรรมที่หลากหลายปรับเปลี่ยนไปตามการใช้งาน ลานไม่เป็นระบบ รูปร่างไม่แน่นอน มีขอบเขตทางตั้ง ขนาดของพื้นที่ว่างขึ้นอยู่กับขนาดของมัสยิด และแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของศาสนาต่อการรวมตัวของประชากรและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยพุทธอ้างอิงจากศรีศักร วัลลิโภดม (2554) และชาวไทยมุสลิมอ้างอิงจากเสาวนีย์ จิตต์หมวด (2527) กล่าวว่าศาสนาเป็นผลทางวัฒนธรรมประการหนึ่งที่ทำให้ประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นชุมชนหรือละแวก โดยการรวมตัวของประชากรและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนวัฒนธรรมจะมีศูนย์รวมความศรัทธา คือ ศาสนสถาน ซึ่งเป็นอีกพื้นที่หนึ่งในชุมชนอื่นเป็นที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนที่จะนำมาศึกษาในครั้งนี้

งานวิจัยที่ทบทวนมาได้ให้ความสนใจและมุ่งประเด็นศึกษาไปในเรื่องการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม และศึกษาด้านมิติด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ประกอบกับงานวิจัยด้วย นอกจากนี้สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ยังมีความสำคัญในมิติของประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน คติความเชื่อต่อพื้นที่ ศาสนสถานและที่อยู่อาศัย พื้นถิ่นของชุมชนวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการศึกษาและการทำความเข้าใจด้านความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่างวัฒนธรรม พบว่าจะมีรูปแบบการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนแตกต่างกัน

จากการศึกษางานวิจัยของอนนต์ศรี วงษ์ชัยสุวรรณ (2552) ที่ใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถาม โดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น และการสำรวจพื้นที่และสภาพปัญหา ซึ่งการใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) ด้วยการศึกษาทั้งเชิงคุณภาพ และปริมาณ ของวรลักษณ์ คงอ้วน (2558) สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยชิ้นนี้ได้โดยในเชิงคุณภาพ การศึกษาและวิเคราะห์พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์มาเป็นองค์ประกอบ และพัฒนาเป็น

แบบสัมภาษณ์สำหรับนำกลับไปให้กลุ่มเป้าหมายได้ยืนยันข้อมูลอีกครั้ง และในเชิงปริมาณ การจัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งสุ่มตัวอย่างตามหลักการไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกจะมีลักษณะของแบบสอบถามเป็นคำถามปลายเปิด มีความยืดหยุ่น ลักษณะของข้อคำถามมีความชัดเจนและเข้าใจง่าย โดยความสำเร็จของการใช้เครื่องมือประเภทนี้จะขึ้นอยู่กับผู้ให้สัมภาษณ์ ทักษะการสัมภาษณ์ของนักวิจัยที่ต้องมีการทำการบ้านมาก่อนสัมภาษณ์ ซึ่งกระบวนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของนพนนท์ อินสุข (2554) ที่มีการแบ่งช่วงเวลาเป็น 5 ช่วงเวลา คือ ช่วงเช้าก่อนทำงาน (06.00 – 08.00 น.) ช่วงกลางวัน (08.00 – 16.00 น.) ช่วงเวลาหลังเลิกงาน (16.00 – 18.00 น.) ช่วงเย็นถึงหัวค่ำ (18.00 – 20.00 น.) และช่วงหัวค่ำถึงดึก (20.00 – 22.00 น.) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในขั้นตอนการสำรวจและสังเกตการณ์ของการวิจัยครั้งนี้ได้โดยประยุกต์ให้เข้ากับบริบทชุมชนบ้านหัวเขา เนื่องจากงานวิจัยของนพนนท์ อินสุข มีพื้นที่ศึกษาในกรุงเทพมหานคร ลักษณะและจำนวนผู้ใช้งานแตกต่างกันจึงจำเป็นต้องแบ่งช่วงเวลาตามการตั้งถิ่นฐาน การทำงานด้วย

จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้เห็นความหลากหลายของเนื้อหาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะ เพื่อใช้ออกแบบการวิจัยกระบวนการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และขั้นตอนการวิจัย ในบทที่ 3 ต่อไป

บทที่ 3

การออกแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยมีวิธีการในการดำเนินการวิจัยโดยแบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ คือ กรอบทฤษฎีและแนวความคิด กระบวนการศึกษา ประชากรกลุ่มตัวอย่างของการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

3.1 กรอบทฤษฎีและแนวความคิด

จากการทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะ ลักษณะทางกายภาพ ประเภท และความสำคัญ ของพื้นที่ว่างสาธารณะ รวมถึงรูปแบบการใช้พื้นที่ของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ความสำคัญของศาสนาต่อการรวมตัวของประชากรและการตั้งถิ่นฐาน การตั้งถิ่นฐานสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน เพื่อใช้ในการศึกษาและเก็บข้อมูล โดยประยุกต์วิธีการเก็บข้อมูลจากการศึกษาที่ผ่านมาด้วยการสำรวจทางกายภาพและผู้ใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะให้ได้มาซึ่งรูปแบบและพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน

3.2 กระบวนการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการหาคำตอบของรูปแบบและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา โดยการวิจัยนี้จัดเป็นการวิจัยเชิงอธิบาย (Explanatory Research) ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทฤษฎี แนวคิด เพื่อกำหนดกรอบปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ว่างสาธารณะในชุมชนต่างศาสนาที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในชุมชน ซึ่งใช้ข้อมูลจาก 1) การสังเกตลักษณะของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา และ 2) การตอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งสุ่มตัวอย่างตามหลักการไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) การสัมภาษณ์ในเรื่องสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ว่างสาธารณะในชุมชนต่างศาสนาที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของคนในชุมชน กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้อยู่อาศัยบริเวณหมู่ที่ 4 - 5 ตำบลหัวเขา

3.3 คำถามของการวิจัย

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมในชุมชนบ้านหัวเขาเป็นอย่างไร และสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งานร่วมกันอย่างไร

3.4 การเลือกพื้นที่การศึกษา

เกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา คือ พื้นที่ที่มีการกระจุกตัวของชุมชนชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม มีความหลากหลายของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ มีกิจกรรมทางสังคมในชีวิตประจำวันบนพื้นที่ศึกษาชัดเจนเป็นประจำ โดยขอบเขตการศึกษา คือ พื้นที่ตำบลหัวเขา หมู่ที่ 4 – 5 ขนาดพื้นที่ 310,173.65 ตารางเมตร หรือพื้นที่โดยประมาณ 193 ไร่

ภาพที่ 5 ขอบเขตพื้นที่หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา
(Google Developers, 2563)

3.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา

ประชากรในการวิจัย คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

การกำหนดขนาดตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ใช้วิธีเฉพาะเจาะจงเป็นผู้ที่มีความคุ้นเคยกับพื้นที่อย่างดี โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 6 คน ซึ่งมีทั้งประชาชนในชุมชน หัวหน้าชุมชน คุณครู พ่อค้าแม่ค้า และหน่วยงานภาครัฐ คือ 1) ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 4 2) ประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่ที่ 5 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งมีความคุ้นเคยกับพื้นที่ชุมชนบ้านหัวเขาเป็นอย่างดีและทราบข้อมูลสภาพแวดล้อมของชุมชนที่พักอาศัย เป็นตัวแทนของกลุ่มในการสัมภาษณ์ 3) ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำศาสนาในพื้นที่ (โต๊ะอิหม่าม) 4) คุณครูในโรงเรียนบ้านหัวเขา 5) นายช่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ 6) พ่อค้าหรือแม่ค้า

3.6 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

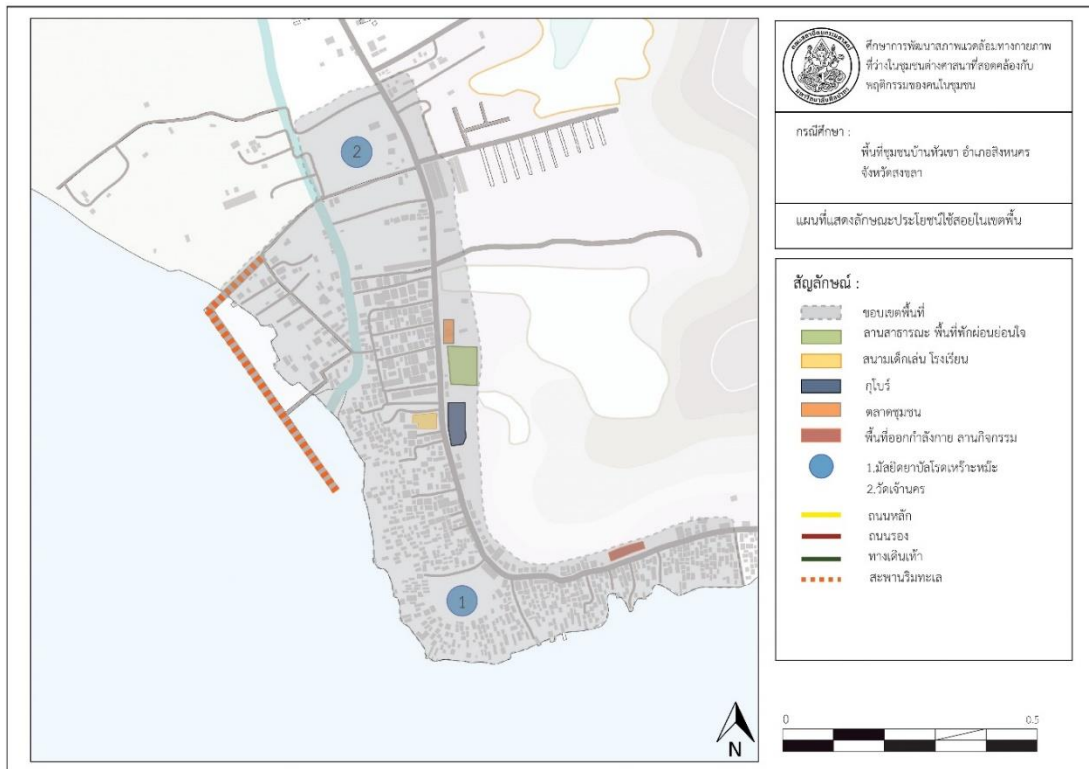
ในการวิจัยได้ใช้แบบสังเกตการณ์ (แผนที่สำรวจ) และแบบสัมภาษณ์ เพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ได้จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประยุกต์จากการศึกษาของอนนต์ศรี วงษ์ชัยสุวรรณ (2552)

3.6.1 แบบสังเกตการณ์ (แผนที่สำรวจ)

การลงสำรวจพื้นที่หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา ใช้แบบสังเกตการณ์ ด้วยแผนที่สำรวจบนถนนเส้นหลักและถนนย่อยในชุมชน และจดบันทึกตำแหน่งและองค์ประกอบของที่ว่างสาธารณะ เช่น สวนสาธารณะ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจในชุมชน ลานในชุมชน สนามเด็กเล่น ตลาด พื้นที่สูญเสียเปล่า ที่เว้นว่างสำหรับการสัญจร ถนน ทางเดินเท้า คลอง

การเก็บข้อมูลเชิงพฤติกรรมการใช้พื้นที่ ใช้วิธีการบันทึกกิจกรรมที่เกิดขึ้นทั้งช่วงเวลากลางวันและเวลากลางคืนลงบนแผนที่สำรวจ ลงพื้นที่ตามช่วงเวลาทำการแบ่งไว้ตามวิธีการจากการศึกษาของพนันท์ อินสุข (2554) โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์ให้เข้ากับบริบทชุมชนบ้านหัวเขา ซึ่งกำหนดช่วงเวลา คือ ช่วงเช้า ช่วงเย็น ช่วงวันทำงานจันทร์ถึงศุกร์ และช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์ และบันทึกตำแหน่งการใช้งานพื้นที่ทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมที่เกิดขึ้นทุก ๆ 30 นาที และนำมาทำแผนผังเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปริมาณผู้ใช้งานและกิจกรรมต่าง ๆ ในช่วงเวลาเดียวกันของวันที่ทำการแบ่งไว้ โดยที่ข้อมูลจะปรากฏในแผนผังเปรียบเทียบกันได้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย ตำแหน่งของผู้ใช้งาน ลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้น การเข้าถึงพื้นที่ และการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ ในแผนผังมีการกำหนดประเภทผู้ใช้งานเป็นจุดน้ำเงิน (ชาวไทยพุทธ) และจุดสีแดง (ชาวไทยมุสลิม) เพื่อให้แสดงถึงตำแหน่งการใช้พื้นที่และรูปแบบพฤติกรรมการใช้พื้นที่ร่วมกันของคนต่างศาสนา

ภาพที่ 6 ขอบเขตพื้นที่หมู่ที่ 4 - 5 ตำบลหัวเขา สำหรับแบบสังเกตการณ์

3.6.2 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

มีขั้นตอนและรายละเอียดในการสร้างการสัมภาษณ์ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูลมาศึกษาถึงลักษณะสภาพแวดล้อมโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยนำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะเป็นประเด็นคำถามหลัก คือ พื้นที่ว่างสาธารณะที่รองรับกิจกรรม ลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน และด้านอื่น ๆ

2. ทำการแบ่งประเด็นคำถาม และข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะของคนในชุมชน ประเด็นคำถาม คือ

- 1) ประเด็นด้านพื้นที่ว่างสาธารณะที่ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในชุมชนบ้านหัวเขาใช้ร่วมกัน เพื่อทราบถึงลักษณะ ประเภท ความสำคัญของพื้นที่ว่างสาธารณะที่คนทั้ง 2 ศาสนาใช้ด้วยกัน

- 2) ประเด็นด้านลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 2.1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 2.2) ตำแหน่งของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
- 3) ประเด็นด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 3.1) กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน
  - 3.2) ตำแหน่งการใช้งานของคนในชุมชนบนพื้นที่แต่ละแห่ง เพื่อทราบถึงจุดที่ผู้ใช้งานทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้ออยู่บริเวณใดในพื้นที่นั้น
  - 3.3) พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน เช่น สนามเด็กเล่น พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ และตลาด
- 4) ประเด็นด้านอื่น ๆ
  - 4.1) ลักษณะการประกอบอาชีพของคนในชุมชน
  - 4.2) ปัญหาการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 4.3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแผนพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นโครงการเพื่อพัฒนาพื้นที่ชุมชนอะไรบ้าง
  - 4.4) ข้อเสนอแนะการปรับปรุงพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน

แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ในพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนบ้านหัวเขาหมู่ที่ 4 - 5
เพื่อการสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม
กับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของคนในชุมชน

หมายเลขแบบสัมภาษณ์

--	--	--

คำแนะนำตัว

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าอิสระเรื่อง การสำรวจพฤติกรรมการใช้ที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม บ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ของนาย เอกพล คำโชติ ระดับปริญญาโท สาขาการออกแบบชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

เพศ: ชาย   หญิง   อื่น ๆ   อายุ.....ปี
 อาชีพ.....

ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามปัจจัยทางสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชน (ในชุมชนบ้านหัวเขาหมู่ที่ 4 - 5)

- 1) ประเด็นด้านพื้นที่ว่างสาธารณะ บริเวณที่ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในชุมชนบ้านหัวเขาใช้ร่วมกันอยู่ที่ไหนบ้าง
- 2) ประเด็นด้านลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 2.1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนเป็นอย่างไร เช่น มีต้นไม้ ศาลานั่งพักผ่อน ลานออกกำลังกาย หรือไม่
  - 2.2) ตำแหน่งของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนอยู่ที่ไหน
- 3) ประเด็นด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 3.1) กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนมีอะไรบ้าง
  - 3.2) ตำแหน่งการใช้งานของคนในชุมชนบนพื้นที่แต่ละแห่งอยู่บริเวณใด
  - 3.3) พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน เช่น สนามเด็กเล่น เด็กเล่นเครื่องเล่นแบบไหนบ้าง ทำกิจกรรมอื่น ๆ บ้างหรือไม่ และมีใครคนอื่นอยู่บริเวณสนามเด็กเล่นอีกบ้าง พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ มีใครอยู่บริเวณนั้นบ้าง และตลาด มีใครซื้อขายอะไรกันบ้าง

4) ประเด็นด้านอื่น ๆ

4.1) ลักษณะการประกอบอาชีพของคนในชุมชน มีอาชีพอะไรบ้าง

4.2) ปัญหาการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนมีอะไรบ้าง

4.3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแผนพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นโครงการเพื่อพัฒนาพื้นที่ชุมชน
อะไรบ้าง

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะต่อการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชน

.....

.....

.....

.....

😊 ขอขอบพระคุณในความร่วมมือของท่านเป็นอย่างสูง 😊

3. การสัมภาษณ์นี้เป็นลักษณะคำถามแบบเปิด (Open - ended Questions) มีความยืดหยุ่น ลักษณะของข้อคำถามมีความชัดเจนและเข้าใจง่าย โดยความสำเร็จของการใช้เครื่องมือประเภทนี้จะขึ้นอยู่กับผู้ให้สัมภาษณ์ ทักษะการสัมภาษณ์ของนักวิจัยที่ต้องมีการทำการบ้านมาก่อน สัมภาษณ์

4. เมื่อได้ดำเนินการสร้างการสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์แล้ว จึงทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา ตามจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นตัวแทนของผู้ที่พักอาศัยในพื้นที่ ซึ่งก่อนการสัมภาษณ์ได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ประโยชน์ที่จะได้รับ ให้เวลาแก่ผู้ตอบคำถามได้ใช้เหตุผลและข้อเท็จจริงในการตอบคำถามซึ่งจากการทดสอบผู้ตอบคำถาม โดยมีการพูดคุยนอกเรื่องจากงานวิจัย แต่มีความเกี่ยวข้องกับที่ว่างสาธารณะในชุมชน เช่น ปัญหาความแออัดของชุมชน ปัญหาการขาดพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน ส่งผลให้เกิดปัญหาการรुकล้ำพื้นที่ทางธรรมชาติ จากนั้นนำไปสู่การสร้างอาคารที่พักอาศัยบนทะเลสาบสงขลา เพื่อให้เกิดการเล่าเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง มีการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการวิจัยที่เห็นควรนำไปปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดประโยชน์ เนื่องจากในบริเวณพื้นที่ศึกษานี้ ยังไม่มีงานวิจัยที่วิเคราะห์เรื่องสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทย พุทธและไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะของคนในชุมชน และในทางปฏิบัติอาจนำเวลาที่สะดวกในการมาให้สัมภาษณ์ โดยเมื่อสัมภาษณ์ครบตามจำนวนประชากรกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่เรียบร้อยแล้ว จะได้สรุปคำตอบจากการสัมภาษณ์เป็นประเด็นต่าง ๆ ที่กำหนดไว้

3.7 การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาพื้นที่หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา ด้วยการเดินสำรวจพื้นที่บนถนนสายหลักและถนนย่อยในชุมชน และสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ในชุมชน พื้นที่ว่างสาธารณะภายในชุมชน เพื่อนำมาปรับปรุงคำถามและปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้มีความถูกต้องสมบูรณ์มากขึ้น ก่อนนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ศึกษาจริง ซึ่งผู้วิจัยได้สัมภาษณ์นำร่องจำนวนทั้งหมด 1 - 2 คน จากนั้นจึงใช้การสัมภาษณ์ และแบบสังเกตการณ์ที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยนี้

3.8 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.8.1 การจัดทำแผนผังบันทึกพฤติกรรมผู้ใช้งาน (Behavioral Mapping)

Baker (1968) อ้างอิงในกนกวรรณ คชสิทธิ์ และ เอกกรินทร์ อนุกุลยุทธธน (2562) ได้ระบุว่า แผนผังบันทึกพฤติกรรมเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่สำคัญในการทำการศึกษากิจกรรมของผู้ใช้งานที่ก่อรูป

ขึ้นมาโดยสอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมและสถานที่นั้น ๆ โดยจะทำให้ทราบถึงลักษณะของตำแหน่งที่เกิดกิจกรรม ความถี่ และผู้ใช้งานนั้น ๆ ซึ่งจะทำให้เห็นว่าตำแหน่งใดหรือกิจกรรมใด มีผู้ใช้งานมากที่สุดและน้อยที่สุด เพื่อนำมาวิเคราะห์ว่าเพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1) จัดทำแบบร่างของพื้นที่กรณีศึกษา (Basic Sketch of Setting Area)
- 2) การระบุลักษณะหรือตำแหน่งแสดงพฤติกรรมที่ก่อตัวขึ้น (Description and Diagrams of Behavior Setting)
- 3) การระบุช่วงเวลาที่ทำการศึกษา (Duration of Observation)
- 4) การตีความและวิเคราะห์ข้อมูล (Notation and Coding)

โดยวิธีการจัดทำแผนผังบันทึกพฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ เพื่อแสดงประเภทของชาวไทยแยกศาสนา กิจกรรมที่เกิดขึ้น ผู้ใช้งาน ลักษณะความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และเวลาที่ใช้งาน จะใช้สัญลักษณ์แทนตำแหน่งของคน นับทุกช่วงเวลา 30 นาที โดย 1 คนแทน 1 จุด ซึ่งวิธีการจัดทำแผนผังบันทึกพฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่ อ้างอิงจากพนันทน์ อินสุข (2554) ดังนี้

ประเภทของชาวไทย :

- จุดสีแดง แทนชาวไทยมุสลิม
- จุดสีน้ำเงิน แทนชาวไทยพุทธ

กิจกรรมที่เกิดขึ้น :

- กิจกรรมออกกำลังกาย
- กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ
- กิจกรรมซื้อขายสินค้า
- จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง

ผู้ใช้งาน :

- ▲ วัยเด็ก
- ▲ วัยรุ่น
- ▲ วัยผู้ใหญ่
- ▲ วัยผู้สูงอายุ

3.8.2 การสัมภาษณ์

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลของปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดทำการเก็บโดยใช้การสัมภาษณ์เลือกใช้แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์โดยตั้งคำถามที่ไม่กำหนดคำตอบให้เลือกตอบ โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็นหรือ

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการใช้งานพื้นที่ และได้รับคำตอบที่เป็นข้อเท็จจริง โดยนำเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อสอบถามข้อมูลของผู้นำชุมชน ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำศาสนาในพื้นที่ (โต๊ะอิหม่าม) คุณครูในโรงเรียนบ้านหัวเขา นายช่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ่อค้าหรือแม่ค้า และประชาชนในชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา และสังเกตการณ์ซึ่งตรงกับวันทำงานและวันหยุด โดยจะได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านสภาพแวดล้อมโดยการสังเกตพื้นที่ประกอบ มีการดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1) ติดต่อประสานงานและขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชน ประชาชนในเขตพื้นที่รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เพื่อตอบการสัมภาษณ์ในวันและเวลาที่สะดวกในการเข้าไปขอเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่

2) แจกจ่ายละเอียดของการสัมภาษณ์ และวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่กลุ่มตัวอย่างในเขตพื้นที่ รวมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาจนครบ 6 ชุด

3) เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมโดยใช้แบบสังเกตการณ์กับผู้พักอาศัยเพื่อความสมบูรณ์ของข้อมูลและเนื้อหาประกอบการวิจัย

3.9 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และแบบสังเกตการณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลทางกายภาพของสภาพแวดล้อมชุมชนหมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา จากนั้นจึงทำการบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยที่ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาประมวลผลโดยใช้วิธีการสรุปเชิงพรรณนา เพื่อนำมาอภิปรายและหาคำตอบของงานวิจัย เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล เกิดเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับพฤติกรรมของคนในชุมชนต่อไป

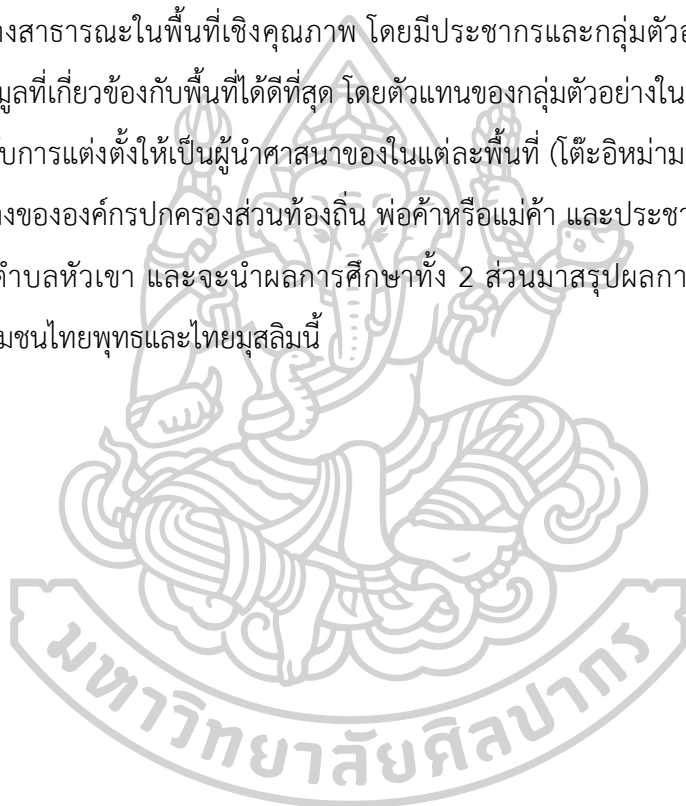
1) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจนาร่อง ข้อมูลทางกายภาพ จำนวน ลักษณะและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ โดยวิเคราะห์จากแผนผังแสดงลักษณะและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ตามช่วงเวลาที่แบ่งไว้

2) ข้อมูลเพิ่มเติมที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำมาใช้อธิบายความต้องการ และปัจจัยที่ควรมีการเพิ่มเติมในข้อเสนอแนะแนวทางการออกแบบพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาคำตอบของงานวิจัยโดยใช้ทฤษฎีสันับสนุน เพื่อพิจารณาสภาพแวดล้อมพื้นที่ว่างสาธารณะให้สอดคล้องและเหมาะสมกับพฤติกรรมของคนในชุมชน

3.10 สรุปวิธีดำเนินงานวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะ ได้แก่ ความหมาย ลักษณะ ประเภทความสำคัญ และการเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนเมืองรวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ของชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิม ประกอบกับการประยุกต์ใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากตัวอย่างงานวิจัยที่ผ่านมา นำมาออกแบบการวิจัยครั้งนี้โดยการสำรวจและสังเกตการณ์ จะศึกษาด้าน 1) กลุ่มผู้ใช้งาน 2) วันและเวลา 3) กิจกรรมในการใช้พื้นที่ 4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา และ 5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ ส่วนการสัมภาษณ์จะศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในพื้นที่เชิงคุณภาพ โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ได้ดีที่สุด โดยตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างในการตอบคำถามคือ ผู้นำชุมชน ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำศาสนาของในแต่ละพื้นที่ (โต๊ะอิหม่าม) คุณครูในโรงเรียนบ้านหัวเขา นายช่างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ่อค้าหรือแม่ค้า และประชาชนในชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา และจะนำผลการศึกษาทั้ง 2 ส่วนมาสรุปผลการศึกษาดการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมนี้

บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่

การศึกษาสภาพแวดล้อมทั่วไปของพื้นที่ หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา อีกทั้งได้ลงสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ศึกษาในเบื้องต้น ซึ่งนำไปใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ บทนี้เป็นการอธิบายถึงข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และบริบทของพื้นที่หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีเนื้อหาที่สำคัญดังนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่ศึกษา

จังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเมืองท่าและเมืองชายทะเลที่สำคัญของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ 950 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 7,393 ตารางกิโลเมตร จัดแบ่งพื้นที่ออกเป็น 15 อำเภอ คือ อำเภอสิงหนคร อำเภอรัตนภูมิ อำเภอหาดใหญ่ อำเภอสะเดา อำเภอนาหม่อม อำเภอควนเนียง อำเภอสทิงพระ อำเภอเทพา อำเภอจะนะ อำเภอระโนด อำเภอคลองหอยโข่ง อำเภอกะเสสินธุ์ อำเภอบางกล่ำ อำเภอสะบ้าย้อย อำเภอนาทวี พบว่าในอดีตอำเภอสิงหนครเคยเป็นเมืองท่าที่สำคัญของภาคใต้ และอยู่ในบริเวณปากอ่าวทะเลสาบสงขลา (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2563)

สมัยก่อนเรียกสถานที่นี้ว่า เมืองสิงขร เป็นเมืองเก่า และเมื่อมองระยะห่างจากที่อื่นสามารถมองเห็นเป็นภูเขาดินสีแดง คนส่วนใหญ่เรียกชื่อภูเขาว่า หัวเขาแดง อาชีพของประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มหนาแน่น ประชากรในอำเภอสิงหนครนับถือศาสนาอิสลามกว่าร้อยละ 90 นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 10 ซึ่งในพื้นที่ประกอบไปด้วยพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองสงขลา ได้แก่ ป้อมปืนโบราณ เจดีย์องค์ดำ - องค์ขาว สุสานสุลต่านสุไลมาน มัสยิดยาลโรตหม๊ะ ซึ่งเป็นมัสยิดที่มีอายุมากกว่าร้อยปีและเป็นมัสยิดที่ใหญ่ที่สุดในหัวเขา (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา, 2561)

4.2 ข้อมูลทั่วไประดับตำบลหัวเขา

พื้นที่เมืองสิงหนครมีการกระจุกตัวของสิ่งปลูกสร้าง ผู้คน และกิจกรรมประเภทเมืองมีอยู่ 4 บริเวณ (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2563) คือ

1. บริเวณศูนย์ราชการของเมืองสิงหนครที่เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ สิงหนคร สำนักงานเทศบาลเมืองสิงหนคร และสถานที่ราชการต่าง ๆ รวมตลอดจนบ้านพักข้าราชการ/พนักงาน และคลังน้ำมันเชื้อเพลิงขนาดใหญ่ของบริษัทน้ำมัน ซึ่งตั้งอยู่ใกล้เคียงทางด้านทิศเหนือ

2. บริเวณท่าเรือน้ำลึกสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งยื่นลงในทะเลห่างจากฝั่งประมาณ 100 เมตร ตลอดถึงบริเวณข้างเคียงอันเป็นที่อยู่อาศัยลักษณะชุมชนแออัดขนาดใหญ่ (ชุมชนบ้านเล)

ภาพที่ 7 พื้นที่เมืองสิงหนครและท่าเรือน้ำลึกสงขลา

(Google Developers, 2563)

3. บริเวณบ้านหัวเขา ซึ่งตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลาตอนล่างสุดของกลุ่มเขาแดง ที่เป็นที่ตั้งเมืองสงขลาในอดีต บริเวณนี้มีสภาพอาคารบ้านเรือนกระจุกตัวอย่างหนาแน่นและแออัดเช่นเดียวกับท่าเรือน้ำลึกสงขลา

4. บริเวณบ้านใหม่ริมทะเลสาบสงขลาด้านใน ตั้งอยู่ด้านตะวันตกของเขาเขียวมีลักษณะเป็นชุมชนกลุ่มใหญ่แต่ไม่มีความหนาแน่นและการกระจุกตัวแออัดแบบบ้านหัวเขาและท่าเรือน้ำลึกสงขลา

4.3 โครงสร้างของระบบโครงข่ายถนนภายในพื้นที่บริเวณตำบลหัวเขา

โครงสร้างของระบบโครงข่ายถนน (ภาพที่ 8) ประกอบด้วย

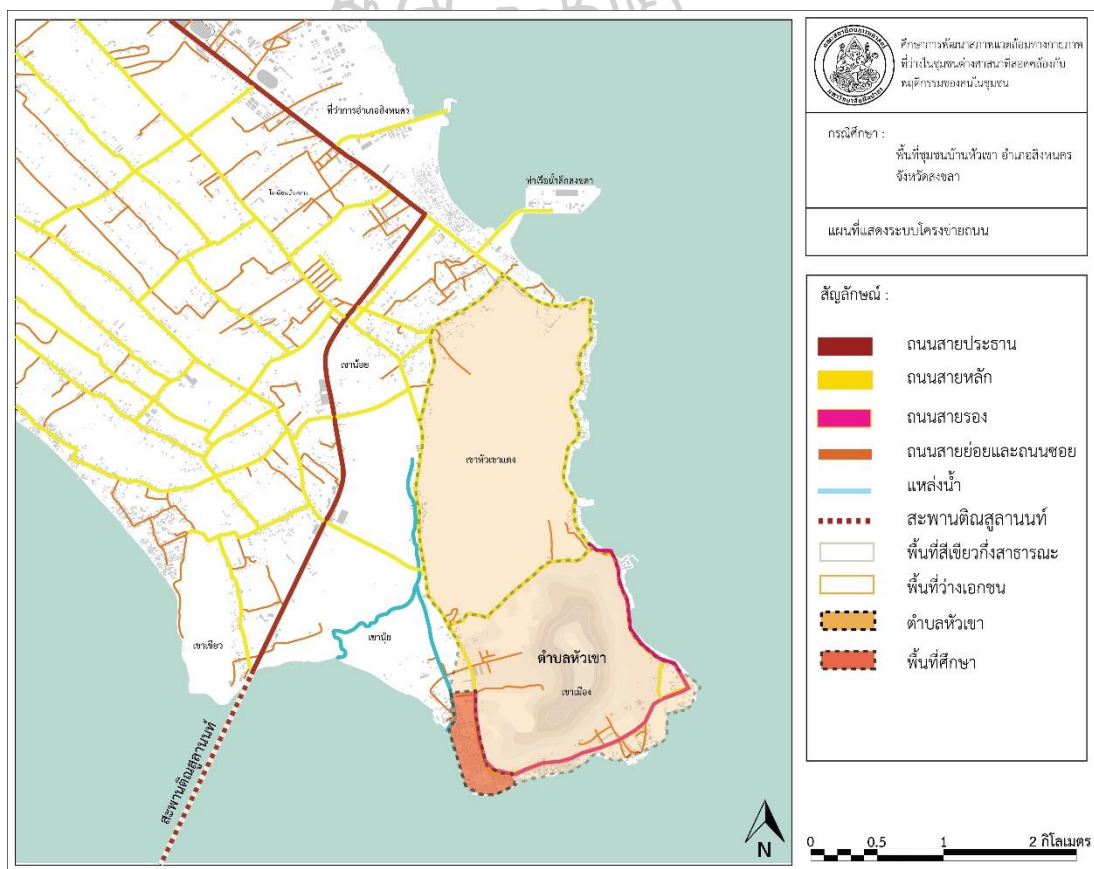
1. ถนนสายประธาน หรือทางด่วน หรือทางหลวงพิเศษ (Arterial Street, Expressways, Freeways) ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินเส้นทางหมายเลข 408 ถนนสงขลา-ระโนด ตำบลสทิงหม้อ

อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดสงขลา ตามแนวทะเลอ่าวไทยตอนนอกและทะเลอ่าวไทยตอนใน และสะพานติณสูลานนท์ เชื่อมเมืองข้ามทะเลสาบสงขลา ผ่านเกาะยอ

2. ถนนสายหลัก (Major Streets) ถนนที่ทำหน้าที่กระจายการจราจรจาก ได้แก่ ถนนย่อยจากทางหลวงแผ่นดินเส้นทางหมายเลข 408

3. ถนนสายรอง (Minor Streets) เป็นถนนที่ทำหน้าที่รวบรวมและกระจายการจราจรจากถนนสายหลักและเขาถึงย่านพาณิชย์กรรม ได้แก่ ถนนหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5

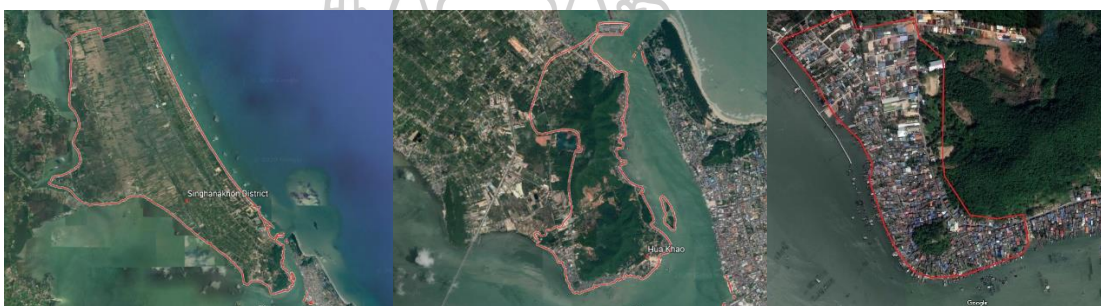
4. ถนนสายย่อยและถนนซอย (Local/Access Roads) ทำหน้าที่รองรับการจราจรและเข้าถึงแหล่งที่อยู่อาศัยและหมู่บ้านชาวประมง ได้แก่ ซอยย่อยจากถนนหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 5

ภาพที่ 8 โครงสร้างของระบบโครงข่ายถนนภายในพื้นที่บริเวณตำบลหัวเขา

4.4 ข้อมูลทั่วไประดับพื้นที่ศึกษา

ชุมชนบ้านหัวเขาอยู่ในอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 949 กิโลเมตร ลักษณะทางภูมิประเทศของอำเภอสิงหนคร เป็นพื้นที่ราบชายฝั่งทะเล พื้นที่ ค่อย ๆ ลาดต่ำลงมา ตามแนวชายฝั่งทิศตะวันออก ด้านอ่าวไทย และทิศตะวันตกด้านทะเลสาบ สงขลา ส่วนทางด้านทิศใต้ พื้นที่เป็นภูเขา คือ เขาน้อย เขาน้อย เขาเขียว และเขาหัวเขาแดง ลาดต่ำลง ริมฝั่งทะเล มีลักษณะยาวเรียวยาวเป็นรูปสามเหลี่ยมยื่นสู่ทะเลสาบ มีพื้นที่ทั้งหมด 121,958 ไร่ เป็นพื้นที่ ราบ 58,685 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 48.12 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนบริเวณชุมชนบ้านหัวเขาจะมีพื้นที่เป็นที่ ราบเพียงเล็กน้อย เป็นที่ราบเนินเขา มีลักษณะเป็นแนวยาวขนานไปกับแนวชายฝั่งทะเลล้อมรอบด้วย เขาหัวเขาแดงและเขาเมือง มีความสูงไม่เกิน 100 เมตรจากระดับน้ำทะเล แสดงในภาพที่ 9 จาก ระดับอำเภอสิงหนคร ระดับตำบลหัวเขา และพื้นที่ศึกษาหมู่ที่ 4-5 (Google Developers, 2563)

ภาพที่ 9 ที่ตั้งพื้นที่ศึกษา

(Google Developers, 2563)

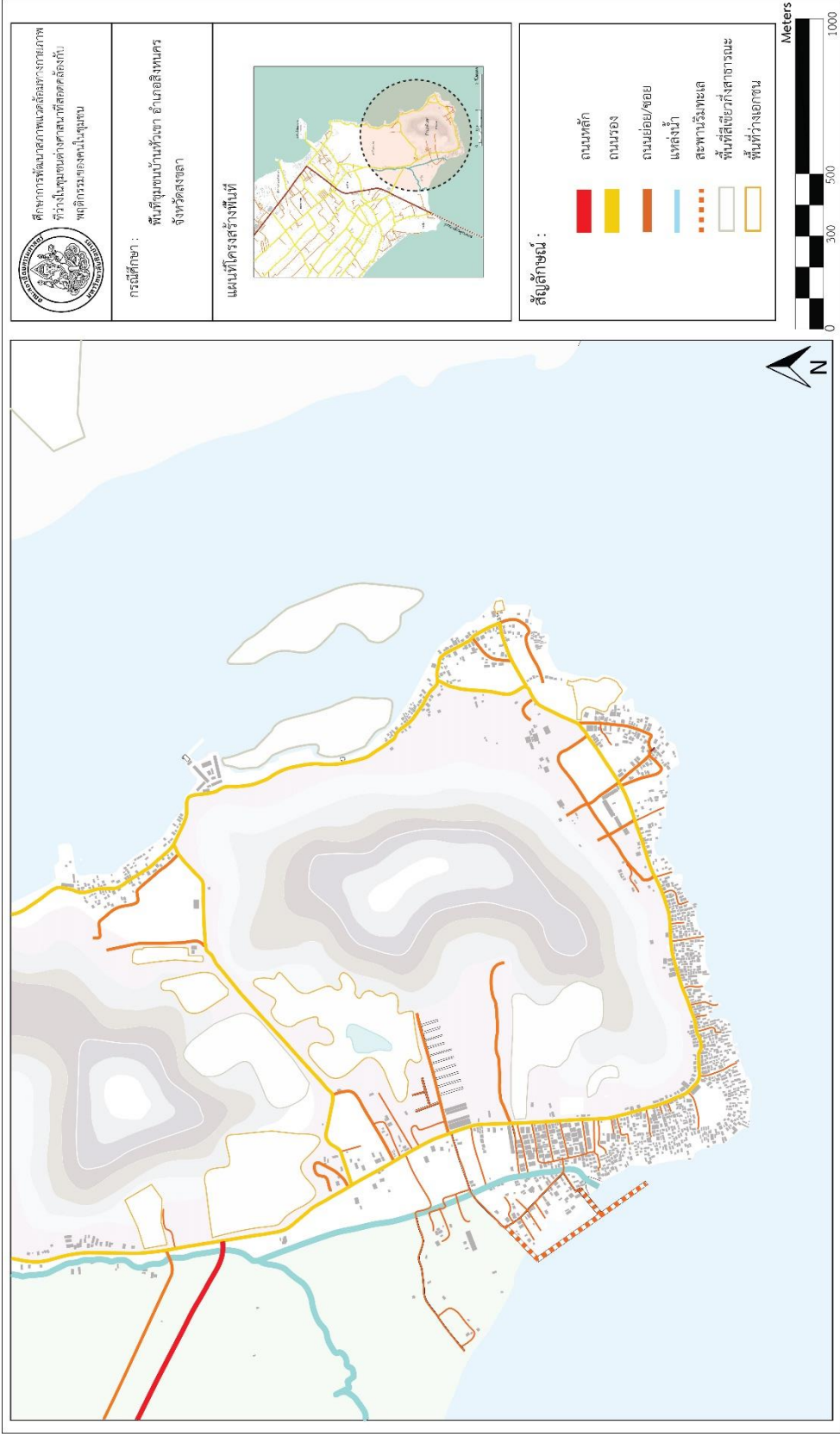
พื้นที่ในหมู่ที่ 4 - 5 (ภาพที่ 10) ทางทิศเหนือติดเขาหัวเขาแดงเป็นเนินเขาสูง ไม่สามารถ สร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยได้ ทางทิศตะวันตกเป็นป่าชายเลนประมาณ 2 ไร่ หรือ 3,200 ตาราง เมตร ชุมชนตั้งอยู่บนเนินเขา มีที่ราบเพียง 225,000 ตารางเมตร และทางทิศใต้เป็นที่ลุ่มชายฝั่งทะเล น้ำทะเลท่วมถึง (ปิยพัฒน์ สิงหนุ, 2557)

เนื่องจากลักษณะของภูมิประเทศมีเนินเขาสูงจึงไม่สามารถตั้งถิ่นฐานได้ มีลำดับค้ำยกของถนน ประกอบด้วยถนนสายประธาน ถนนสายหลัก ถนนสายรอง ถนนสายย่อยและถนนซอย ลักษณะของ ถนนทางสัญจรหลักเป็นถนนขนาดความกว้าง 8 เมตร ทอดยาวตามแนวเขาขนานกับทะเลสาบสงขลา มีความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 1,793 คนต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร (เทศบาลเมืองสิงหนคร, 2563)

ภาพที่ 10 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่หมู่ที่ 4 - 5
(Google Developers, 2563)

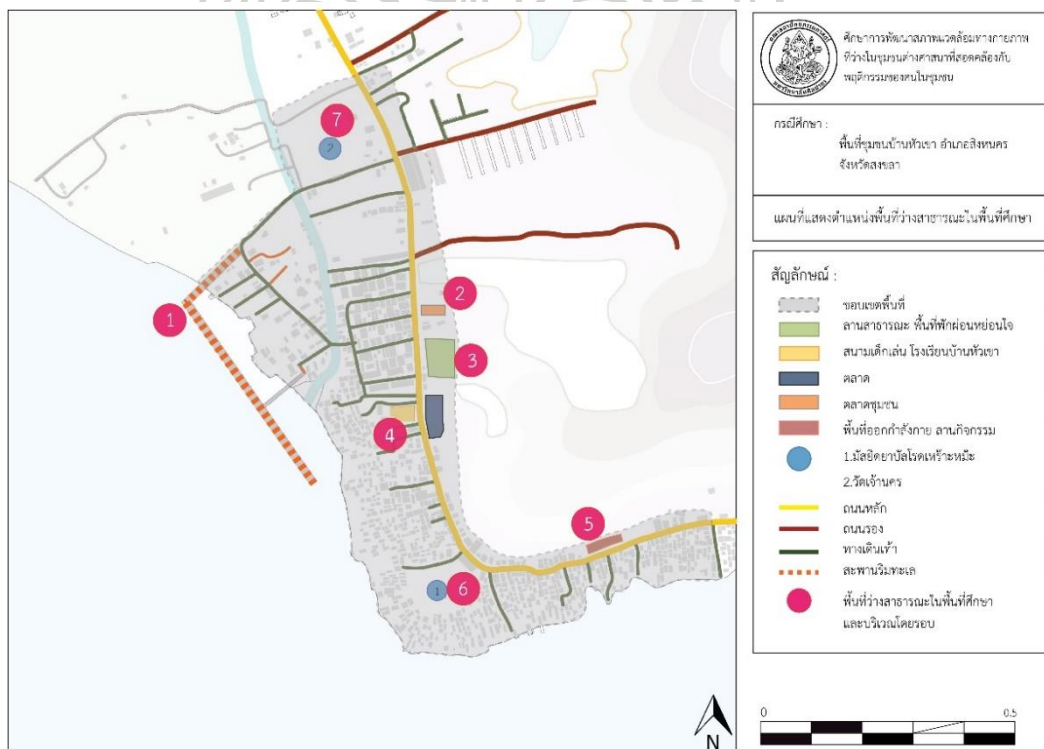

ภาพที่ 11 ลำดับศักยภาพของถนนบริเวณพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ว่างสาธารณะในพื้นที่ศึกษาและบริเวณโดยรอบ (ภาพที่ 12) ประกอบด้วย

- 1) สะพานริมหทะเล ลักษณะสภาพทางกายภาพเป็นจุดจอดเรือใกล้กับชุมชน และการใช้งานถูกใช้เป็นที่ตากอวนปลา มีการครอบครองการใช้พื้นที่แบบส่วนบุคคล (ชาวประมงบุกรุกเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล) พื้นที่เปิดโล่งไม่มีการปิดล้อมพื้นที่
- 2) ตลาดนัดชุมชน ลักษณะสภาพทางกายภาพเป็นพื้นที่ว่างมีหลังคาคลุม และมีการใช้งานเฉพาะเมื่อมีตลาด (การใช้งานมีสภาพซบเซาในวันที่ไม่มีตลาด) มีการปิดล้อมด้านบนด้วยหลังคา
- 3) พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรมสาธารณะ ลักษณะสภาพทางกายภาพเป็นลานใกล้ชุมชน มีพื้นที่สีเขียวล้อมรอบ และถูกใช้งานในช่วงเช้าและช่วงเย็น ไม่มีการปิดล้อม
- 4) สนามเด็กเล่น โรงเรียนบ้านหัวเขา ลักษณะสภาพทางกายภาพเป็นลานคอนกรีตกลางแจ้ง และมีการใช้งานในวันที่มีการเรียน มีการปิดล้อมด้วยรั้วของโรงเรียน
- 5) สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ลักษณะสภาพทางกายภาพใกล้กับตลาดนัดชุมชน และถูกใช้งานจัดกิจกรรมของเทศบาลเมืองสิงหนคร แยกพื้นที่ด้วยระดับของถนนและสวน
- 6) มัสยิดยาบ็ลโรดเหาะหิมะ ลักษณะสภาพทางกายภาพมีอายุ 100 ปี และมีการใช้งานเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่ปิดล้อม
- 7) วัดเจ้านคร ลักษณะสภาพทางกายภาพมีรั้วรอบขอบชิด และมีการใช้งานเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่ปิดล้อมด้วยกำแพงวัด

ภาพที่ 12 ตำแหน่งพื้นที่ว่างสาธารณะในตำบลหัวเขา

ภาพที่ 13 สะพานริมทะเล

ภาพที่ 14 ตลาดนัดชุมชน

ภาพที่ 15 พื้นที่ออกกำลังกาย

ภาพที่ 16 สนามเด็กเล่น

ภาพที่ 17 สวนสาธารณะ

ภาพที่ 18 มัสยิดยาบัลโรดเหรีาะหมีะ

ภาพที่ 19 วัดเจ้านคร

4.5 ข้อมูลทางด้านสังคม

ตำบลหัวเขาอยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลเมืองสิงหนคร มีทั้งหมด 8 หมู่ โดยพื้นที่ศึกษาจำกัดเฉพาะหมู่ที่ 4 – 5 คือ หมู่ที่ 4 นาโน มีจำนวนประชากร 1,339 คน โดยมีเพศชายจำนวน 647 คน และเพศหญิงจำนวน 692 คน จำนวนครัวเรือน 313 ครัวเรือน หมู่ที่ 5 ท่าเขา มีจำนวนประชากร 934 คน โดยมีเพศชายจำนวน 440 คน และเพศหญิงจำนวน 494 คน จำนวนครัวเรือน 239 ครัวเรือน การนับถือศาสนาของประชากรในหมู่ที่ 4 - 5 เป็นไทยมุสลิมประมาณ ร้อยละ 65 ไทยพุทธประมาณร้อยละ 35 (สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง, 2562) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการประมง การจับสัตว์น้ำในทะเลอ่าวไทยและทะเลสาบสงขลา การเลี้ยงปลาในกระชัง การแปรรูปอาหารทะเล และการทำงานกึ่ง

สถานที่สำคัญในพื้นที่หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา

โบราณสถาน ได้แก่ บ่อน้ำโบราณ – บ่อทรัพย์ (วัดบ่อทรัพย์) ชุมพระพุทธรูป (เขาน้อย) ชุมประตูป่อแกง (หมู่ที่ 8) เจดีย์สองพี่น้ององค์ขาว – องค์ดำ และแก่งจัน กำแพงเมืองเก่า ศาลาหลบเสือ ป้อมปืนเมืองโบราณ สุสานสุลต่านสุไลมาน (ภาพที่ 20)

ศาสนสถาน ได้แก่ วัดเขาน้อย และเจดีย์เขาน้อย วัดมะม่วงหมู่ วัดบ่อทรัพย์ วัดสุวรรณคีรี วัดโลการาม วัดศิริวรรณवास วัดภูผาเบิก วัดธรรมโฆษณ์ วัดเจ้านคร ปู่เจ้าเขาเขียว หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ปู่ทวดเขาแดง มัสยิดยาบัลโรดเหราะหมีะ และมัสยิดเรวี่ภู่อตุลญ์

วัฒนธรรมชุมชน จำนวน 1 แห่ง คือ ชุมชนสทิงหม้อ หมู่ที่ 4 คนในชุมชนมีวัฒนธรรมท้องถิ่นการปั้นหม้อ

สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ จำนวน 2 แห่ง คือ หาดทรายแก้ว หาดแก้วจุลดิศ

เทศกาลและประเพณีที่สำคัญจัดภายในชุมชนบ้านหัวเขา

เดือนเมษายน คือ วันสงกรานต์

เดือนธันวาคม – พฤษภาคม คือ ละศีลอด

เดือนมิถุนายน – ตุลาคม คือ วันสาร์ทเดือนสิบ

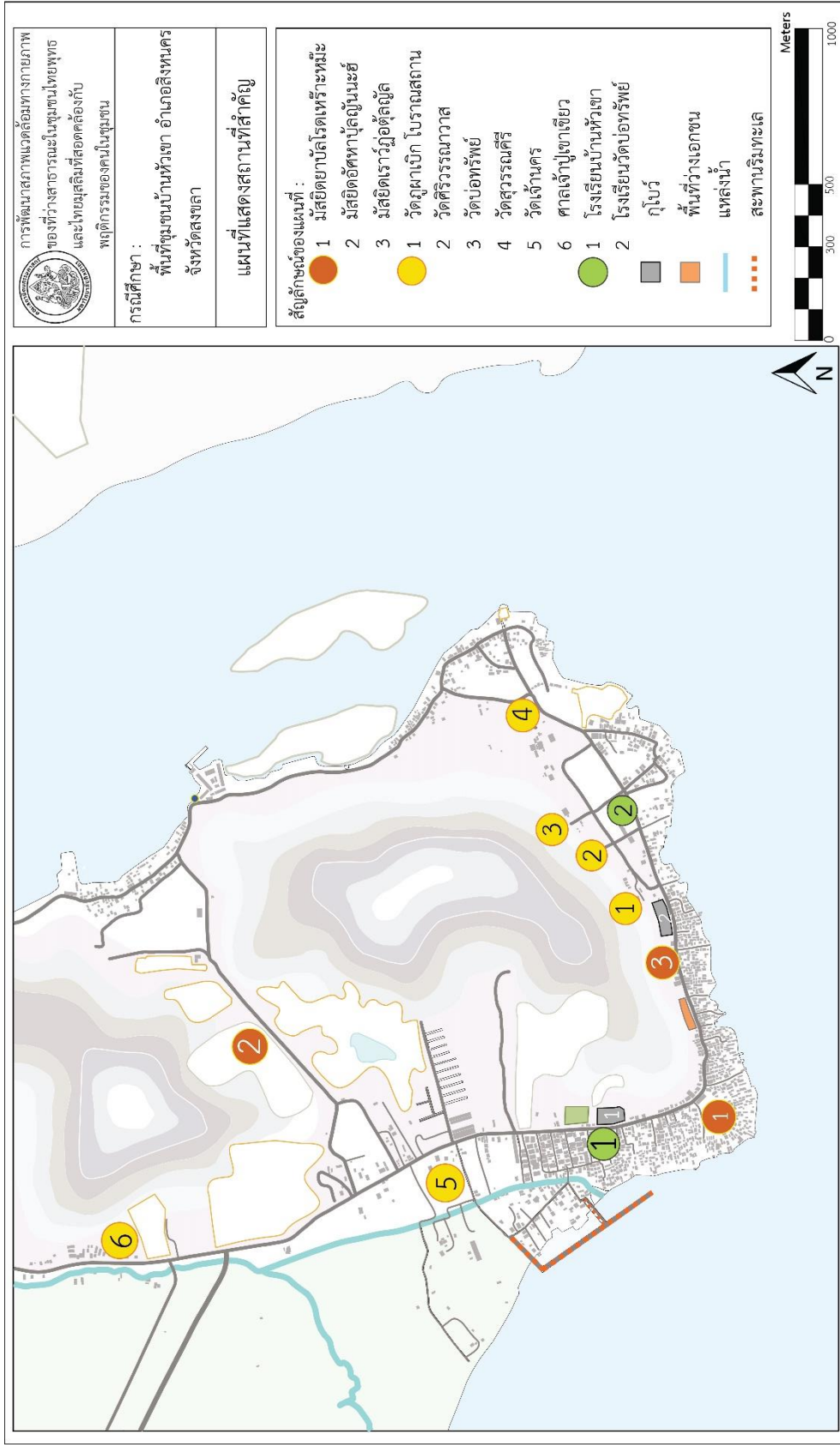
เดือนสิงหาคม คือ งานเมาลิด

เดือนตุลาคม – พฤศจิกายน คือ ลอยกระทง

และมีประเพณี คือ ประเพณีแต่งงานนางไม้ และประเพณีแต่งงานพญานาค

สรุปพื้นที่ศึกษาหมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขาอยู่ใกล้กับเขาเมืองมีความลาดชันสูง จึงมีการตั้งถิ่นฐาน หมู่บ้านชาวประมงอยู่ริมทะเลสาบสงขลา อาคารบ้านเรือนมีความหนาแน่น ถนนหลักในชุมชนเป็นถนนเลนเดียว และถนนย่อยในชุมชนสามารถสัญจรด้วยรถจักรยานยนต์เท่านั้น ขาดพื้นที่จอดรถทำให้ผู้อยู่อาศัยจอดรถบนถนนสายหลัก ส่งผลให้การสัญจรมีความลำบาก และพื้นที่สาธารณะของชุมชนมีทั้งหมด 7 แห่ง คือ 1) สะพานริมทะเล 2) ตลาดนัดชุมชน 3) พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรมสาธารณะ หมู่ที่ 4 4) สนามเด็กเล่น โรงเรียนบ้านหัวเขา 5) ลานสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจด้านข้างตลาดนัดชุมชน 6) มัสยิดยาบัลโรดเหราะหะมีะ และ 7) วัดเจ้านคร

ภาพที่ 20 ตำแหน่งสถานที่สำคัญบริเวณพื้นที่ศึกษา

บทที่ 5

การดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์ผลการศึกษา

การดำเนินการวิจัยประกอบด้วย การสำรวจพื้นที่ การสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ พฤติกรรมของผู้ใช้พื้นที่ จากการสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่ลานสาธารณะ บริเวณชุมชนบ้านหัวเขา พบว่าคนในชุมชนได้ให้ความสนใจอย่างมากในการใช้พื้นที่พักผ่อนร่วมกัน โดยมีการเลือกใช้พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมที่แตกต่างกัน เพื่อนำไปวิเคราะห์หารูปแบบการใช้งานและแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะดังกล่าวให้ตอบสนองต่อพฤติกรรมของผู้ใช้งาน จึงต้องทำการเก็บข้อมูลในเชิงลึกทางด้านพฤติกรรม เพื่อสร้างความเชื่อมโยงกับลักษณะทางกายภาพ โดยจะใช้การบันทึกตำแหน่ง กลุ่มผู้ใช้งาน วันและเวลาที่ใช้งาน กิจกรรมในการใช้พื้นที่ การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา และการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ แสดงผลการศึกษาด้วยแผนที่และตาราง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ใช้พื้นที่เป็นข้อมูลทางด้านปริมาณที่สามารถนำไปใช้วิเคราะห์หาแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ศึกษาได้ต่อไป

5.1 การดำเนินการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจ การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ ซึ่งดำเนินการสุ่มตัวอย่าง จากการแบ่งพื้นที่ในการศึกษาออกเป็น 2 พื้นที่ คือ ชุมชนในหมู่ที่ 4 และชุมชนในหมู่ที่ 5 ซึ่งเป็นขอบเขตรับผิดชอบเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล จากประชากรจำนวนทั้งสิ้น 552 หน่วยครัวเรือน ผลการวิจัยนำเสนอโดยลำดับต่อไปนี้

1. ผลการสำรวจพื้นที่ศึกษาจากแบบสำรวจ (แผนที่สำรวจ) โดยแสดงตำแหน่งพื้นที่ว่างสาธารณะและแผนที่ขยายพร้อมคำอธิบาย
2. แผนที่แสดงพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ
3. ผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 6 คน

จากการสังเกตการณ์และเก็บข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะชุมชน บ้านหัวเขาแดง ประชาชนส่วนใหญ่ที่เข้าใช้พื้นที่จะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านหัวเขาแดง รวมถึงชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง พื้นที่ส่วนใหญ่จะใช้เพื่อทำกิจกรรมหรือพักผ่อนหย่อนใจในชุมชน และอีกประเภทหนึ่งคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพเป็นชาวประมงจะใช้พื้นที่ในการประกอบอาชีพ อย่างเช่นใช้พื้นที่ว่างในการตากปลา อาหารแห้ง เพื่อใช้จำหน่ายให้กับคนในชุมชน ในการศึกษาพฤติกรรมของคนในชุมชน จะใช้การบันทึกตำแหน่งการใช้พื้นที่ ลักษณะกิจกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนทั้ง 2 ศาสนา และช่วงอายุของผู้ใช้งาน

การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 6 คน ประเด็นคำถามหลักเป็นการสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่สาธารณะความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสถานที่ ความสะดวกในการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ และข้อเสนอแนะต่อพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน เพื่อนำมาเสนอแนะทางการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะของคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.1.1 การสำรวจข้อมูล

ในการสำรวจชุมชนบ้านหัวเขา พบพื้นที่ว่างสาธารณะหลายแห่ง ได้แก่ ลานวัด บริเวณมัสยิด ตลาด พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม สนามเด็กเล่น และสวนสาธารณะ แต่พบว่ามี 4 พื้นที่ที่ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้ร่วมกัน คือ ภายในบริเวณพื้นที่หมู่ที่ 5 ประกอบไปด้วยพื้นที่ว่างสาธารณะ 3 พื้นที่ด้วยกัน คือ 1. ตลาดนัดชุมชน 2. พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม 3. สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา และบริเวณหมู่ที่ 4 มีพื้นที่ว่างสาธารณะ 1 แห่ง คือ 4. สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ (ภาพที่ 25)

ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชนที่มีทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกัน แต่ละพื้นที่มีความแตกต่างของ 1) กลุ่มผู้ใช้งาน 2) วันและเวลา 3) กิจกรรมในการใช้พื้นที่ 4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา และ 5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ จึงต้องทำการเก็บข้อมูลเชิงลึกเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยดังกล่าวและการใช้พื้นที่ส่วนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 21 ตลาดนัดชุมชน

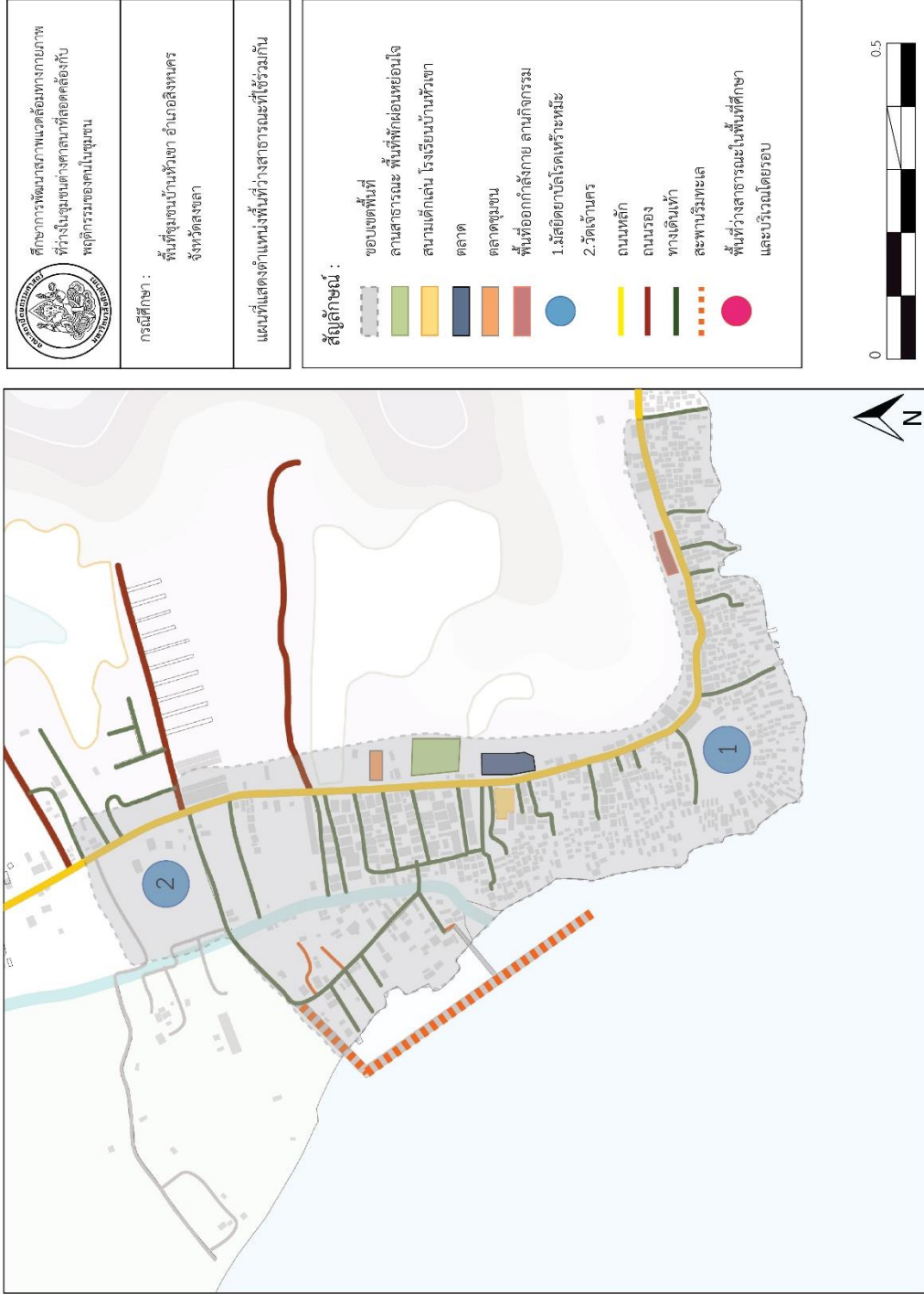
ภาพที่ 22 พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม

ภาพที่ 23 สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา

ภาพที่ 24 สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ

ภาพที่ 25 ตำแหน่งของพื้นที่วางสาธารณูปโภคที่ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้ร่วมกันในพื้นที่ศึกษา

1) กลุ่มผู้ใช้งาน

จากการสังเกตการณ์พบว่าในเขตพื้นที่ที่มีกลุ่มผู้ใช้งานที่หลากหลาย ทั้งในด้านเพศ ช่วงอายุ อาชีพ และศาสนา ส่งผลต่อการเลือกใช้พื้นที่และการทำกิจกรรม ในการเก็บข้อมูลจึงสังเกตคุณสมบัติดังกล่าวของผู้ใช้งานพื้นที่ แบ่งตามช่วงอายุผู้ใช้งานออกเป็น 3 ช่วง เพื่อทราบถึงลักษณะของผู้ใช้งานที่มีอายุแตกต่างกัน ได้แก่

- 1) วัยรุ่น ต่ำกว่า 18 ปี
- 2) วัยทำงาน 18-60 ปี
- 3) วัยสูงอายุ 60 ปีขึ้นไป

และแบ่งตามผู้นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามโดยสังเกตจากชาวไทยมุสลิมผู้หญิงโศกผัดฮิญาบ และผู้ชายสวมหมวกมุสลิม ซึ่งแตกต่างจากชาวไทยพุทธไม่ใช่ผ้าโศกผัดหรือหมวกทางศาสนา

2) ช่วงเวลาในการเก็บข้อมูล

จากการสำรวจและการเก็บข้อมูลเบื้องต้นพบว่า ลักษณะการใช้งาน กลุ่มผู้ใช้งานและปริมาณของผู้ใช้งานในแต่ละวันมีความใกล้เคียงกัน ลักษณะการใช้งานพื้นที่ค่อนข้างจะเหมือนกัน และส่วนการใช้งานวันเสาร์- อาทิตย์ ซึ่งเป็นวันหยุดของคนที่ทำงานทำให้ผู้ใช้และปริมาณผู้ใช้งานพื้นที่ที่มีความแตกต่างและหลากหลาย จึงแยกเก็บข้อมูลทั้ง 2 กลุ่มวัน วันละ 2 ช่วงเวลา (เช้า - เย็น) โดยช่วงเวลาเช้าจะมีตลาดนัดชุมชนทุกวัน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 วันที่เก็บข้อมูลที่จะทำการแสดงข้อมูลตามช่วงเวลา

ช่วงเวลา	วันทำงาน	วันหยุด
ช่วงเช้า 07.00-12.00	วันที่ 23-27 ธันวาคม 62	วันที่ 28-29 ธันวาคม 62
ช่วงเย็น 15.00-20.00	วันที่ 23-27 ธันวาคม 62	วันที่ 28-29 ธันวาคม 62

3) กิจกรรมที่พบในเขตพื้นที่ศึกษา

เนื่องจากพื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่ที่มีผู้นับถือศาสนาพุทธและอิสลามอาศัยอยู่ร่วมกัน ทำให้การเลือกใช้พื้นที่ส่งผลต่อการทำกิจกรรม โดยกิจกรรมที่พบในพื้นที่ศึกษาสามารถแบ่งประเภทย่อย ๆ ได้แก่

- (1) การใช้พื้นที่ในการนั่งพักผ่อน
- (2) พื้นที่นั่งทานการ
- (3) เล่นกีฬา และออกกำลังกาย
- (4) ค้าขาย

4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ชุมชนบ้านหัวเขาแดงตั้งอยู่บนถนนเขาแดง - ระโนดจากริมสุดทางด้านซ้ายของพื้นที่ยาวไปจนถึงบริเวณริมสุดทางด้านขวา ห่างจากที่ว่าการอำเภอสิงหนคร 2 กิโลเมตร มีถนนลาดยาง 3 สายเข้าสู่หมู่บ้านตัดเข้าพื้นที่จากบริเวณช่องเขายาวไปจนถึงบริเวณท่าแพขนานยนต์ตามลำดับ การเข้าถึงพื้นที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้โดยทั้งพาหนะส่วนตัวและรถโดยสารสาธารณะ ได้แก่ รถจักรยานยนต์รับจ้าง รถรับจ้างจะวิ่งให้บริการในช่วงเวลา 6.00 - 19.00 น. ซึ่งถนนภายในชุมชนกว้างประมาณ 4 เมตร ประชาชนนิยมใช้รถจักรยานยนต์ และรถจักรยานยนต์พ่วงข้างเพื่อความสะดวกในการสัญจรเนื่องจากถนนเข้าสู่ชุมชนค่อนข้างเล็ก ถนนสายหลักเป็นถนน 1 เลน ขอบเขตทางกว้างประมาณ 3.5 เมตร บริเวณด้านหน้าโรงเรียนบ้านหัวเขาไปจนถึงสวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจของหมู่ที่ 4 ตำบลหัวเขา และถนนซอยในชุมชนชาวประมงเป็นถนนขนาดเล็กสำหรับรถจักรยานยนต์ ส่วนการเข้าถึงทางเรือจะเป็นเฉพาะเรือของชาวประมงที่เข้ามาเทียบท่าบริเวณสะพานริมทะเลสาบ (ภาพที่ 35)

5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ

การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนบ้านหัวเขาแดง ส่วนใหญ่เป็นร้านค้า พื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่น มีหมู่บ้านชาวประมง เป็นอาคารพาณิชย์ที่พักอาศัยสูง 1 - 2 ชั้น และมีมัสยิดที่อยู่ภายในพื้นที่ คือ มัสยิดยาลัดโรดเหาะหิมะ ซึ่งเป็นศูนย์อบรมจริยธรรม เป็นอาคารสูง 3 ชั้น มีพื้นที่ว่างด้านหน้าอาคาร ส่วนใหญ่ใช้เป็นที่จอดรถจักรยานยนต์ มีจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทางด้านหน้าตลาดนัดชุมชน โรงเรียนบ้านหัวเขา และสวนสาธารณะ (ภาพที่ 36)

ภาพที่ 26 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ

ภาพที่ 27 ชุมชนบ้านหัวเขาแดง

ภาพที่ 28 ถนนสายหลักเป็นถนน 1 เลน

ภาพที่ 29 ด้านหน้าโรงเรียนบ้านหัวเขา

ภาพที่ 30 ถนนซอยในชุมชนชาวประมง

ภาพที่ 31 ถนนสายรองในชุมชน

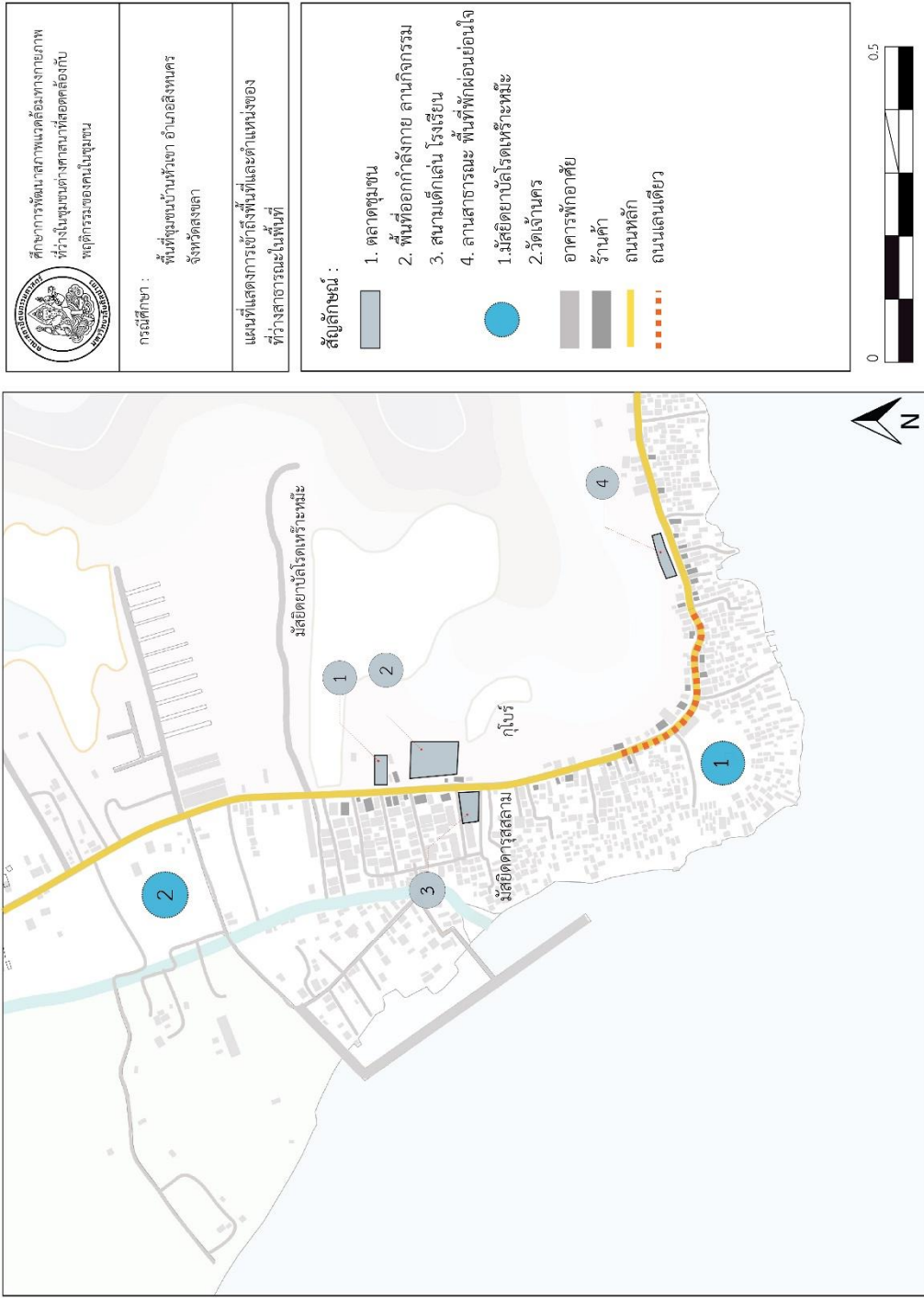
ภาพที่ 32 ถนนสายย่อยและถนนซอยในชุมชน

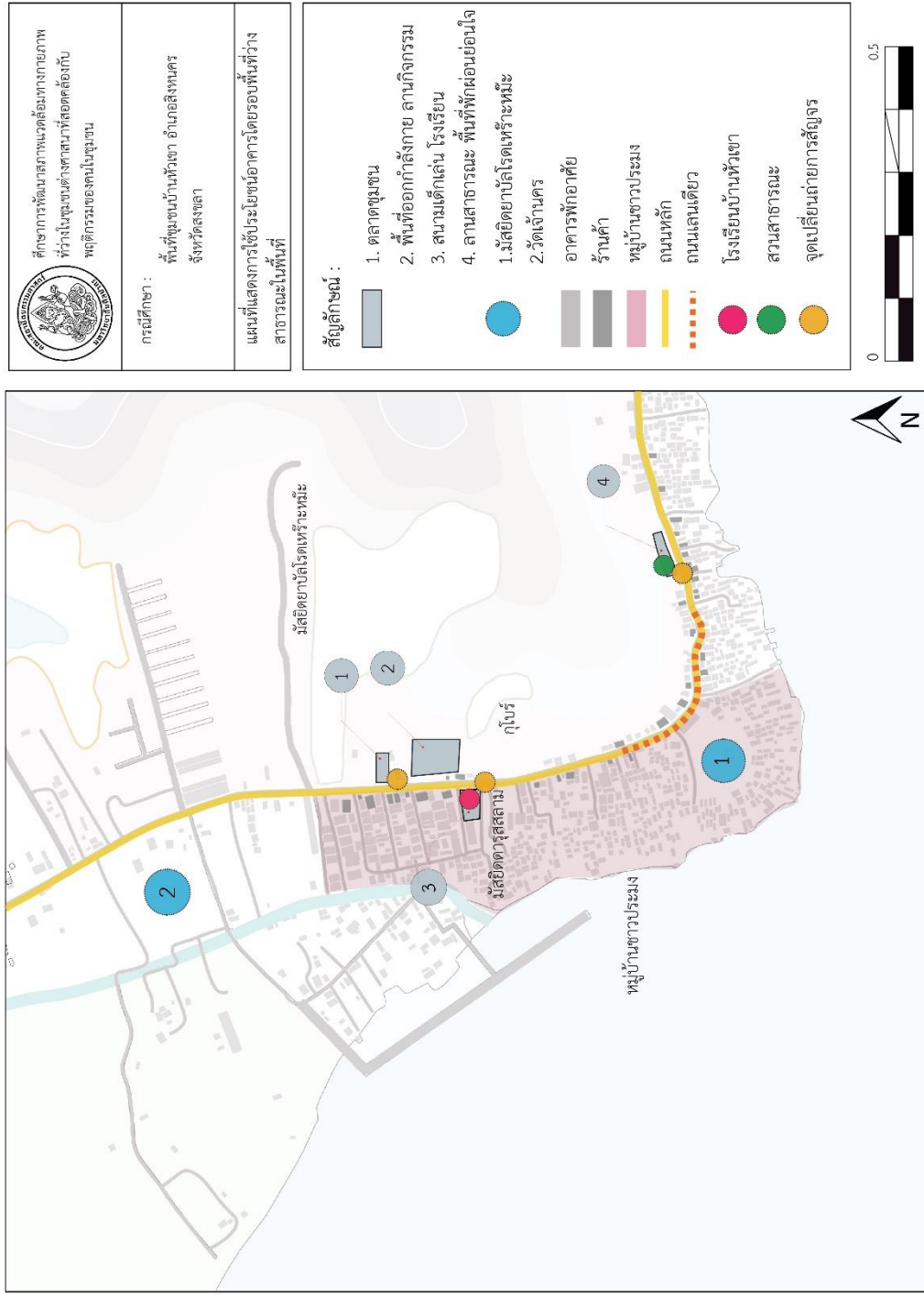
ภาพที่ 33 ลักษณะการใช้ประโยชน์อาคาร

ภาพที่ 34 พื้นที่ว่างสาธารณะในพื้นที่

ภาพที่ 35 การเข้าถึงพื้นที่และตำแหน่งของที่วางสาธารณะในพื้นที่

ภาพที่ 36 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะในพื้นที่

5.1.2 การสังเกตรูปแบบพฤติกรรมของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในเขตพื้นที่ศึกษา

การศึกษารูปแบบการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะย่านชุมชนที่มีประชากรนับถือ 2 ศาสนา บริเวณบ้านหัวเขาแดง จังหวัดสงขลา เป็นการเก็บข้อมูลด้วยการเข้าสังเกตการณ์ปรากฏการณ์การใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในรูปแบบต่าง ๆ ของคนในชุมชน เพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของการเข้าใช้พื้นที่ศึกษา ในช่วงเวลาต่าง ๆ ของกลุ่มคนหลากหลายประเภทและต่างศาสนาทั้ง 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 4 และ หมู่ที่ 5 ได้อย่างชัดเจน ซึ่งภายในบริเวณพื้นที่หมู่ที่ 5 ประกอบไปด้วยพื้นที่ว่างสาธารณะ 3 พื้นที่ด้วยกัน คือ 1. ตลาดนัดชุมชน 2. พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม 3. สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา (ภาพที่ 41) และบริเวณหมู่ที่ 4 มีพื้นที่ว่างสาธารณะ คือ 4. สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ (ภาพที่ 42)

ภาพที่ 37 ตลาดนัดชุมชน

ภาพที่ 38 พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม

ภาพที่ 39 สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา

ภาพที่ 40 สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ

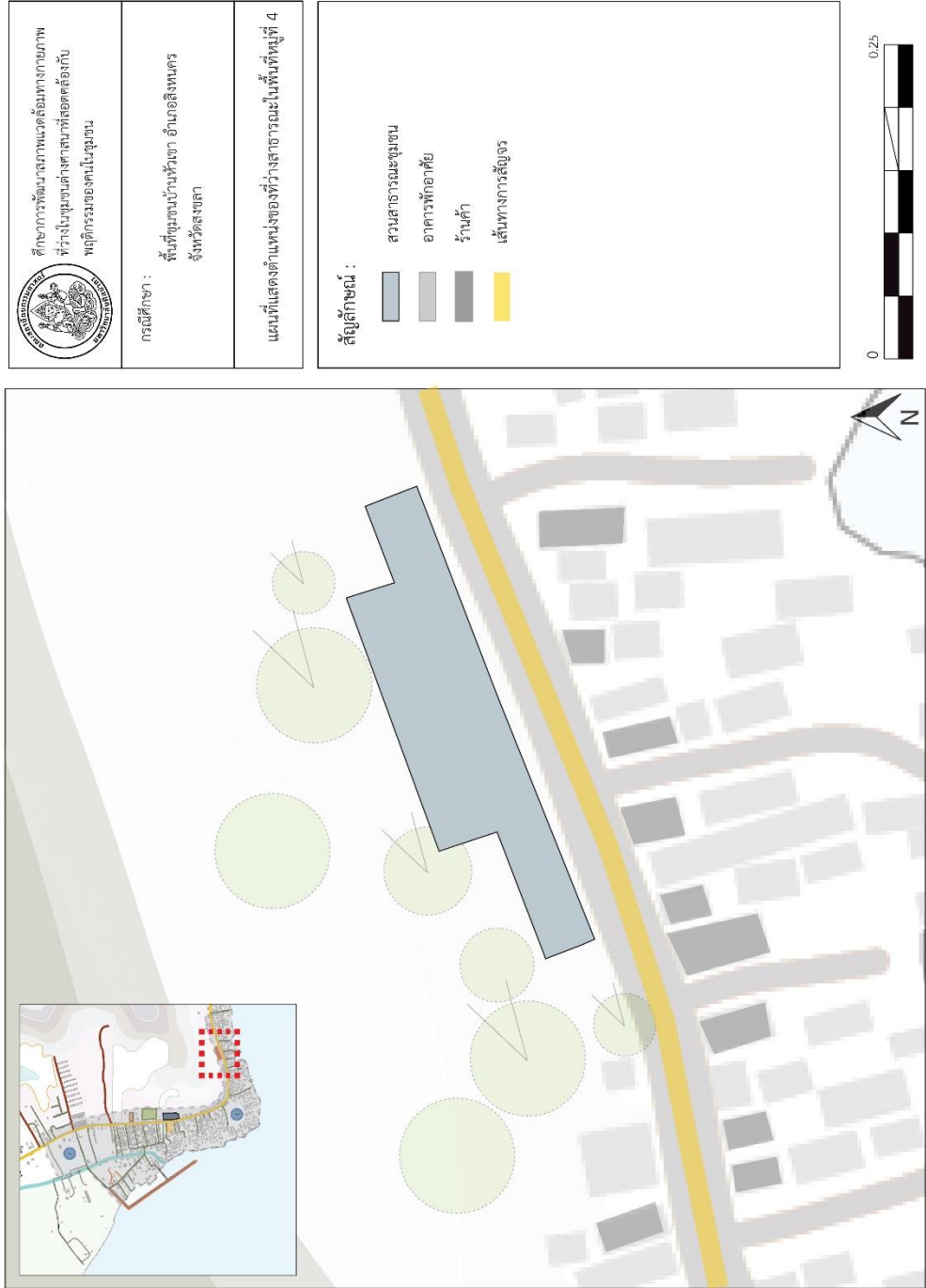
 <p>ศึกษาธิการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่ว่างในชุมชนตามหลักเกณฑ์ที่สอดคล้องกับ พฤติกรรมของคนในชุมชน</p>
<p>กรณีศึกษา : พื้นที่ชุมชนบ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา</p>
<p>แผนที่แสดงตำแหน่งของที่ว่างสาธารณะในพื้นที่หมู่ที่ 5</p>

สัญลักษณ์ :

	1. อาคารชุมชน
	2. ลานสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ
	3. สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา
	อาคารพักอาศัย
	ร้านค้า
	เส้นทางการสัญจร

ภาพที่ 41 ตำแหน่งของที่ว่างสาธารณะในพื้นที่หมู่ที่ 5

ภาพที่ 42 ตำแหน่งของที่ว่างสาธารณะในพื้นที่หมู่ที่ 4

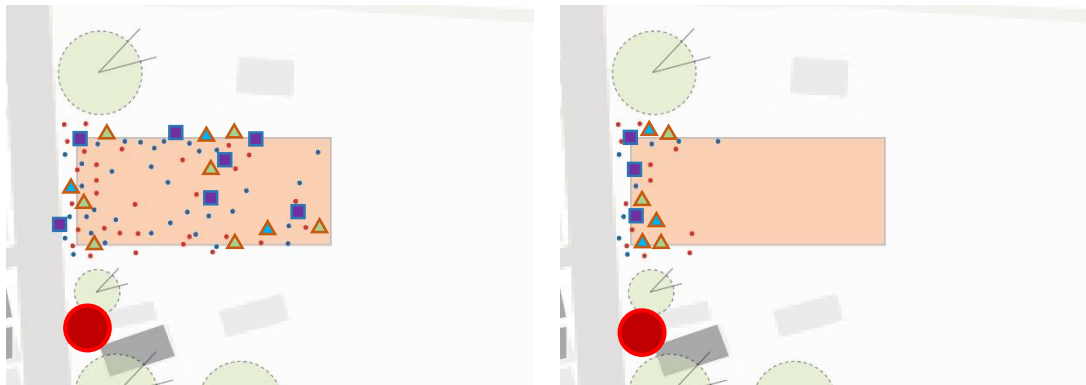
5.1.2.1 รูปแบบกิจกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมบนพื้นที่ตลาดนัดชุมชน

จากการลงพื้นที่บันทึกข้อมูลรูปแบบการใช้พื้นที่ที่ 1 ตลาดนัดชุมชน กิจกรรมของคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงวัน และเวลาต่าง ๆ (ภาพที่ 43) นับทุกช่วงเวลา 30 นาที โดย 1 คนแทน 1 จุด อ้างอิงจากนพนันท์ อินสุข (2554) พบว่า

ช่วงเช้าวันทำงานบริเวณพื้นที่ตลาดและพื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณหน้าโรงเรียนบ้านหัวเขา มีการเข้าใช้พื้นที่ของคนในชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมเป็นจำนวนมาก กิจกรรมหลักเพื่อการค้าขายอาหาร จุดเปลี่ยนถ่ายรับส่งนักเรียนและรถบริการสาธารณะ ช่วงเช้าวันหยุด พบว่า มีพื้นที่ว่างด้านข้างของตลาด โดยพบว่าจะเป็นการออกกำลังกายในตอนเช้า และพักผ่อนหย่อนใจเป็นส่วนใหญ่

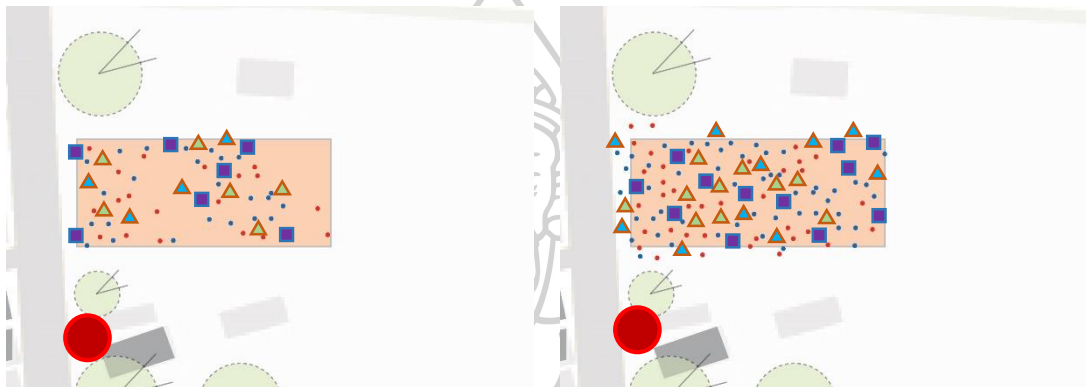
ช่วงเย็นวันทำงาน หรือช่วงเวลาเลิกเรียนและเลิกงาน จากการลงพื้นที่บันทึกรูปแบบกิจกรรมในการเข้าใช้พื้นที่ ในระหว่างวันทำงาน พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณด้านหน้าตลาด มีการเข้าใช้พื้นที่เป็นจำนวนมากที่สุด เช่นการค้าขายรถเข็น แผงลอย และพักผ่อนหย่อนใจบริเวณด้านข้างตลาด เป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างตลาดกับลานสาธารณะหรือพื้นที่จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ช่วงเย็นวันหยุด พบว่า มีการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณหน้าโรงเรียนบ้านหัวเขา มีการเข้าใช้พื้นที่เป็นจุดเปลี่ยนถ่ายขนส่งสาธารณะ และเป็นพื้นที่พบปะของเยาวชนในชุมชน เพราะเป็นพื้นที่เชื่อมโยงกับโรงเรียนบ้านหัวเขา

จำนวนผู้ใช้ตลาดนัดชุมชนช่วงเช้าวันทำงาน

จำนวนผู้ใช้ตลาดนัดชุมชนช่วงเย็นวันทำงาน

จำนวนผู้ใช้ตลาดนัดชุมชนช่วงเช้าวันหยุด

จำนวนผู้ใช้ตลาดนัดชุมชนช่วงเย็นวันหยุด

ภาพที่ 43 พฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่ตลาดนัดชุมชน (แสดงกิจกรรม ความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และเวลาที่ใช้งาน)

- หมายเหตุ
- (จุดสีแดง แทนชาวไทยมุสลิม)
  - (จุดสีน้ำเงิน แทนชาวไทยพุทธ)
  - (แทนกิจกรรมออกกำลังกาย)
  - (แทนกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ)
  - (แทนกิจกรรมซื้อขายสินค้า)
  - (แทนจุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง)
  - ▲ (แทนผู้ใช้งานวัยเด็ก)
  - ▲ (แทนผู้ใช้งานวัยรุ่น)
  - ▲ (แทนผู้ใช้งานวัยผู้ใหญ่)
  - ▲ (แทนผู้ใช้งานสูงอายุ)

1) สภาพทางกายภาพ

รูปร่างของบริเวณพื้นที่ว่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขอบเขตตามองค์ประกอบของระนาบผนังหรือระนาบทางแนวตั้ง คือ โครงสร้างหลังคาโดมของตลาดนัดชุมชน มีขนาดของพื้นที่ว่างประมาณ 2,110 ตารางเมตร และตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณโดยรอบอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญ ย่านใจกลางชุมชนมีการค้าขาย ซึ่งบริเวณโดยรอบพื้นที่เป็นชุมชนย่านการค้าและพักอาศัยหนาแน่น ขาดความเป็นระเบียบเรียบร้อย การเข้าถึงพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้ทั้งถนนสายหลักและเส้นทางตัดจากท่าแพขนานยนต์ ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าออกได้สะดวก สภาพพื้นที่ค่อนข้างสะอาดเพราะอยู่ใกล้สถานศึกษา การถ่ายเทอากาศถ่ายเทได้สะดวก แต่ไม่มีระบบการจัดการน้ำ ทำให้มีปัญหาเรื่องการระบายน้ำ พื้นที่ตลาดตั้งอยู่ริมถนนสายหลักและเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายขนส่งสาธารณะในชุมชน ทำให้พื้นที่ได้รับมลภาวะจากฝุ่น ควัน และเสียงดัง จากยานพาหนะจำนวนมาก (ภาพที่ 44)

2) ลักษณะกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่

ใช้งานเป็นตลาดของชุมชนสำหรับผู้ที่มาจับจ่ายซื้อของที่ตลาด และเป็นอาคารอเนกประสงค์ของชุมชนที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสามารถใช้งานได้สะดวก บริเวณตลาดที่อยู่ติดถนนมีการเข้าใช้พื้นที่เป็นจำนวนมากที่สุด เช่น การค้าขายรถเข็น แผงลอย และพักผ่อนหย่อนใจบริเวณด้านข้างตลาดเป็นส่วนใหญ่เพราะเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างตลาดกับลานสาธารณะหรือพื้นที่จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ และเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายขนส่งสาธารณะของชุมชน (ภาพที่ 48-49)

3) ลักษณะผู้ใช้งาน

มีประชาชนเข้ามาใช้งานในพื้นที่ทุกช่วงอายุ มีจำนวนชาวไทยพุทธใกล้เคียงกับชาวไทยมุสลิม เนื่องจากเป็นตลาดนัดชุมชน ผู้ใช้งานส่วนใหญ่เป็นชาวมุสลิมที่ประกอบอาชีพเป็นแม่ค้าและผู้ที่มาจับจ่ายใช้สอย

4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา

เข้าถึงได้จากถนนสายรอง คือ ถนนในหมู่ที่ 5 โดยตลาดนัดชุมชนอยู่ติดกับถนนเข้าถึงได้สะดวก และคนในชุมชนจอดรถจักรยานยนต์ด้านหน้าตลาด ทำให้เกิดการจราจรติดขัดในช่วงเช้า (ภาพที่ 45-46)

5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ

การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะตลาดนัดชุมชน ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของร้านค้าชั่วคราว มีพื้นที่อยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ 2 ชั้น อาคารอเนกประสงค์ซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดนัดชุมชน ด้านข้างตลาดมีลานโล่งกว้างสำหรับจัดตลาดนัดประจำสัปดาห์ พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม โดยมีรั้วมาครอบคลุมทั้งพื้นที่ แต่ในบริเวณร้านค้าที่ตั้งอยู่นอกโดมหลังคาจะร้อนช่วงเช้า (ภาพที่ 47)

ภาพที่ 44 ตลาดนัดชุมชน

ภาพที่ 45 การเข้าถึงพื้นที่

ภาพที่ 46 ทางสัญจรในพื้นที่

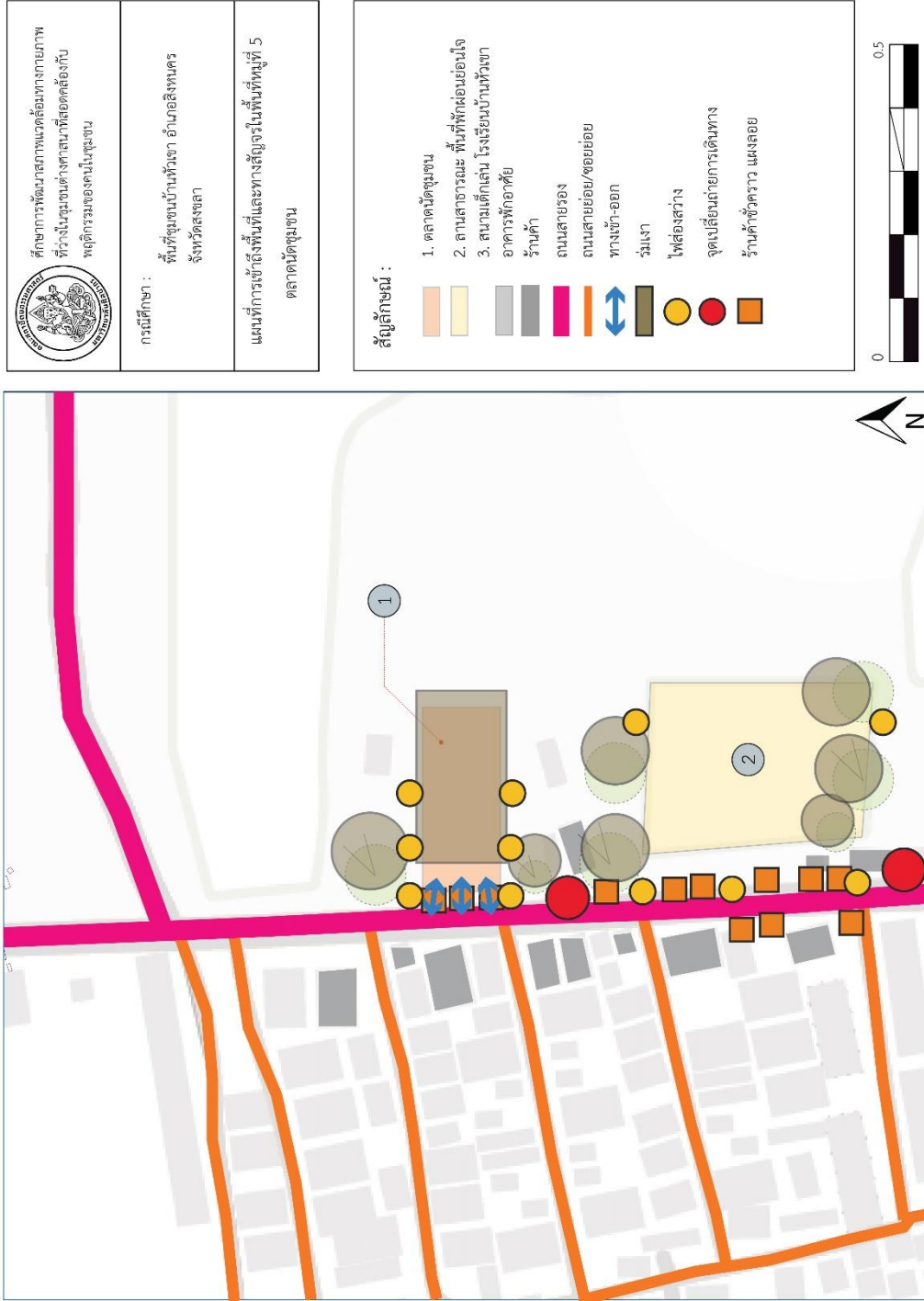
ภาพที่ 47 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบ

ภาพที่ 48 บริเวณโดยรอบตลาดนัดชุมชน

ภาพที่ 49 บริเวณโดยรอบตลาดนัดชุมชน

 <p>ศึกษาธิการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่วางในชุมชนต่างสถานที่สอดคล้องกับ พฤติกรรมของชนในชุมชน</p>
<p>กรณีศึกษา : พื้นที่ชุมชนบ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา</p>
<p>แผนที่การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่หมู่ที่ 5 ตลาดนัดชุมชน</p>

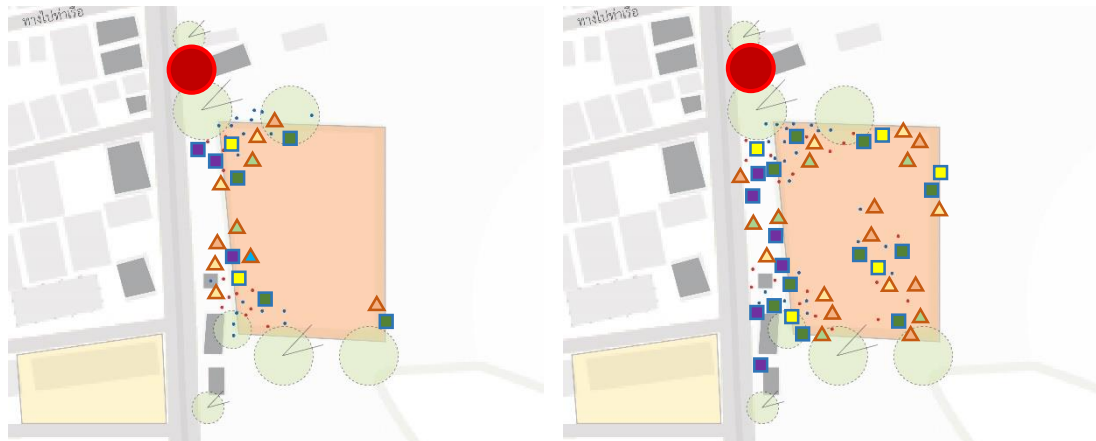
ภาพที่ 50 การเข้าถึงพื้นที่ ทางสัญจรในพื้นที่ และการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบตลาดนัดชุมชน

5.1.2.2 รูปแบบกิจกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมบนพื้นที่ ออกกำลังกายและลานกิจกรรม

จากการลงพื้นที่บันทึกข้อมูลรูปแบบการใช้พื้นที่ที่ 2 พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม (จันทร์-ศุกร์) กิจกรรมของคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงวัน และเวลาต่าง ๆ (ภาพที่ 51) นับทุกช่วงเวลา 30 นาที โดย 1 คนแทน 1 จุด อ้างอิงจากนพรัตน์ อินสุข (2554) พบว่า

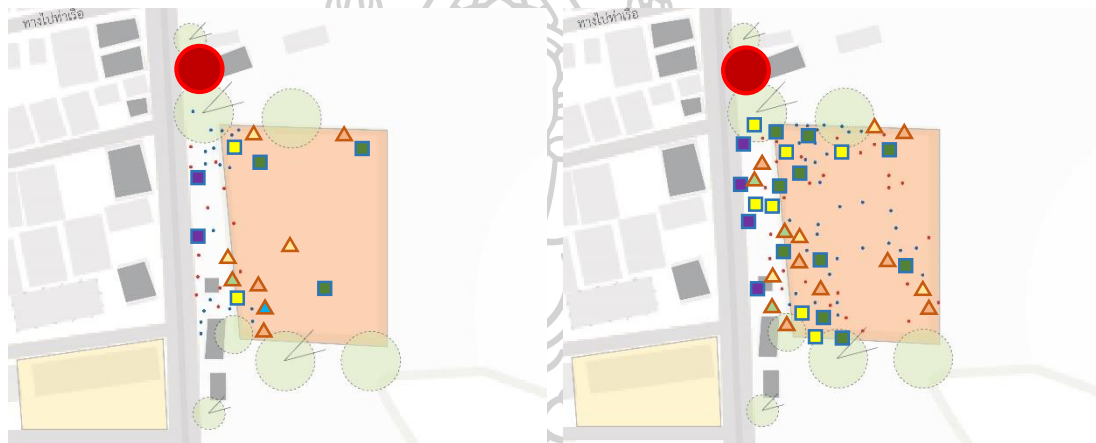
ช่วงเช้าวันทำงานบริเวณพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม ตั้งอยู่บริเวณฝั่งตรงข้ามโรงเรียนบ้านหัวเขา มีการเข้าใช้พื้นที่ของคนในชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม กิจกรรมหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นในวันทำงานจะเป็นพื้นที่จุดเปลี่ยนถ่ายรับส่งนักเรียนและรถบริการสาธารณะ ช่วงเช้าวันหยุดถูกใช้พื้นที่ว่างด้านหน้า พบว่า เป็นการขายของในตอนเช้า ในรูปแบบแผงลอย ร้านค้าชั่วคราว หรือรถเข็น เพราะเป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับตลาด และโรงเรียนบ้านหัวเขา ส่วนการใช้พื้นที่ในการออกกำลังกายจะเป็นรูปแบบวิ่งออกกำลังกายส่วนใหญ่

ช่วงเย็นวันทำงานหรือช่วงเวลาเลิกเรียนและเลิกงาน จากการลงพื้นที่บันทึกรูปแบบกิจกรรมในการเข้าใช้พื้นที่ ในระหว่างวันทำงาน พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะมีการเข้าใช้พื้นที่เป็นจำนวนมากที่สุด รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการออกกำลังกาย เช่น กีฬาฟุตบอล เซปักตะกร้อ ช่วงเย็นวันหยุดจะมีการค้าขายรถเข็น แผงลอย และพักผ่อนหย่อนใจบริเวณใต้ร่มไม้เป็นส่วนใหญ่ เพราะพื้นที่เป็นลานสาธารณะหรือพื้นที่จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ บริเวณด้านหน้ามีการเข้าใช้พื้นที่เป็นจุดเปลี่ยนถ่ายขนส่งสาธารณะ และเป็นพื้นที่พบปะของเยาวชนในชุมชน เพราะเป็นพื้นที่เชื่อมโยงกับตลาดริมทางหน้าโรงเรียนบ้านหัวเขา เป็นที่นิยมของคนในชุมชน ในบางวันที่มีฝนตกจะไม่มีคนมาใช้พื้นที่บริเวณนี้

จำนวนผู้ใช้พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม
ช่วงเช้าวันทำงาน

จำนวนผู้ใช้พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม
ช่วงเย็นวันทำงาน

จำนวนผู้ใช้พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม
ช่วงเช้าวันวันหยุด

จำนวนผู้ใช้พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม
ช่วงเย็นวันหยุด

ภาพที่ 51 พฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม (แสดงกิจกรรม ความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และเวลาที่ใช้งาน)

หมายเหตุ :

ประเภทของชาวไทย :

- จุดสีแดง แทนชาวไทยมุสลิม
- จุดสีน้ำเงิน แทนชาวไทยพุทธ

กิจกรรมที่เกิดขึ้น :

- กิจกรรมออกกำลังกาย
- กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ
- กิจกรรมซื้อขายสินค้า
- จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง

ผู้ใช้งาน :

- ▲ วัยเด็ก
- ▲ วัยรุ่น
- ▲ วัยผู้ใหญ่
- ▲ วัยผู้สูงอายุ

1) สภาพทางกายภาพ

รูปร่างของบริเวณพื้นที่ว่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขอบเขตตามองค์ประกอบของระนาบผนังหรือระนาบทางแนวดิ่ง คือ แนวของต้นไม้ริมถนนสายรองในชุมชน แนวต้นไม้ติดเขาเมือง มีขนาดของพื้นที่ว่างประมาณ 5,360 ตารางเมตร และตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณโดยรอบอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญ ย่านใจกลางชุมชนมีการค้าขาย ซึ่งบริเวณโดยรอบพื้นที่เป็นชุมชนย่านการค้าและพักอาศัยหนาแน่น เป็นพื้นที่ย่านการศึกษาที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย การเข้าถึงพื้นที่สามารถเข้าถึงได้ทางถนนสายหลัก ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้สะดวก สภาพพื้นที่ค่อนข้างร่มรื่นบริเวณโดยรอบเป็นต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา พื้นที่สะอาดเพราะอยู่ใกล้สถานศึกษา การถ่ายเทอากาศถ่ายเทได้สะดวก แต่ไม่มีระบบแสงสว่างทำให้มีการจำกัดเวลาในการใช้พื้นที่ ส่งผลกระทบเรื่องความปลอดภัยในการใช้พื้นที่ในตอนเย็น พื้นที่ออกกำลังกาย และลานกิจกรรมตั้งอยู่ริมถนนสายหลัก และเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายขนส่งสาธารณะในชุมชน ทำให้พื้นที่ได้รับมลภาวะจากฝุ่น ควัน และเสียงดังจากยานพาหนะจำนวนมาก (ภาพที่ 52)

2) ลักษณะกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่

การทำกิจกรรมในพื้นที่ศึกษานั้นมีความหลากหลายอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นชนิดของการทำงาน กิจกรรม ขนาดของกิจกรรม รูปแบบการใช้พื้นที่ ตลอดจนระยะเวลาที่มีความหลากหลาย เช่นเป็นสนามกีฬาของชุมชนสำหรับเยาวชน วัยรุ่นในชุมชน และเป็นพื้นที่ใช้จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น งานวันเด็ก งานครบรอบมัธยมร้อยปี และกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งสามารถใช้งานได้สะดวก บริเวณพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมอยู่ติดถนนมีการเข้าใช้พื้นที่เป็นจำนวนมากที่สุด เช่น การออกกำลังกาย ค้าขายรถเข็น แผงลอย และพักผ่อนหย่อนใจบริเวณใต้ต้นไม้เป็นส่วนใหญ่เพราะเป็นพื้นที่โล่งและสะดวกในการจับจ่ายซื้อของในตลาด (ภาพที่ 56-57)

3) ลักษณะผู้ใช้งาน

มีประชาชนเข้ามาใช้งานในพื้นที่ทุกช่วงอายุ แต่ช่วงอายุที่ใช้งานมากที่สุดคือ กลุ่มช่วงอายุ 15-20 ปีขึ้นไป เนื่องจากเป็นลานกีฬาที่ได้รับความนิยมของวัยรุ่นในชุมชน ทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม มีจำนวนชาวไทยพุทธใกล้เคียงชาวไทยมุสลิม (ภาพที่ 57-61)

4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา

เข้าถึงได้จากถนนสายรอง คือ ถนนในหมู่ที่ 5 โดยพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมอยู่ติดกับถนนเข้าถึงได้สะดวก เป็นพื้นที่โล่งกว้างจึงสามารถจอดรถจักรยานยนต์ได้อย่างสะดวกสบาย ด้านหน้ามีร้านค้าชั่วคราวตั้งเป็นแถวแนวยาวขนานไปกับถนนสายรอง (ภาพที่ 53-54)

5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ

การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของร้านค้าชั่วคราว มีพื้นที่อยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ 2 ชั้น ด้านข้างเป็นอาคารอเนกประสงค์ซึ่งเป็นที่ตั้งของตลาดนัดชุมชน โดยมีริมเงาบริเวณริมถนนที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ขนานไปกับแนวถนน มีแดดส่องเต็มพื้นที่ในช่วงบ่าย (ภาพที่ 55)

ภาพที่ 52 พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม

ภาพที่ 53 การเข้าถึงพื้นที่

ภาพที่ 54 ทางสัญจรในพื้นที่

ภาพที่ 55 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบ

ภาพที่ 56 บริเวณโดยรอบพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม

ภาพที่ 57 บริเวณโดยรอบพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม

ภาพที่ 58 กิจกรรมออกกำลังกาย

ภาพที่ 59 กิจกรรมเด็กใช้พื้นที่เล่นกีฬา

ภาพที่ 60 กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่

ภาพที่ 61 กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่

<p>ศึกษาธิการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่วางในชุมชนต่างศาสนาที่สอดคล้องกับ พฤติกรรมของผู้อยู่ชุมชน</p>
<p>กรณีศึกษา : พื้นที่ชุมชนบ้านหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา</p>
<p>แผนที่การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่หมู่ที่ 5 ลานสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ</p>

ภาพที่ 62 การเข้าถึงพื้นที่ ทางสัญจรในพื้นที่และการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม

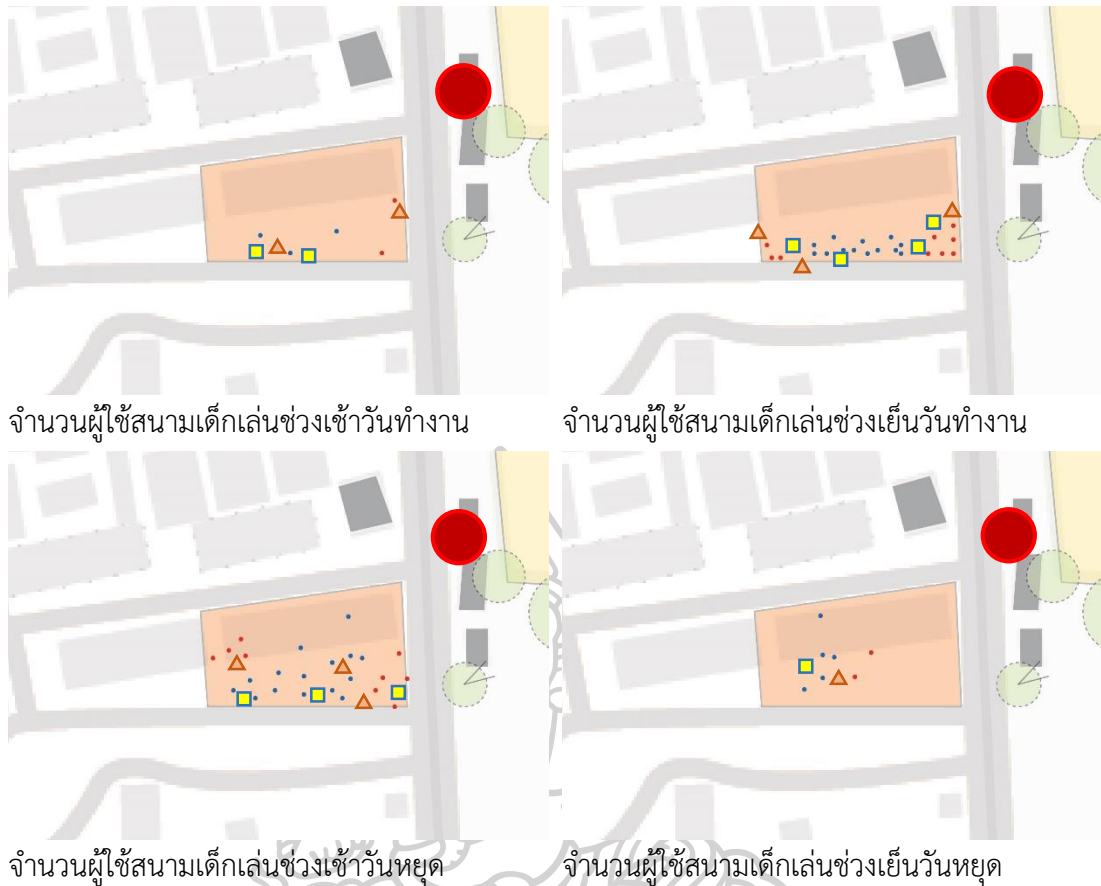
5.1.2.3 รูปแบบกิจกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมบนพื้นที่สนามเด็กเล่น

จากการลงพื้นที่บันทึกข้อมูลรูปแบบการใช้พื้นที่ที่ 3 พื้นที่สนามเด็กเล่น กิจกรรมของคนที่เข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงวัน และเวลาต่าง ๆ (ภาพที่ 63) นับทุกช่วงเวลา 30 นาที โดย 1 คนแทน 1 จุด อ้างอิงจากนพนนท์ อินสุข (2554) พบว่า

ช่วงเช้าวันทำงาน บริเวณพื้นที่สนามเด็กเล่น ตั้งอยู่บริเวณภายในโรงเรียนบ้านหัวเขา มีการเข้าใช้พื้นที่ของคนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นไทยพุทธ กิจกรรมหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นในวันทำงานจะเป็นสนามเด็กเล่นโดยเฉพาะ เนื่องจากสภาพพื้นที่และการเข้าถึงพื้นที่ซึ่งอยู่ในโรงเรียน ทำให้การเข้าออกลำบากในการเข้าใช้พื้นที่ และมีกำหนดเวลาในการใช้งานตามเวลาราชการ ช่วงเช้าวันหยุด มีการเรียนการเรียนในครึ่งวันเช้าวันหยุด จึงมีเด็กและวัยรุ่นเข้ามาใช้งานบ้าง เพื่อรอเข้าชั้นเรียน

ช่วงเย็นวันทำงานหรือช่วงเวลาเลิกเรียนและเลิกงาน จากการลงพื้นที่บันทึกรูปแบบกิจกรรมในการเข้าใช้พื้นที่ ในระหว่างวันทำงาน พบว่า พื้นที่สนามเด็กเล่นมีการเข้าใช้พื้นที่น้อยเนื่องจากเป็นสถานที่ราชการและมีการกำหนดเวลาในการใช้พื้นที่ รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการรอรับนักเรียนกลับบ้าน ช่วงเย็นวันหยุดไม่ค่อยมีคนเข้ามาใช้งาน เนื่องจากเป็นวันหยุดราชการ ในบางวันที่มีฝนตกจะไม่มีคนมาใช้พื้นที่บริเวณนี้

ภาพที่ 63 พฤติกรรมผู้ใช้งานสนามเด็กเล่น (แสดงกิจกรรม ความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และเวลาที่ใช้งาน)

หมายเหตุ :

ประเภทของชาวไทย :

- จุดสีแดง แทนชาวไทยมุสลิม
- จุดสีน้ำเงิน แทนชาวไทยพุทธ

กิจกรรมที่เกิดขึ้น :

- กิจกรรมออกกำลังกาย
- กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ
- กิจกรรมซื้อขายสินค้า
- จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง

ผู้ใช้งาน :

- ▲ วัยเด็ก
- ▲ วัยรุ่น
- ▲ วัยผู้ใหญ่
- ▲ วัยผู้สูงอายุ

1) สภาพทางกายภาพ

รูปร่างของบริเวณพื้นที่ว่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขอบเขตตามองค์ประกอบของระนาบพื้นหรือระนาบในแนวนอน คือ แนวอาคารเรียน แนวถนนสายรองในชุมชน มีขนาดของพื้นที่ว่างประมาณ 950 ตารางเมตร และตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณโดยรอบอาคารสาธารณะที่มีความสำคัญ ย่านใจกลางชุมชนภายในโรงเรียนบ้านหัวเขา เด็กในชุมชนส่วนใหญ่เรียนที่โรงเรียนนี้ซึ่งบริเวณโดยรอบเป็นพื้นที่การศึกษาที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย การเข้าถึงพื้นที่สามารถเข้าถึงได้ทางถนนสายหลัก เข้าออกได้สะดวก ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้สะดวก สภาพพื้นที่ค่อนข้างร่มรื่นบริเวณโดยรอบเป็นต้นไม้ อาคารเรียนภายในโรงเรียน ให้ร่มเงา พื้นที่สะอาดเพราะเป็นสถานศึกษา การถ่ายเทอากาศถ่ายเทได้สะดวก (ภาพที่ 64)

2) ลักษณะกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่

เป็นสถานที่ของหน่วยงานราชการ ซึ่งมีการกั้นอาณาเขตด้วยกำแพงของโรงเรียน มีประตูเข้า-ออก มีการแบ่งพื้นที่เป็นอาคารเรียน และพื้นที่สำหรับชุมชนคือ สนามเด็กเล่น (ภาพที่ 68-69)

3) ลักษณะผู้ใช้งาน

มีการเข้ามาใช้งานของพื้นที่โดยทั่วไปน้อย ผู้ใช้งานหลักเป็นเด็กและเยาวชน ช่วงอายุต่ำกว่า 15 ปี มีจำนวนชาวไทยพุทธมากกว่าชาวไทยมุสลิม เนื่องจากเด็กชาวไทยมุสลิมบางส่วนเรียนที่โรงเรียนในมัสยิดเรียนอัลกุรอาน และศาสนา

4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา

เข้าถึงได้จากถนนสายรอง คือ ถนนในหมู่ที่ 5 โดยพื้นที่สนามเด็กเล่นภายในโรงเรียนบ้านหัวเขาอยู่ติดกับถนนเข้าถึงได้สะดวก เป็นพื้นที่โล่งกว้างภายในโรงเรียนจึงสามารถจอดรถจักรยานยนต์ได้อย่างสะดวกสบาย ด้านหน้ามีร้านค้าชั่วคราวตั้งเป็นแถวแนวยาวขนานไปกับถนนสายรอง (ภาพที่ 65-66)

5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ

การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะพื้นที่สนามเด็กเล่นภายในโรงเรียนบ้านหัวเขาถูกล้อมรอบด้วยอาคารเรียน บริเวณใกล้เคียงมีพื้นที่อยู่อาศัย อาคารพาณิชย์ 2 ชั้น โรงเรียน 1 ชั้น ด้านข้างเป็นซอยทางเข้าหมู่บ้านชาวประมงมีขนาดเล็ก โดยมีแคดส่องในช่องเข้า ส่วนช่วงเย็นจะมีเงาของอาคารเรียนพาดผ่าน (ภาพที่ 67)

ภาพที่ 64 สนามเด็กเล่นภายในโรงเรียนบ้านหัว
เขา

ภาพที่ 65 การเข้าถึงพื้นที่

ภาพที่ 66 ทางสัญจรในพื้นที่

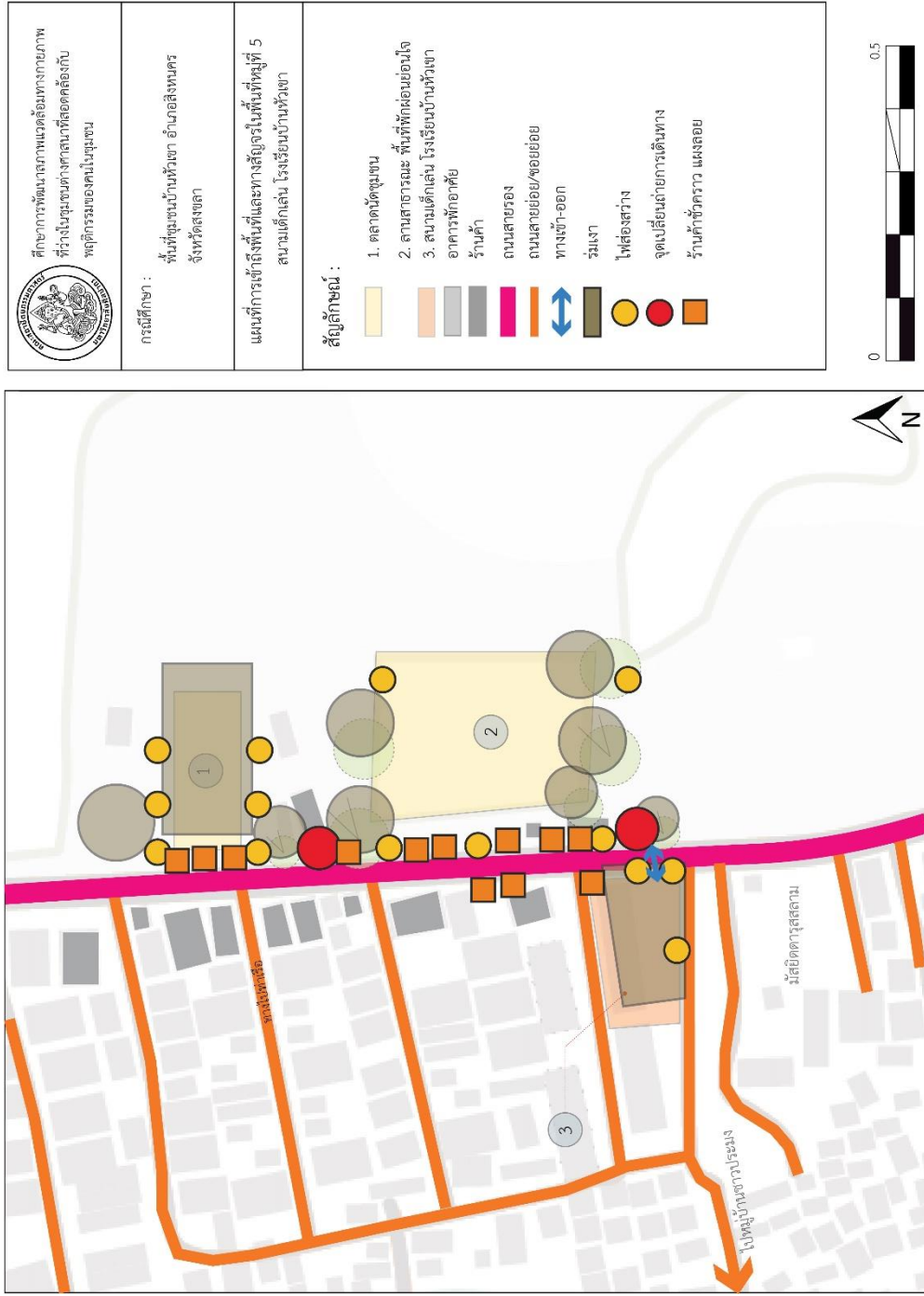
ภาพที่ 67 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบ

ภาพที่ 68 บริเวณโดยรอบสนามเด็กเล่น

ภาพที่ 69 บริเวณโดยรอบสนามเด็กเล่น

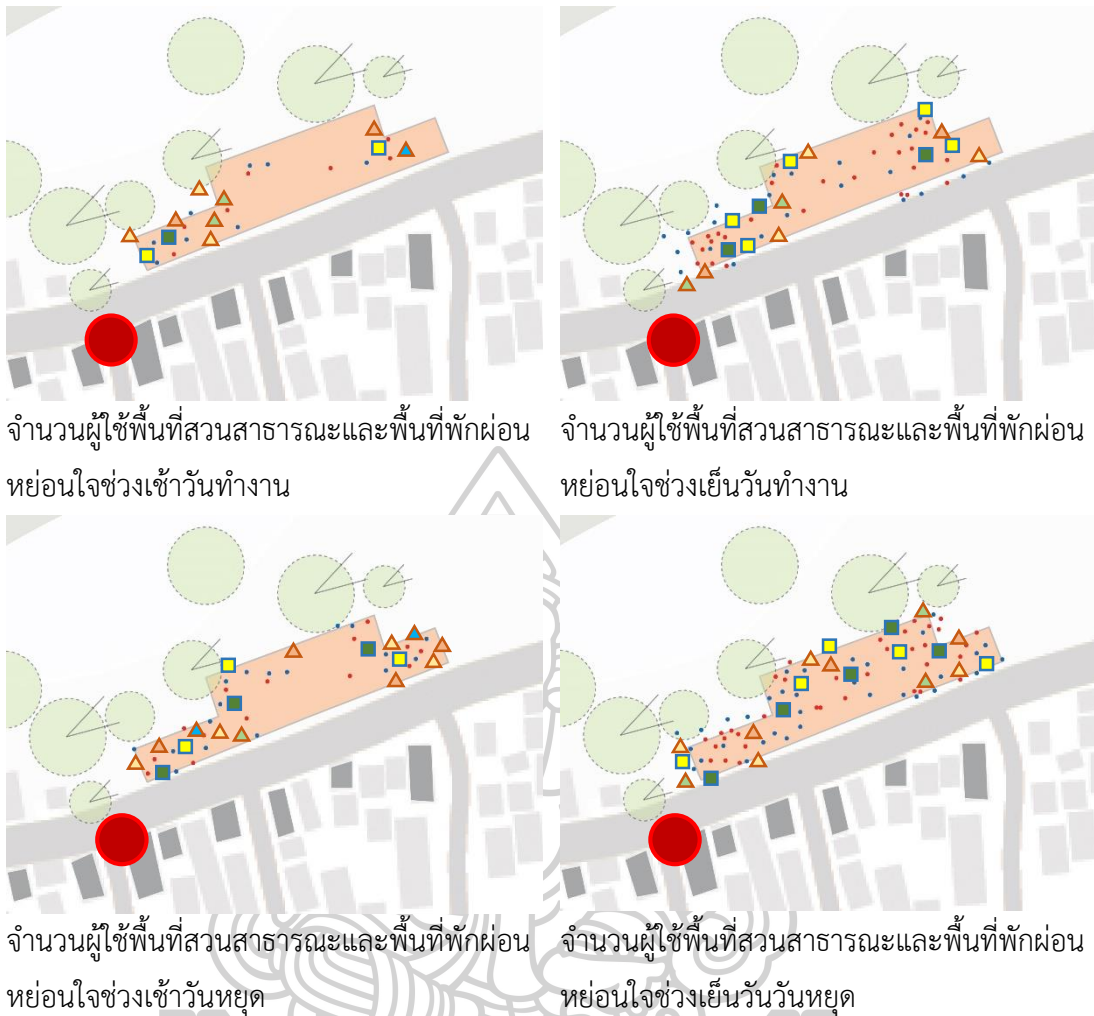
ภาพที่ 70 การเข้าถึงพื้นที่ ทางสัญจรในพื้นที่และการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบสนามเด็กเล่น

5.1.2.4 รูปแบบกิจกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมบนพื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ

จากการลงพื้นที่บันทึกข้อมูลรูปแบบการใช้พื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ กิจกรรมของคนที่ใช้พื้นที่ในช่วงวัน และเวลาต่าง ๆ (ภาพที่ 71) นับทุกช่วงเวลา 30 นาที โดย 1 คนแทน 1 จุด อ้างอิงจากนพนันท์ อินสุข (2554) พบว่า

ช่วงเช้าวันทำงาน บริเวณพื้นที่สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ ตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 4 ซึ่งเป็นพื้นที่ได้รับความนิยมในการพบปะ พักผ่อนหย่อนใจ มีการเข้าใช้พื้นที่ของคนในชุมชนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม กิจกรรมหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นในวันทำงานจะเป็นพื้นที่พักผ่อน ออกกำลังบริเวณลานเครื่องเล่น ช่วงเช้าวันหยุดจะใช้งานบริเวณด้านหน้าสนามเด็กเล่น โดยพบว่าจะเป็นที่จอดรถของคนในชุมชน เนื่องจากสภาพพื้นที่ชุมชนมีความหนาแน่น จึงทำให้มีการจับจองพื้นที่สาธารณะ

ช่วงเย็นวันทำงานหรือช่วงเวลาเลิกเรียนและเลิกงาน จากการลงพื้นที่บันทึกรูปแบบกิจกรรมในการเข้าใช้พื้นที่ ในระหว่างวันจันทร์-ศุกร์ พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะมีการเข้าใช้พื้นที่เป็นจำนวนมากที่สุด รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการออกกำลังกาย เช่น ลานกีฬาในร่ม เล่นฟุตบอล ช่วงเย็นวันหยุดจะมีการค้าขายรถเข็น แผงลอย และพักผ่อนหย่อนใจบริเวณใต้ร่มไม้เป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นพื้นที่เป็นสวนสาธารณะของชุมชนที่มีความร่มรื่นของต้นไม้ บริเวณด้านหน้ามีการเข้าใช้พื้นที่เชื่อมโยงกับตลาดริมทางหน้าสวนสาธารณะบ้านหัวเขา ซึ่งเป็นที่นิยมของคนในชุมชน ในบางวันที่มีฝนตกจะไม่มีคนมาใช้พื้นที่บริเวณนี้

ภาพที่ 71 พฤติกรรมผู้ใช้งานพื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ (แสดงกิจกรรม ความหนาแน่นของผู้ใช้งาน และเวลาที่ใช้งาน)

หมายเหตุ :

ประเภทของชาวไทย :

- จุดสีแดง แทนชาวไทยมุสลิม
- จุดสีน้ำเงิน แทนชาวไทยพุทธ

กิจกรรมที่เกิดขึ้น :

- กิจกรรมออกกำลังกาย
- กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ
- กิจกรรมซื้อขายสินค้า
- จุดเปลี่ยนถ่ายการเดินทาง

ผู้ใช้งาน :

- ▲ วัยเด็ก
- ▲ วัยรุ่น
- ▲ วัยผู้ใหญ่
- ▲ วัยผู้สูงอายุ

1) สภาพทางกายภาพ

รูปร่างของบริเวณพื้นที่ว่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขอบเขตตามองค์ประกอบของระนาบพื้นหรือระนาบในแนวนอน คือ แนวถนนสายรองในชุมชน แนวทางเดินและลวดลายบนวัสดุปูพื้นสวนสาธารณะ มีขนาดของพื้นที่ว่างประมาณ 3,170 ตารางเมตร และตำแหน่งที่ตั้งใกล้กับมัธยมหมู่บ้านชาวประมง ซึ่งบริเวณโดยรอบพื้นที่เป็นชุมชนย่านการค้าและพักอาศัยหนาแน่น มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย การเข้าถึงพื้นที่สามารถเข้าถึงได้ทางถนนสายหลัก ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้สะดวก สภาพพื้นที่ค่อนข้างร่มรื่นบริเวณโดยรอบเป็นต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา พื้นที่สะอาดเพราะมีการจัดการเรื่องขยะ การถ่ายเทอากาศถ่ายเทได้สะดวก มีระบบแสงสว่างในการใช้พื้นที่ ส่งผลให้พื้นที่มีความปลอดภัยในการใช้พื้นที่ในตอนเย็น พื้นที่สวนสาธารณะตั้งอยู่ริมถนนสายหลักและเป็นจุดที่อยู่ใกล้มัธยมของชุมชนซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญ (ภาพที่ 72)

2) ลักษณะกิจกรรมการใช้ประโยชน์พื้นที่

การทำกิจกรรมในพื้นที่ศึกษานั้นมีความหลากหลายอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นชนิดของการทำกิจกรรม ขนาดของกิจกรรม รูปแบบการใช้พื้นที่ ตลอดจนระยะเวลาที่มีความหลากหลาย เช่นเป็นลานออกกำลังกายของชุมชนทุกช่วงอายุ และเป็นพื้นที่ใช้ในการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งสามารถใช้งานได้สะดวก บริเวณพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมอยู่ติดถนนมีการเข้าใช้พื้นที่เป็นจำนวนมากที่สุด (ภาพที่ 76-77)

3) ลักษณะผู้ใช้งาน

มีประชาชนเข้ามาใช้งานในพื้นที่ทุกช่วงอายุ แต่ช่วงอายุที่ใช้งานมากที่สุดคือ กลุ่มช่วงอายุ 15-20 ปีขึ้นไป เนื่องจากเป็นลานกีฬาที่ได้รับความนิยมของวัยรุ่นในชุมชน ผู้ใช้งานส่วนใหญ่ทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม มีจำนวนชาวไทยมุสลิมมากกว่าชาวไทยพุทธ

4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา

เข้าถึงได้จากถนนสายรอง คือ ถนนในหมู่ที่ 4 โดยพื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจอยู่ติดกับถนนเข้าถึงได้สะดวก เป็นพื้นที่โล่งกว้างใกล้ชุมชนจึงสามารถจอดรถจักรยานยนต์ รถยนต์ได้อย่างสะดวกสบาย บริเวณพื้นที่นี้มีรั้วล้อมรอบตามระนาบแนวตั้ง มีทางเข้าออกที่ชัดเจน 4 ทาง (ภาพที่ 73-74)

5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ

การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นลานอเนกประสงค์ ตำบลหัวเขา ดูแลโดยเทศบาลเมืองสิงหนคร บริเวณใกล้เคียงมีกูโบร์ถือเป็นสุสาน

สาธารณะ ฝั่งตรงข้ามมีอาคารพักอาศัยทั้งเรือนไม้และบ้านคอนกรีต อาคารพาณิชย์ 2 ชั้น โดยมีแดดส่องเข้ามาพื้นที่ในช่วงเช้า และมีร่มเงาจากต้นไม้ใหญ่ทำให้คนเข้ามาใช้งานทำกิจกรรมมากขึ้นด้วย (ภาพที่ 75)

ภาพที่ 72 พื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ

ภาพที่ 73 การเข้าถึงพื้นที่

ภาพที่ 74 ทางสัญจรในพื้นที่

ภาพที่ 75 การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบ

ภาพที่ 76 บริเวณโดยรอบสวนสาธารณะ

ภาพที่ 77 บริเวณโดยรอบสวนสาธารณะ

5.1.3 ผลการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

จากข้อมูลพฤติกรรมการใช้พื้นที่ จึงได้พัฒนาแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อใช้กับกลุ่มตัวอย่าง 6 คน สรุปผล ดังนี้

5.1.3.1 สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นที่โครงการจากผู้ใช้งาน

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา เพื่อให้ทราบลักษณะการใช้พื้นที่ และสอบถามความคิดเห็นต่อรูปแบบแนวทางการพัฒนาต่อไปในอนาคตจากผู้ใช้งานจริงในพื้นที่ศึกษา และสามารถนำผลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ เพื่อหาลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ ได้ต่อไป

- 1) ประเด็นด้านพื้นที่ว่างสาธารณะที่ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในชุมชนบ้านหัวเขาใช้ร่วมกัน
- 2) ประเด็นด้านลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 2.3) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 2.4) ตำแหน่งของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
- 3) ประเด็นด้านพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 3.4) กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน
  - 3.5) ตำแหน่งการใช้งานของคนในชุมชนบนพื้นที่แต่ละแห่ง
  - 3.6) พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน เช่น สนามเด็กเล่น พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ และตลาด
- 4) ประเด็นด้านอื่น ๆ
  - 4.5) ลักษณะการประกอบอาชีพของคนในชุมชน
  - 4.6) ปัญหาการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน
  - 4.7) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแผนพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นโครงการเพื่อพัฒนาพื้นที่ชุมชนอะไรบ้าง
  - 4.8) ข้อเสนอแนะการปรับปรุงพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน

5.1.3.2 ผู้ให้สัมภาษณ์

จำนวน 6 คน ได้แก่

1. ผู้นำชุมชน ชื่อ นายบิลาล สันลิหมิน

2. ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำศาสนาในพื้นที่ (โต๊ะอิหม่าม) ชื่อ ร่อเจด บูร์นวิจิตร
3. คุณครูในโรงเรียนบ้านหัวเขา ชื่อ นางสาวทายาด สุวรรณมณี
4. แม่ค้าร้านขายของในอาคารพาณิชย์ ชื่อ คุณหาริตา หมุดลิหมื่น
5. พ่อค้าร้านขายของเพิงชั่วคราว ชื่อ คุณศิริภูมิ สันโตะเหล็ก
6. ประชาชนในชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา ชื่อ คุณสิตารณ ศติศาทรสิน

5.1.3.3 สรุปการให้สัมภาษณ์ถามความคิดเห็นของผู้ใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทย

พุทธและไทยมุสลิม ตามลำดับ ดังนี้

(1) ผู้นำชุมชน ชื่อ นายบิลาล สันลิหมื่น

ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชน ใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเย็น คือ ลานกิจกรรมเป็นพื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัดชุมชน สนามเด็กเล่นและสวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเขา

ที่ตั้งเป็นที่ราบสูงเลียบบทะเลสาบสงขลา บริเวณโดยรอบจะเป็นบ้านเรือนของคนในชุมชน เนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างจำกัด ประกอบกับการเพิ่มของประชากร ทำให้การตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่น ตำแหน่งที่ตั้งสามารถเข้าถึงได้สะดวก บางพื้นที่จะมีปัญหาในเรื่องของการสัญจรด้วยขนาดถนนที่แคบ

กิจกรรมหลัก ๆ จะเป็นกิจกรรมในการค้าขาย ในตลาดในช่วงเช้า บริเวณพื้นที่ว่างจะได้รับความนิยมาจากกลุ่มวัยรุ่นเป็นส่วนใหญ่ ทั้งการเล่นกีฬาและใช้ในการพักผ่อนพบปะพูดคุยในเวลาตอนเย็น

คนส่วนใหญ่ใช้งานเป็นประจำอยู่ใกล้กับถนนสายรอง ทำให้รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ

พฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน จะเป็นรูปแบบการออกกำลังกาย ค้าขาย และการประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่ว่างสาธารณะบางพื้นที่ถูกใช้งานโดยกลุ่มชาวประมงในการประกอบอาชีพ เช่นการตากอาหารทะเล และตลาดสดซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า

การประกอบอาชีพหลัก ๆ ส่วนใหญ่ราษฎรประกอบอาชีพประมง ส่วนอาชีพเสริม ได้แก่ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป

ปัญหาโดยรวมของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชน จะเป็นเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบแสงสว่างซึ่งบางพื้นที่ไม่มีแสงสว่างเข้าถึงส่งผลในเรื่องความปลอดภัยตอนกลางคืน และปัญหาการจัดการขยะเนื่องจากความหนาแน่นของประชากรในชุมชนทำให้บางพื้นที่มีขยะเยอะส่งผลกระทบเรื่องกลิ่น และมีโครงการปรับปรุงพื้นที่สวนสาธารณะในชุมชน

ข้อเสนอแนะการปรับปรุงพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนอยากให้จัดระเบียบพื้นที่ว่างสาธารณะให้ตอบโจทย์ต่อการใช้งาน ให้เหมาะสมกับกิจกรรมในการใช้พื้นที่ เนื่องจากพื้นที่เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และเป็นพื้นที่เมืองเก่า จัดระเบียบพื้นที่ว่างสาธารณะสนามเด็กเล่น ให้เป็นพื้นที่หลักในชุมชน ส่งเสริมพื้นที่แก่เยาวชน สร้างเอกลักษณ์หรือจุดศูนย์กลางของพื้นที่เพื่อเป็นจุดดึงดูดให้คนเข้ามาใช้พื้นที่

(2) ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำศาสนาในพื้นที่ (โต๊ะอิหม่าม) ชื่อ ร่อเณด บุรันวีจิตร

ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชน ใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเย็น คือ ลานกิจกรรมเป็นพื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัดชุมชน สนามเด็กเล่นและสวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเขา และใช้พื้นที่ต่างกันคือ ชาวไทยพุทธเข้าวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเข้าใช้งานพื้นที่สุสานสุลต่านสุไลมาน กุโบร์ มัสยิดยาบัลโรดหมีะ และมัสยิดยาบัลโรดเหราะหมีะ

ที่ตั้งเป็นที่ราบสูงเลียบบทะเลสาบสงขลา บริเวณโดยรอบจะเป็นบ้านเรือนของคนในชุมชน เนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างจำกัด ประกอบกับการเพิ่มของประชากร ทำให้การตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่น

ตำแหน่งที่ตั้งสามารถเข้าถึงได้สะดวก บางพื้นที่จะมีปัญหาในเรื่องของการสัญจรด้วยขนาดถนนที่แคบ รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกาย และพักผ่อนหย่อนใจ

กิจกรรมหลัก ๆ จะเป็นกิจกรรมในการค้าขาย ในตลาดในช่วงเช้า บริเวณพื้นที่ว่างจะได้รับความนิยมาจากกลุ่มวัยรุ่นเป็นส่วนใหญ่ ทั้งการเล่นกีฬาและใช้ในการพักผ่อนพบปะพูดคุยในเวลาตอนเย็น

คนส่วนใหญ่ใช้งานเป็นประจำอยู่ใกล้กับถนนสายรอง ทำให้รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ

พฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน จะเป็นรูปแบบการออกกำลังกาย ค้าขาย และการประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่ว่างสาธารณะบางพื้นที่ถูกใช้งานโดยกลุ่มชาวประมงในการประกอบอาชีพ เช่นการตากอาหารทะเล และตลาดสดซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า

การประกอบอาชีพหลัก ๆ ส่วนใหญ่ราษฎรประกอบอาชีพประมง ส่วนอาชีพเสริม ได้แก่ ค้าขาย รับจ้างทั่วไป

ปัญหาโดยรวมของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชน จะเป็นเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบแสงสว่างซึ่งบางพื้นที่ไม่มีแสงสว่างเข้าถึงส่งผลในเรื่องความปลอดภัยตอนกลางคืน และปัญหาการจัดการขยะเนื่องจากความหนาแน่นของประชากรในชุมชนทำให้บางพื้นที่มีขยะเยอะส่งผลกระทบเรื่องกลิ่น

ข้อเสนอแนะควรมีการพัฒนาทางเดินเท้าริมถนนสายรองในชุมชนให้มีพื้นที่สำหรับคนเดิน
จับจ่ายใช้สอย เพื่อสร้างความปลอดภัยแก่ผู้ใช้งาน

(3) คุณครูในโรงเรียนบ้านหัวเขา ชื่อ นางสาวทายาท สุวรรณมณี

นักเรียนชาวไทยพุทธและชายไทยมุสลิมใช้พื้นที่สนามเด็กเล่นในโรงเรียนบ้านหัวเขาร่วมกัน
ในช่วงเวลาเย็นเพื่อรอผู้ปกครองมารับ เล่นในช่วงเช้าบ้างเล็กน้อย

บริเวณโดยรอบจะเป็นบ้านเรือนของคนในชุมชนมีความหนาแน่นมาก เนื่องจากพื้นที่
ค่อนข้างจำกัด ประกอบกับการเพิ่มของประชากร ทำให้การตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่น มีสิ่งอำนวยความสะดวก
ความสะดวก

ตำแหน่งที่ตั้งเป็นพื้นที่ราชการตั้งอยู่ในโรงเรียน สามารถเข้าถึงได้สะดวก ตำแหน่งการใช้งาน
ของคนในชุมชนบนพื้นที่แต่ละแห่งจะเป็นสนามเด็กเล่น

กิจกรรมหลัก ๆ จะเป็นกิจกรรมในการค้าขาย ในตลาดในช่วงเช้า บริเวณพื้นที่ว่างจะได้รับ
ความนิยมจากกลุ่มวัยรุ่นเป็นส่วนใหญ่ ทั้งการเล่นกีฬาและใช้ในการพักผ่อนพบปะพูดคุยในเวลาตอน
เย็น ส่วนพื้นที่ในโรงเรียนจะเป็นสนามเด็กเล่น เป็นที่นิยมของเด็กเล็ก ช่วงอายุ 10 ปี ลงมาเป็นส่วนใหญ่
เนื่องจากในชุมชนไม่มีพื้นที่สนามเด็กเล่น เด็กจึงใช้พื้นที่ในโรงเรียน

คนส่วนใหญ่ใช้งานเป็นประจำอยู่ใกล้กับถนนสายรอง ทำให้รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้
รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ

พฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน จะเป็นรูปแบบการออกกำลังกาย คำขาย และการ
ประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่ว่างสาธารณะบางพื้นที่ถูกใช้งานโดยกลุ่มชาวประมงในการประกอบ
อาชีพ เช่นการตากอาหารทะเล และตลาดสดซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า

การประกอบอาชีพหลัก ๆ ส่วนใหญ่ราษฎรประกอบอาชีพประมง ส่วนอาชีพเสริม ได้แก่
ค้าขาย รับจ้างทั่วไป และธุรกิจส่วนตัว

ปัญหาโดยรวมของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชน จะเป็นเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก
เช่น ระบบแสงสว่างซึ่งบางพื้นที่ไม่มีแสงสว่างเข้าถึงส่งผลในเรื่องความปลอดภัยตอนกลางคืน และ
ปัญหาการจัดการขยะเนื่องจากความหนาแน่นของประชากรในชุมชนทำให้บางพื้นที่มีขยะเยอะส่งผล
กระทบเรื่องกลิ่น

ข้อเสนอแนะควรเพิ่มจำนวนสนามเด็กเล่นในชุมชน เนื่องจากปริมาณเด็กในชุมชนมีมาก ทำ
ให้เครื่องเล่นไม่พอกับปริมาณความต้องการใช้งานของเด็ก ๆ และควรใช้เครื่องเล่นที่มีมาตรฐาน
ปลอดภัย มีความหลากหลายของประเภทเครื่องเล่นเพื่อพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง

(4) แม่ค้าร้านขายของในอาคารพาณิชย์ ชื่อ คุณหารีดา หมุดลิหมื่น

ประชาชนในชุมชนทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชน ใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเย็น คือ ลานกิจกรรมเป็นพื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัดชุมชน สนามเด็กเล่น และสวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเขา และใช้พื้นที่ที่ต่างกันคือ ชาวไทยพุทธเข้าวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเข้าใช้งานพื้นที่สุสานสุลต่านสุไลมาน กุโบร์ มัสยิดยาบัลโรดหมีะ และมัสยิดยาบัลโรดเหรีาะห์หมีะ

บริเวณโดยรอบจะเป็นบ้านเรือนของคนในชุมชนมีความหนาแน่นมาก เนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างจำกัด ประกอบกับการเพิ่มของประชากร ทำให้การตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่น เรื่องแสงสว่างมีแค่บางจุด แต่บริเวณที่คนใช้งานยังขาดแสงสว่าง

ตำแหน่งที่ตั้งร้านค้าส่วนใหญ่จะเป็นรถเข็น แผงลอยริมถนน หรือบริเวณด้านหน้าของพื้นที่ว่าง สามารถเข้าถึงได้สะดวก รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ เล่นกีฬา และประกอบอาชีพ

กิจกรรมหลัก ๆ จะเป็นกิจกรรมในการค้าขาย ในตลาดในช่วงเช้าและตอนเย็น บริเวณพื้นที่ว่างนอกจากจะเป็นพื้นที่ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังจะเป็นพื้นที่จัดงานในเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน

คนส่วนใหญ่ใช้งานเป็นประจำอยู่ใกล้กับถนนสายรอง ทำให้รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ

พฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน จะเป็นรูปแบบการออกกำลังกาย ค้าขาย และการประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่ว่างสาธารณะบางพื้นที่ถูกใช้งานโดยกลุ่มชาวประมงในการประกอบอาชีพ เช่นการตากอาหารทะเล และตลาดสดซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า

การประกอบอาชีพหลัก ๆ ส่วนใหญ่ราษฎรประกอบอาชีพประมง รองลงมาจะเป็นอาชีพค้าขาย รถเข็นแผงลอย รับจ้างทั่วไป และธุรกิจส่วนตัว

ปัญหาของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชน จะเป็นเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก เช่นระบบแสงสว่างซึ่งบางพื้นที่ไม่มีแสงสว่างเข้าถึงส่งผลในเรื่องความปลอดภัยตอนกลางคืน และปัญหาการจัดการขยะเนื่องจากความหนาแน่นของประชากรในชุมชนทำให้บางพื้นที่มีขยะเยอะส่งผลกระทบต่อเรื่องกลิ่น

ข้อเสนอแนะมีความต้องการให้มีพื้นที่ขายสินค้าเพิ่มมากขึ้น และจัดตลาดได้รู้ชขายอาหารในช่วงเวลาเย็นเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชน เช่น พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรมด้านข้างตลาดนัดชุมชนสามารถใช้พื้นที่จัดตลาดได้รู้ช เนื่องจากอยู่ใจกลางชุมชน แหล่งการค้า คนเข้าถึงได้สะดวก

(5) พ่อค้าร้านขายของเพิงชั่วคราว ชื่อ คุณศิริภูมิ สันโตะเหล็บ

ประชาชนในชุมชนทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชน ใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเย็น คือ ลานกิจกรรมเป็นพื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัดชุมชน สนามเด็กเล่น และสวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเขา และใช้พื้นที่ต่างกันคือ ชาวไทยพุทธเข้าวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเข้าใช้งานพื้นที่สุสานสุลต่านสุไลมาน กุโบร์ มัสยิดยาบัลโรดหมี และมัสยิดยาบัลโรดเหรีาะห์หมี

บริเวณโดยรอบจะเป็นบ้านเรือนของคนในชุมชนมีความหนาแน่นมาก เนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างจำกัด ประกอบกับการเพิ่มของประชากร ทำให้การตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่น เรื่องแสงสว่างมีแค่บางจุด แต่บริเวณที่คนใช้งานยังขาดแสงสว่าง

ตำแหน่งที่ตั้งร้านค้าส่วนใหญ่จะเป็นรถเข็น แผงลอยริมถนน หรือบริเวณด้านหน้าของพื้นที่ว่าง สามารถเข้าถึงได้สะดวก รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ เล่นกีฬา และประกอบอาชีพ

กิจกรรมหลัก ๆ จะเป็นกิจกรรมในการค้าขาย ในตลาดในช่วงเช้าและตอนเย็น บริเวณพื้นที่ว่างนอกจากจะเป็นพื้นที่ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังจะเป็นพื้นที่จัดงานในเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน

คนส่วนใหญ่ใช้งานเป็นประจำอยู่ใกล้กับถนนสายรอง ทำให้รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ

พฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน จะเป็นรูปแบบการออกกำลังกาย ค้าขาย และการประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่ว่างสาธารณะบางพื้นที่ถูกใช้งานโดยกลุ่มชาวประมงในการประกอบอาชีพ เช่นการตากอาหารทะเล และตลาดสดซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า

การประกอบอาชีพหลัก ๆ ส่วนใหญ่ราษฎรประกอบอาชีพประมง รองลงมาจะเป็นอาชีพค้าขาย รถเข็นแผงลอย รับจ้างทั่วไป และธุรกิจส่วนตัว

ปัญหาของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชน จะเป็นเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก เช่นระบบแสงสว่างซึ่งบางพื้นที่ไม่มีแสงสว่างเข้าถึงส่งผลในเรื่องความปลอดภัยตอนกลางคืน และปัญหาการจัดการขยะเนื่องจากความหนาแน่นของประชากรในชุมชนทำให้บางพื้นที่มีขยะเยอะส่งผลกระทบต่อเรื่องกลิ่น

ข้อเสนอแนะ หน่วยงานท้องถิ่นควรบริหารจัดการพื้นที่ขายสินค้าชั่วคราวบริเวณริมถนนให้มีความสะอาด ทันสมัย ดึงดูดลูกค้าให้เข้าไปซื้อสินค้าและบริการมากขึ้น และควรเพิ่มชุดเก้าอี้นั่งพักคอยเพื่อให้คนในชุมชนได้มานั่งเล่นบริเวณร้านค้าชั่วคราวได้

(6) ประชาชนในชุมชนบ้านหัวเขา หมู่ที่ 4 - 5 ตำบลหัวเขา ชื่อ คุณสิตารณ ศศิศาทรสิน

ประชาชนในชุมชนทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมหมู่ที่ 4 - 5 ใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชนในหมู่ที่ 5 ใช้พื้นที่ร่วมกันในช่วงเย็น คือ ลานกิจกรรมเป็นพื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัดชุมชน สนามเด็กเล่นและสวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเขา และใช้พื้นที่ที่ต่างกันคือ ชาวไทยพุทธเข้าวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเข้าใช้งานพื้นที่สุสานสุลต่านสุไลมาน กุโบร์ มัสยิดยาบัลโรดหมีะ และมัสยิดยาบัลโรดเหราะหมีะ

พื้นที่ในชุมชนอุดมสมบูรณ์ในเรื่องสิ่งแวดล้อม พื้นที่ทางธรรมชาติไหล่เขา บริเวณโดยรอบจะเป็นบ้านเรือนของคนในชุมชนมีความหนาแน่นมาก เนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างจำกัด ประกอบกับการเพิ่มของประชากร ทำให้การตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่น เรื่องแสงสว่างมีแค่บางจุด แต่บริเวณที่คนใช้งานยังขาดแสงสว่าง

ตำแหน่งที่ตั้งสามารถเข้าถึงได้สะดวก บางพื้นที่จะมีปัญหาในเรื่องของการสัญจรด้วยขนาดถนนที่แคบ รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกาย และพักผ่อนหย่อนใจ

กิจกรรมหลัก ๆ จะเป็นกิจกรรมในการค้าขาย ในตลาดในช่วงเช้าและตอนเย็น บริเวณพื้นที่ว่างนอกจากจะเป็นพื้นที่ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังจะเป็นพื้นที่จัดงานในเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน

คนส่วนใหญ่ใช้งานเป็นประจำอยู่ใกล้กับถนนสายรอง ทำให้รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ

พฤติกรรมการใช้พื้นที่ของคนในชุมชน จะเป็นรูปแบบการออกกำลังกาย ค้าขาย และการประกอบอาชีพ เนื่องจากพื้นที่ว่างสาธารณะบางพื้นที่ถูกใช้งานโดยกลุ่มชาวประมงในการประกอบอาชีพ เช่น การตากอาหารทะเล และตลาดสดซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า

การประกอบอาชีพหลัก ๆ ส่วนใหญ่ราษฎรประกอบอาชีพประมง รองลงมาจะเป็นอาชีพค้าขาย รถเข็นแผงลอย รับจ้างทั่วไป และธุรกิจส่วนตัว

ปัญหาของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เกิดขึ้นในชุมชน บางพื้นที่การใช้พื้นที่ยังไม่ตอบโจทย์ในการใช้งาน ส่วนเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบแสงสว่างซึ่งบางพื้นที่ไม่มีแสงสว่างเข้าถึงส่งผลในเรื่องความปลอดภัยตอนกลางคืน นอกจากนี้การบริการด้านสาธารณูปโภคยังไม่ถึงทั้งด้านการเก็บขยะและการประปา ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ทิ้งขยะไม่เป็นที่ เนื่องจากความหนาแน่นของประชากรในชุมชนทำให้บางพื้นที่มีขยะเยอะส่งผลกระทบต่อเรื่องกลิ่น และทำให้ครุบน้ำน้ำอุดตันเกิดน้ำขัง เน่าเสีย

ข้อเสนอแนะสวนสาธารณะควรปรับปรุงไฟส่องสว่าง ชุดเครื่องเล่นเด็ก ศาลานั่งพักให้มากขึ้น

ตารางที่ 2 สรุปการวิเคราะห์ผลจากสัมภาษณ์ผู้ใช้พื้นที่ข้อ 1 - 2

ลำดับที่	คำถาม ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อ 1 พื้นที่ว่างรองรับ กิจกรรมร่วมกัน	ข้อ 2.1 สภาพแวดล้อมทาง กายภาพของพื้นที่ว่าง สาธารณะในชุมชน	ข้อ 2.2 ตำแหน่งของพื้นที่ว่าง สาธารณะในชุมชน
1	ผู้นำชุมชน	ช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชน ช่วงเย็น คือ ลานกิจกรรมเป็น พื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัด ชุมชน สนามเด็กเล่นและ สวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 ตำบล หัวเขา	พื้นที่โล่งกว้างสำหรับออก กำลังกาย ลานกิจกรรมที่มี ต้นไม้ใหญ่รายล้อม	เข้าถึงได้สะดวก การสัญจรด้วย ขนาดถนนที่แคบ ตั้งอยู่บนถนน สายรองหมู่ที่ 5 ตำบลหัวเขา
2	โต๊ะอิหม่าม	ชาวไทยพุทธเข้าวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเข้าใช้งาน พื้นที่สุสานสุสานสุไลมาน กุโบร์ มัสยิดยาบัลโรดหมีะ และมัสยิดยาบัลโรดหรีะหมีะ	บริเวณด้านหน้ามัสยิดเพื่อ เป็นจุดรวมตัวของชาว ไทยมุสลิมเพื่อเข้าไป ประกอบพิธีกรรมทาง ศาสนาารวมกันในช่วงเย็น	การสัญจรด้วยขนาดถนนที่แคบ รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ ตั้งอยู่บนถนนสายรองหมู่ที่ 5 ตำบลหัวเขา
3	คุณครู	สนามเด็กเล่นในโรงเรียนบ้าน หัวเขา	สนามเด็กเล่นในโรงเรียน มี ร่มเงาของอาคารเรียนพาด ผ่าน	พื้นที่ว่างอยู่ในพื้นที่ราชการใน โรงเรียน สามารถเข้าถึงได้สะดวก มีรั้วรอบขอบชิด
4	แม่ค้าอาคาร พาณิชย์	ช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชน ช่วงเย็น คือ ลานกิจกรรมเป็น พื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัด ชุมชน สนามเด็กเล่นและ สวนสาธารณะ	พื้นที่ตลาดนัดชุมชนมีโดม หลังคาขนาดใหญ่ มีไฟส่อง สว่าง	บริเวณด้านหน้าของพื้นที่ว่างอยู่ ติดกับถนน สามารถเข้าถึงได้ สะดวก
5	พ่อค้า เฝิง ชั่วคราว	ชาวไทยพุทธเข้าวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเข้าใช้งาน มัสยิด	พื้นที่ร้านค้าชั่วคราวริมถนน ด้านหน้ามีพื้นที่ออกกำลัง กายใจกลางชุมชนเป็นที่ตั้ง ร้านค้า	บริเวณด้านหน้าของพื้นที่ว่างอยู่ ติดกับถนน สามารถเข้าถึงได้ สะดวก
6	ประชาชน ในชุมชน	ช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชน ช่วงเย็น คือ ลานกิจกรรมเป็น พื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัด ชุมชน สนามเด็กเล่นและ สวนสาธารณะ	พื้นที่สวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 มีต้นไม้ใหญ่ ศาลานั่งพัก และมีวัสดุพื้นทางเดินที่ แตกต่างจากถนน	ตั้งอยู่บนถนนสายรองในชุมชน หมู่ที่ 5 ตำบลหัวเขาที่มีขนาด แคบ รถยนต์ไม่สามารถสวนทาง กันได้
สรุปความ คิดเห็น จากการ ให้ สัมภาษณ์	ความ เหมือนกัน	ใช้ตลาดนัดชุมชนในช่วงเช้า	พื้นที่ว่างจับจ่ายใช้สอย ในช่วงเช้าที่ตลาดนัดชุมชน	อยู่ใกล้ถนนสายรอง
	ความ แตกต่างกัน	ชาวไทยพุทธเข้าวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเข้าใช้งาน มัสยิด	ใช้พื้นที่ออกกำลังกาย ลาน กิจกรรม และสวนสาธารณะ	ถนนบางช่วงมีขนาดแคบ รถยนต์ ไม่สามารถสวนทางกันได้

ตารางที่ 3 สรุปการวิเคราะห์ผลจากสัมภาษณ์ผู้ใช้พื้นที่ข้อ 3

ลำดับที่	คำถาม	ข้อ 3.1 กิจกรรมในชุมชน	ข้อ 3.2 ตำแหน่งการใช้งาน	ข้อ 3.3 พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่าง
1	ผู้ให้สัมภาษณ์	การค้าขาย การเล่นกีฬาและใช้ในการพักผ่อนพบปะพูดคุยในเวลาตอนเย็น	อยู่ใกล้กับถนนสายรอง ทำให้รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ	การออกกำลังกาย ค้าขาย และการประกอบอาชีพ
2	โต๊ะอิหม่าม	การค้าขาย การเล่นกีฬาและใช้ในการพักผ่อนพบปะพูดคุยในเวลาตอนเย็น	อยู่ใกล้กับถนนสายใช้งานด้านหน้ามัสยิด	การตากอาหารทะเล และตลาดสด ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า
3	คุณครู	พื้นที่ในโรงเรียนจะเป็นสนามเด็กเล่น เป็นที่นิยมของเด็กเล็ก ช่วงอายุ 10 ปี	ใช้งานในร่มใกล้อาคารเรียน	การตากอาหารทะเล และตลาดสด ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า
4	แม่ค้าอาคารพาณิชย์	การค้าขาย พื้นที่ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังจะเป็นพื้นที่จัดงานในเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน	อยู่ใกล้กับถนนสายรอง ฝั่งตรงข้ามตลาดนัดชุมชน	การตากอาหารทะเล และตลาดสด ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า
5	พ่อค้าแผงชั่วคราว	การค้าขาย พื้นที่ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังจะเป็นพื้นที่จัดงานในเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน	อยู่ใกล้กับถนนสายรอง ใกล้กับพื้นที่ออกกำลังกาย	การตากอาหารทะเล และตลาดสด ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า
6	ประชาชนในชุมชน	การค้าขาย พื้นที่ออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังจะเป็นพื้นที่จัดงานในเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน	อยู่ใกล้กับถนนสายรอง ใกล้ชุมชน	การตากอาหารทะเล และตลาดสด ซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า
สรุปความคิดเห็นจากการให้สัมภาษณ์	ความเหมือนกัน	ใช้เพื่อค้าขายและออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจ	มีการใช้งานใกล้กับถนนสายรองเพื่อความสะดวกในการเข้าถึง	ใช้เพื่อค้าขายและพักผ่อน
	ความแตกต่างกัน	จัดกิจกรรมทางศาสนา	ใกล้โรงเรียน ชุมชน	ใช้เพื่อตากอาหารทะเล

ตารางที่ 4 สรุปการวิเคราะห์ผลจากสัมภาษณ์ผู้ใช้พื้นที่ข้อ 4

ลำดับที่	คำถาม ผู้ให้สัมภาษณ์	ข้อ 4.1 อาชีพ ของคนในชุมชน	ข้อ 4.2 ปัญหา การใช้งานพื้นที่ ว่าง	ข้อ 4.3 แผนพัฒนา ท้องถิ่น	ข้อ 4.4 ข้อเสนอแนะ
1	ผู้นำชุมชน	อาชีพ ประมง ค้าขาย รับจ้าง ทั่วไป	สิ่งอำนวยความสะดวก	โครงการปรับปรุง พื้นที่สวนสาธารณะ ในชุมชน	จัดระเบียบพื้นที่ว่างสาธารณะ
2	โต๊ะอิหม่าม	อาชีพ ประมง ค้าขาย รับจ้าง ทั่วไป	ระบบแสงสว่าง ปัญหา การ จัดการขยะ	โครงการปรับปรุง พื้นที่สวนสาธารณะ ในชุมชน	กิจกรรมในการใช้พื้นที่ เนื่องจาก พื้นที่เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และเป็นพื้นที่เมืองเก่า
3	คุณครู	อาชีพ ประมง ค้าขาย รับจ้าง ทั่วไป และธุรกิจ ส่วนตัว	ระบบแสงสว่าง ปัญหา การ จัดการขยะ	โครงการปรับปรุง พื้นที่สวนสาธารณะ ในชุมชน	จัดระเบียบพื้นที่ว่างสาธารณะ สนามเด็กเล่น ให้เป็นพื้นที่หลัก ในชุมชน
4	แม่ค้าอาคาร พาณิชย์	อาชีพ ประมง ค้าขาย รถเข็น แผงลอย รับจ้าง ทั่วไป และธุรกิจ ส่วนตัว	ระบบแสงสว่าง ปัญหา การ จัดการขยะ	โครงการปรับปรุง พื้นที่สวนสาธารณะ ในชุมชน	จัดระเบียบพื้นที่ว่างสาธารณะ ส่งเสริมพื้นที่แก่เยาวชน สร้าง เอกลักษณ์หรือจุดศูนย์กลางของ พื้นที่เพื่อเป็นจุดดึงดูดให้คนเข้า มาใช้พื้นที่
5	พ่อค้าเพิง ชั่วคราว	อาชีพ ประมง ค้าขาย รถเข็น แผงลอย รับจ้าง ทั่วไป และธุรกิจ ส่วนตัว	ระบบแสงสว่าง ปัญหา การ จัดการขยะ	โครงการปรับปรุง พื้นที่สวนสาธารณะ ในชุมชน	จัดระเบียบพื้นที่ว่างสาธารณะ ส่งเสริมพื้นที่แก่เยาวชน สร้าง เอกลักษณ์หรือจุดศูนย์กลางของ พื้นที่เพื่อเป็นจุดดึงดูดให้คนเข้า มาใช้พื้นที่
6	ประชาชน ในชุมชน	อาชีพ ประมง ค้าขาย รถเข็น แผงลอย รับจ้าง ทั่วไป และธุรกิจ ส่วนตัว	ระบบแสงสว่าง การจัดการขยะ การบริการด้าน สาธารณูปโภค	โครงการปรับปรุง พื้นที่สวนสาธารณะ ในชุมชน	จัดระเบียบพื้นที่ว่างสาธารณะ ส่งเสริมพื้นที่แก่เยาวชน สร้าง เอกลักษณ์หรือจุดศูนย์กลางของ พื้นที่เพื่อเป็นจุดดึงดูดให้คนเข้า มาใช้พื้นที่
สรุปความ คิดเห็น จากการ ให้ สัมภาษณ์	ความ เหมือนกัน	ประมง ค้าขาย รถเข็นแผงลอย รับจ้างทั่วไป และธุรกิจส่วนตัว	ความเหมือนกัน ในด้านระบบแสง สว่าง	มีโครงการปรับปรุง ภูมิทัศน์พื้นที่ สวนสาธารณะใน ชุมชนหมู่ที่ 4 ให้มี ความสวยงาม	จัดระเบียบพื้นที่
	ความ แตกต่างกัน		จุดที่ยังขยะไม่ เพียงพอ		ออกแบบให้มีเอกลักษณ์ดึงดูด การใช้งาน

5.2 วิเคราะห์ผลการศึกษา

5.2.1 การวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพและพฤติกรรมผู้ใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ

จากการสำรวจทางกายภาพและข้อมูลการใช้งานพื้นที่สาธารณะ 4 แห่งในบริเวณชุมชนบ้านหัวเขาหมู่ที่ 4 - 5 ตำบลหัวเขา ได้แก่ 1. ตลาดนัดชุมชน 2. พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม 3. สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา 4. สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจประกอบกับผลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจึงมาวิเคราะห์ ดังนี้ 1) ลักษณะทางกายภาพในด้านการใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา 2) พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ ด้านกลุ่มผู้ใช้งาน วันและเวลา และกิจกรรมในการใช้พื้นที่ 3) ลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ

1) ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะจากผลการสำรวจและผลการสัมภาษณ์ทั้ง 4 บริเวณ คือ ตลาดนัดชุมชน ลานสาธารณะ สนามเด็กเล่น และสวนสาธารณะ แบ่งตามประเด็น ได้แก่ ประเด็นการเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจร ประเด็นการใช้ประโยชน์อาคาร และประเด็นอื่น ๆ แสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 สรุปลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนบ้านหัวเขา บริเวณหมู่ที่ 4 - 5

พื้นที่	ผลการสำรวจ			ผลการสัมภาษณ์
	การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจร	การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบ	อื่น ๆ	
ตลาดนัดชุมชน	อยู่ดีริมถนนสายรอง เข้าถึงได้ง่าย มีที่จอดรถเออร์เชค	อาคารพาณิชย์ 2 ชั้นฝั่งตรงข้ามตลาด เป็นร้านค้า และมีรถเข็นแผงลอย	มีร่มเงาจากหลังคาคลุม ไม่มีจุดทิ้งขยะ	พื้นที่ตลาดนัดชุมชนมีเดิมหลังคาขนาดใหญ่ มีไฟส่องสว่าง
ลานสาธารณะ	เข้าถึงได้จากถนนสายรอง เข้าถึงได้ง่าย มีที่จอดรถมอเตอร์ไซด์	ด้านหน้ามีรถเข็น แผงลอย ฝั่งตรงข้ามเป็นเรือนไม้ 2 ชั้น สำหรับอยู่อาศัย	มีร่มเงาจากต้นไม้ใหญ่บริเวณโดยรอบ	พื้นที่โล่งกว้างสำหรับออกกำลังกาย ลานกิจกรรมที่มีต้นไม้ใหญ่รายล้อม
สนามเด็กเล่น	เข้าถึงได้จากทางเข้าโรงเรียน บ้านหัวเขา มีรั้วรอบขอบชิด กำแพงของโรงเรียนทำใหมีทางเข้าออกชัดเจน	อาคารเรียนคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 ชั้น และโรงเก็บพืช 1 ชั้น	มีร่มเงาจากอาคารเรียนพาดผ่าน	สนามเด็กเล่นในโรงเรียน มีร่มเงาของอาคารเรียนพาดผ่าน
สวนสาธารณะ	เข้าถึงได้จากถนนสายรอง มีที่จอดรถยนต์ มีชั้นบันไดขึ้นไปบนสวนสาธารณะ มีการแยกวัสดุพื้นที่แตกต่างจากถนน	อาคารที่พักอาศัยของหมู่บ้าน ชาวประมง ร้านค้า และอาคารพาณิชย์	มีร่มเงาจากต้นไม้ใหญ่บริเวณโดยรอบ และมีศาลานั่งพักเป็นบางจุด	พื้นที่สวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 มีต้นไม้ใหญ่ ศาลานั่งพัก และมีวัสดุพื้นทางเดินที่แตกต่างจากถนน

2) วิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน

กิจกรรมที่มีในพื้นที่ของชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบจำนวนผู้ใช้ในแต่ละช่วงเวลาเมื่อนำจำนวนผู้ใช้งานรวมของแต่ละช่วงเวลามาเปรียบเทียบกัน พบว่า จำนวนผู้ใช้งานช่วงเวลาเช้า เวลา 07.00 – 12.00 น. ของวันทำงานมีปริมาณผู้ใช้งานมากที่สุดบริเวณตลาดนัดชุมชนคือ 107 คน โดยมีชาวไทยพุทธมากกว่าชาวไทยมุสลิม มีปริมาณผู้ใช้งานน้อยที่สุดบริเวณพื้นที่สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ คือ 5 คน กิจกรรมที่มีในพื้นที่ คือ การจับจ่ายใช้สอย ซื้อของในชีวิตประจำวัน และนั่งเล่นพักผ่อนหย่อนใจ และวันหยุดมีปริมาณผู้ใช้งานมากที่สุดบริเวณตลาดนัดชุมชนเช่นเดียวกัน คือ 159 คน โดยมีชาวไทยมุสลิมมากกว่าชาวไทยพุทธ และมีปริมาณผู้ใช้งานน้อยที่สุดบริเวณสนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา คือ 5 คน กิจกรรมที่มีในพื้นที่ คือ การจับจ่ายใช้สอย ซื้อของในชีวิตประจำวันซึ่งมีมากกว่าวันทำงาน และวิ่งเล่น วิเคราะห์พบว่า พื้นที่ว่างสาธารณะที่คนเลือกใช้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและช่วงเวลา โดยเวลาเช้าทั้งวันทำงานและวันหยุดชาวไทยพุทธจะจับจ่ายใช้สอยซื้ออาหาร ส่วนชาวไทยมุสลิมนิยมทำอาหารเองที่บ้าน เนื่องจากความเคร่งทางศาสนา

ส่วนในช่วงเวลาเย็น เวลา 15.00 – 20.00 น. ของวันทำงานมีปริมาณผู้ใช้งานมากที่สุดบริเวณพื้นที่สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจในหมู่ที่ 4 คือ 34 คน โดยมีชาวไทยมุสลิมมากกว่าชาวไทยพุทธ มีปริมาณผู้ใช้งานน้อยที่สุดบริเวณตลาดนัดชุมชน คือ 3 คน กิจกรรมที่มีในพื้นที่ คือ นั่งคุยเล่น พบปะสังสรรค์ เดินออกกำลังกาย และจับจ่ายใช้สอย ซื้ออาหาร และวันหยุดมีปริมาณผู้ใช้งานมากที่สุดบริเวณพื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม คือ 64 คน โดยมีชาวไทยมุสลิมมากกว่าชาวไทยพุทธ และมีปริมาณผู้ใช้งานน้อยที่สุดบริเวณสนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา คือ 3 คน กิจกรรมที่มีในพื้นที่ คือ นั่งคุยเล่น พบปะสังสรรค์ เดินออกกำลังกาย และวิ่งเล่น วิเคราะห์พบว่า ช่วงเวลาเย็นชาวไทยมุสลิมจะนิยมพักผ่อนหย่อนใจ และออกกำลังกายในพื้นที่ว่างสาธารณะที่อยู่ใกล้ชุมชน เป็นพื้นที่เปิดโล่งไม่มีกำแพงกั้นเหมือนกับสนามเด็กเล่นในโรงเรียนบ้านหัวเขา ช่วงเย็นจะไม่ค่อยมีเด็กและวัยรุ่นเข้าไปเล่น

ตารางที่ 6 ปริมาณการใช้งานรวมของลักษณะและพฤติกรรมการใช้งานในพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่

พื้นที่	ปริมาณของการใช้งานของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม (คน) รวมของแต่ละพื้นที่ ในช่วงเวลาเช้า เวลา 07.00 – 12.00 น. ของวันทำงาน				
	ตลาดนัดชุมชน	พื้นที่ออกกำลังกาย และลานกิจกรรม	สนามเด็กเล่น โรงเรียนบ้านหัวเขา	สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ	รวม
ชาวไทย					
1. ไทยพุทธ	65	5	17	3	90
2. ไทยมุสลิม	42	1	21	2	66
ปริมาณการใช้งานรวม	107	6	38	5	156
พื้นที่	ปริมาณของการใช้งานของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม (คน) รวมของแต่ละพื้นที่ ในช่วงเวลาเย็น เวลา 15.00 – 20.00 น. ของวันทำงาน				
	ตลาดนัดชุมชน	พื้นที่ออกกำลังกาย และลานกิจกรรม	สนามเด็กเล่น โรงเรียนบ้านหัวเขา	สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ	รวม
ชาวไทย					
1. ไทยพุทธ	2	11	7	13	33
2. ไทยมุสลิม	1	15	10	21	47
ปริมาณการใช้งานรวม	3	26	17	34	80
พื้นที่	ปริมาณของการใช้งานของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม (คน) รวมของแต่ละพื้นที่ ในช่วงเวลาเช้า เวลา 07.00 – 12.00 น. ของวันหยุด				
	ตลาดนัดชุมชน	พื้นที่ออกกำลังกาย และลานกิจกรรม	สนามเด็กเล่น โรงเรียนบ้านหัวเขา	สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ	รวม
ชาวไทย					
1. ไทยพุทธ	68	12	2	6	88
2. ไทยมุสลิม	91	15	3	12	121
ปริมาณการใช้งานรวม	159	27	5	18	209

ตารางที่ 6 ปริมาณการใช้งานรวมของลักษณะและพฤติกรรมการใช้งานในพื้นที่ทั้ง 4 พื้นที่ (ต่อ)

พื้นที่ ชาวไทย	ปริมาณของการใช้งานของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม (คน) รวมของแต่ละพื้นที่ ในช่วงเวลาเย็น เวลา 15.00 – 20.00 น. ของวันหยุด				
	ตลาดนัดชุมชน	พื้นที่ออกกำลังกาย และลานกิจกรรม	สนามเด็กเล่น โรงเรียนบ้านหัวเขา	สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจ	รวม
1. ไทยพุทธ	5	26	1	15	47
2. ไทยมุสลิม	2	38	2	12	54
ปริมาณการใช้งานรวม	7	64	3	27	101

3) ลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะ

จากการศึกษาพบว่าในการปรับปรุงพื้นที่นั้นเป็นการออกแบบเพื่อให้ตลาดนัดชุมชน สนามเด็กเล่น และลานกิจกรรมมีสภาพที่ดีขึ้น และเพื่อให้เป็นที่พักผ่อนเป็นหลัก การจัดวางองค์ประกอบภายในพื้นที่ว่างสาธารณะมีการแยกพื้นที่ทำกิจกรรม ขายสินค้า สนามเด็กเล่นและพื้นที่พักผ่อน ออกเป็นสัดส่วนเท่า ๆ กัน โดยไม่ได้คำนึงถึงจำนวนผู้ใช้งานและกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งมีกลุ่มกิจกรรมประเภทการพักผ่อน และออกกำลังกายจำนวนมาก จึงเกิดการใช้พื้นที่ซ้อนทับกันในช่วงเวลาที่มีผู้ใช้งานมาก

กลุ่มผู้ใช้งาน วันและเวลา คาดว่าเกี่ยวข้องกับการเกิดกิจกรรมเนื่องจากข้อจำกัดด้านอาชีพ อายุ และที่อยู่อาศัย ทำให้ผู้ใช้สามารถเข้าใช้พื้นที่ได้ในวันและเวลาต่างกัน

การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา ปัจจุบันพื้นที่ว่างสาธารณะอยู่ริมถนนสายรองซึ่งช่วยให้ผู้ใช้งานส่วนหนึ่งสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวกขึ้น แต่คนส่วนใหญ่ยังใช้รถยนต์และรถจักรยานยนต์ จึงทำให้ไม่มีพื้นที่จอดรถ ทำให้ผู้ที่ใช้ยานพาหนะเดินทางมาไม่สะดวกและไม่ปลอดภัย จึงพบว่า การใช้งานบริเวณใกล้กับทางเข้าที่สามารถเข้าถึงได้สะดวก จะมีกลุ่มผู้ใช้งานตัวค่อนข้างมากกว่าทางเข้าที่เข้าถึงได้ยาก ส่วนการตัดต้นไม้ใหญ่บริเวณแนวนอนที่มุ่งสู่พื้นที่ว่างนั้นส่งผลให้เกิดความร้อน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการใช้ทางเท้า ซึ่งเป็นวิธีการเข้าถึงพื้นที่ว่างสาธารณะทั้ง 4 แห่ง เพียงวิธีเดียวเท่านั้น

การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีแสงสว่างและร่มเงา คาดว่าจะเกี่ยวข้องกับการเลือกพื้นที่ประกอบกิจกรรม โดยพบว่าในช่วงกลางวันนั้นผู้ใช้จะรวมตัวมากในบริเวณที่มีร่มเงาจากอาคารรอบข้าง หรือใช้งานในช่วงที่พื้นที่ว่างสาธารณะไม่ได้รับแสงแดดโดยตรง ในช่วงที่แสงแดดส่องพื้นที่ว่างสาธารณะโดยตรงจะไม่สามารถใช้งานพื้นที่ได้ จึงพบว่าช่วงเวลาที่สามารถใช้พื้นที่น้อยลงมากเนื่องจากไม่มีร่มเงาภายในพื้นที่ ส่วนในช่วงเวลากลางคืนพื้นที่ส่วนใหญ่มีการติดตั้งไฟแล้ว จึงมีการกระจายตัวของผู้ใช้มากกว่าช่วงกลางวัน และในพื้นที่ที่สว่างน้อยกว่าจะไม่มีผู้ใช้งาน

จากการเก็บข้อมูลและทำการสัมภาษณ์ผู้ใช้ พบว่า กลุ่มชาวไทยพุทธและกลุ่มชาวไทยมุสลิม มีพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะร่วมกันบริเวณตลาดนัดชุมชน ในช่วงเช้าทั้งวันทำงานและวันหยุดเพื่อค้าขายและซื้อของกินของใช้ในชีวิตประจำวัน

5.2.2 การวิเคราะห์ประเด็นด้านอื่น ๆ

- 1) ลักษณะทางสังคม เป็นชุมชน 2 ศาสนา ที่มีการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะร่วมกัน
- 2) วัฒนธรรมของชาวไทยพุทธนิยมประกอบกิจกรรมในวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมประกอบกิจกรรมในมัสยิดยาลโรดหมีะ
- 3) อาชีพของคนในชุมชน ประกอบด้วย ประมง ค้าขาย รับจ้างทั่วไป รถเข็นแผงลอย และธุรกิจส่วนตัว
- 4) ปัญหาการใช้งานพื้นที่ว่าง ประกอบด้วย การขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวก ระบบแสงสว่าง การจัดการขยะ และการบริการด้านสาธารณสุข
- 5) แผนพัฒนาท้องถิ่น คือ โครงการปรับปรุงพื้นที่สวนสาธารณะในชุมชน
- 6) ข้อเสนอแนะจากผู้ให้สัมภาษณ์มีความต้องการให้จัดระเบียบพื้นที่ว่างสาธารณะและสนามเด็กเล่น ให้เป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมในชุมชน เนื่องจากพื้นที่บ้านหัวเขาเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และเมืองเก่า จึงต้องการให้สร้างเอกลักษณ์หรือเป็นศูนย์กลางของพื้นที่เพื่อดึงดูดให้คนเข้ามาใช้พื้นที่

5.3 สรุปผลการดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ผล

จากการเก็บข้อมูลเชิงลึกของพฤติกรรมของผู้ใช้งานพบว่า ลักษณะการเกิดกิจกรรม และการใช้งานพื้นที่ ต่างมีรูปแบบที่แตกต่างกันภายใต้ปัจจัยของช่วงเวลา และลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน จากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ทำการศึกษาในตอนต้น พบว่า ยังมีปัจจัยที่หลากหลายที่ส่งผลต่อการเกิดพฤติกรรม จึงต้องนำผลสรุปข้อมูลที่ได้ มาสร้างลักษณะทางกายภาพ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ศึกษา เพื่อนำไปวิเคราะห์ และเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ว่างสาธารณะบริเวณชุมชนบ้านหัวเขาได้

ผลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน สังเกตพฤติกรรมและการสัมภาษณ์ เพื่อตอบคำถามการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมประกอบด้วย 1) พื้นที่ว่างรองรับกิจกรรมร่วมกัน ในช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชน ช่วงเย็น คือ พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรมซึ่งเป็นพื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัดชุมชน อยู่ตรงข้ามสนามเด็กเล่นในโรงเรียนบ้านหัวเขาและสวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเขา ซึ่งในช่วงเช้าวันหยุดชาวไทยพุทธเข้าวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเข้าใช้งานพื้นที่สุสานสุลต่านสุไลมาน กุโบร์ มัสยิดยาบัลโรดหมีะ และมัสยิดยาบัลโรดหมีะในช่วงเย็นของวันทำงานและวันหยุด 2) สภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน เรื่องแสงสว่างมีแค่บางจุด แต่บริเวณที่คนใช้งานยังขาดแสงสว่าง บริเวณโดยรอบจะเป็นบ้านเรือนของคนในชุมชนเนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างจำกัด จึงมีการตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่น ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวก 3) ตำแหน่งของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนเป็นลานที่ตั้งร้านค้ารถเข็น แผงลอยริมถนน บริเวณด้านหน้าของพื้นที่ว่าง สามารถเข้าถึงได้สะดวก การสัญจรด้วยขนาดถนนที่แคบ รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ พื้นที่ว่างอยู่ในพื้นที่ราชการในโรงเรียนสามารถเข้าถึงได้สะดวก 4) กิจกรรมในชุมชนที่เกิดขึ้นในพื้นที่ว่างสาธารณะ ประกอบด้วย การค้าขาย การเล่นกีฬา และการพักผ่อนพบปะพูดคุย โดยใช้พื้นที่ตลาดนัดชุมชนในช่วงเช้า และพื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม และสวนสาธารณะในช่วงเย็น 5) ตำแหน่งการใช้งาน อยู่ใกล้กับถนนสายรอง ทำให้รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ และอยู่ใจกลางชุมชน ลักษณะเป็นย่านเศรษฐกิจที่มีทั้งตลาด โรงเรียน วัด และมัสยิด 6) พฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่าง ประกอบด้วย การออกกำลังกาย ค้าขาย การตากอาหารทะเล และตลาดสดซึ่งเป็นพื้นที่หลักในการจำหน่ายสินค้า ซึ่งพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนถูกกำหนดขึ้นมา ประกอบกับพฤติกรรมของผู้ใช้งานทำให้พื้นที่ว่างนั้นถูกใช้งานได้อย่างต่อเนื่อง

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การนำเสนอบทนี้เป็นการสรุปผลการศึกษา การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะสำหรับพื้นที่ศึกษา หมู่ที่ 4 – 5 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีรายละเอียดดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่สำคัญโดยสังเขป คือ เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนที่เข้าร่วมกันของชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม และเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะของคนในชุมชน ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การศึกษาองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน

สรุปผลการวิเคราะห์พื้นที่ว่างรองรับกิจกรรมร่วมกันทางกายภาพในช่วงเช้า คือ ตลาดนัดชุมชน ชวงเย็น คือ พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมเป็นพื้นที่โล่งด้านข้างตลาดนัดชุมชน และสวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 ตำบลหัวเขา ส่วนพฤติกรรมการใช้พื้นที่แตกต่างกัน คือ ชาวไทยพุทธเข้าวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเข้าใช้งานพื้นที่สุสานสุลต่านสุไลมาน กุโบร์ มัสยิดยาบัลโรดหมีะ และมัสยิดยาบัลโรดหรีะหมีะ สภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน คือ การตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่นเรียงแสงสว่างมีแค่บางจุด แต่บริเวณที่คนใช้งานยังขาดแสงสว่าง บริเวณโดยรอบจะเป็นบ้านเรือนของคนในชุมชนเนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างจำกัด การตั้งบ้านเรือนอย่างหนาแน่น ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกส่วนลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนจะอยู่ริมถนนสายรอง มีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา ไม่มีรั้วรอบขอบชิด และมีไฟส่องสว่าง ซึ่งตำแหน่งของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน เป็นที่ตั้งร้านค้าซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นรถเข็น แผงลอยริมถนน หรือบริเวณด้านหน้าของพื้นที่ว่าง สามารถเข้าถึงได้สะดวก มีการสัญจรด้วยขนาดถนนที่แคบ รถยนต์ไม่สามารถสวนทางกันได้ โดยสนามเด็กเล่นซึ่งเป็นพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีเด็ก และวัยรุ่นของชุมชนเข้ามาใช้งานจะอยู่ในพื้นที่ราชการในโรงเรียนสามารถเข้าถึงได้สะดวก มีกิจกรรมในชุมชน ได้แก่ การค้าขาย การเล่นกีฬาและใช้ในการพักผ่อนพบปะพูดคุยในเวลาตอนเย็น และตำแหน่งการใช้งานในพื้นที่มีร่มเงาเนื่องจากแดดร้อน รูปแบบการใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ และเป็นพื้นที่จัดงานในเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน

จากการสำรวจรูปแบบและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะด้วยการใช้แผนที่สำรวจและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เพื่อทราบถึงลักษณะทางกายภาพกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะกับลักษณะของบริบทโดยรอบ โดยพบปริมาณการใช้งานที่น่าสนใจ ดังนี้

1) ในช่วงเวลาเช้า เวลา 07.00 – 12.00 น. ของวันทำงาน พื้นที่ที่มีปริมาณการใช้งานรมน้อยที่สุด คือ พื้นที่สวนสาธารณะ พื้นที่ที่พักผ่อนหย่อนใจในหมู่ที่ 4 พื้นที่ที่มีปริมาณการใช้งานรมนมากที่สุด คือ พื้นที่ตลาดนัดชุมชน

2) ในช่วงเวลาเย็น เวลา 15.00 – 20.00 น. ของวันทำงาน พื้นที่ที่มีปริมาณการใช้งานรมน้อยที่สุด คือ พื้นที่ตลาดนัดชุมชน พื้นที่ที่มีปริมาณการใช้งานรมนมากที่สุด คือ พื้นที่สวนสาธารณะ พื้นที่ที่พักผ่อนหย่อนใจในหมู่ที่ 4

3) ในช่วงเวลาเช้า เวลา 07.00 – 12.00 น. ของวันหยุด พื้นที่ที่มีปริมาณการใช้งานรมน้อยที่สุด คือ พื้นที่สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา พื้นที่ที่มีปริมาณการใช้งานรมนมากที่สุด คือ พื้นที่ตลาดนัดชุมชน

4) ในช่วงเวลาเย็น เวลา 15.00 – 20.00 น. ของวันหยุด พื้นที่ที่มีปริมาณการใช้งานรมน้อยที่สุด คือ พื้นที่สนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา พื้นที่ที่มีปริมาณการใช้งานรมนมากที่สุด คือ พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม

6.2 อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะของคนในชุมชน แนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ว่างสาธารณะ โดยไซศรี ภักดิ์สุขเจริญ (2551) ได้แสดงไว้ว่า พื้นที่ว่างสาธารณะในเมืองว่ามีหลายชนิด เช่น สวนสาธารณะ ทางเดิน ถนน ภูมิทัศน์หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจในเมือง ซึ่งชุมชนบ้านหัวเขามีพื้นที่ว่างสาธารณะระดับชุมชน กำจร กุลชล (2545) กล่าวว่ามีการยึดใช้ภายในชุมชน โดยอาจแทรกตัวอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ หรือเกาะตัวตามโครงข่ายการสัญจรย่อยภายในชุมชน โดยคนในชุมชนใช้ประโยชน์เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ตามช่วงวันและเวลาต่าง ๆ หรือเป็นพื้นที่ว่างที่เว้นไว้เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์เป็นสาธารณะสำหรับชุมชน คล้ายกับชุมชนบ้านหัวเขาที่มีกิจกรรมเกิดขึ้นบริเวณถนนสายรองใจกลางชุมชน มีทั้งเศรษฐกิจการค้าในตลาดนัดชุมชน ร้านค้าอาคารพาณิชย์ รถเข็น และแผงลอย จากการศึกษาของกนกวรรณ คชสีห์ และ เอกรินทร์ อนุกุลยุทธธน (2562) รูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชาวไทยพุทธ พบว่า เกิดขึ้นในบริเวณต่าง ๆ เช่น ลานวัด ท่าน้ำวัด โดยใช้เพื่อนันทนาการ ที่พักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน หรือประกอบกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา การใช้พื้นที่ทางกายภาพมีการปรับตัวต่อบทบาทหน้าที่ในหลายด้านพร้อมกัน เกิดขึ้นในหลายรูปแบบ ทั้งการจัดแบ่งพื้นที่ การจัดแบ่งช่วงเวลา การแบ่งหน้าที่ การรวมกลุ่ม และการสร้างศูนย์รวม ในชุมชนบ้านหัวเขาก็ได้ใช้วัดเจ้านครเป็นทั้งพื้นที่ทางกายภาพ ทางสังคม ทางใจ และทางวัฒนธรรม มีลักษณะทางกายภาพเป็นพื้นที่โล่งกว้าง มีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา จึงมี

เด็กและวัยรุ่นเข้ามาวิ่งเล่น ส่วนผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะเข้านั่งพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชาวไทยมุสลิม บริเวณมัสยิดรวมถึงพื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่สำคัญซึ่งมีความหมายในการเป็นศูนย์รวมของชุมชน โดยมักตั้งอยู่ในตำแหน่งที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ง่าย สังกะต่ง่าย สามารถใช้เป็นที่พักพิงของผู้ที่มาเยือนได้ และใช้เพื่อการรวมตัวประกอบกิจกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมทางศาสนาในวาระต่าง ๆ และในบริเวณนี้จะได้รับการดูแลรักษาให้สะอาดเป็นระเบียบอยู่เสมอ เนื่องจากถือว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในระดับสาธารณะของชุมชน (ศนิ ลิ้มทองสกุล, 2549) ในชุมชนบ้านหัวเขามีสุสานสุลต่านสุไลมาน กุโบร์ มัสยิดยาบัลโรดหมี และมัสยิดยาบัลโรดเหราะหมี คนส่วนใหญ่ที่เข้ามาใช้งานเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนา และความสำคัญของศาสนาต่อการตั้งถิ่นฐานและการรวมตัวของประชากร ลักษณะของการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัวกันเป็นกลุ่มก้อนบริเวณวัดพุทธและมุสลิม ซึ่งชุมชนไทยพุทธจะมีการกระจุกตัวหนาแน่นน้อยกว่าชุมชนไทยมุสลิม โดยจะใช้บริเวณวัดเพื่อการศึกษาของพระสงฆ์ ฆราวาส พุทธศาสนิกชน นักเรียน ใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนา และประเพณีสำคัญ และชุมชนไทยมุสลิมจะใช้บริเวณมัสยิดเพื่อการทำละหมาด ศูนย์กลางของชุมชนและการศึกษา (อุทัย หิรัญโต, 2521) หมู่บ้านชาวประมงจะตั้งอยู่ใกล้กับวัดเจ้านคร อยู่กันอย่างหนาแน่นไปเชื่อมต่อกับมัสยิดยาบัลโรดหมี และมัสยิดยาบัลโรดเหราะหมี ซึ่งมีพื้นที่ว่างสาธารณะค่อนข้างน้อยทำให้คนในชุมชนมักใช้พื้นที่ออกกำลังกาย และลานกิจกรรม ตลาดนัดชุมชน สวนสาธารณะ เพื่อค้าขาย ซื้อของ ออกกำลังกาย และพักผ่อนหย่อนใจด้วย

สิ่งที่เหมือนกัน คือ พื้นที่ว่างสาธารณะของทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมเพื่อพักผ่อนหย่อนใจและการจับจ่ายใช้สอย โดยตลาดเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจและสังคมมีความหลากหลายของกิจกรรมกับผู้ใช้งาน แต่สิ่งที่แตกต่างกัน คือ พื้นที่ว่างสาธารณะเพื่อกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งชาวไทยพุทธมักจะใช้พื้นที่บริเวณวัดเพื่อจัดงานตามวันสำคัญทางศาสนา เช่น ตักบาตรเทโวโรหณะ ประเพณี เช่น ก่อเจดีย์ทราย ทำน้ำเพื่อปล่อยปลา ตลาดพระเครื่อง ลานที่ว่างสามารถมีการปรับตัวไปตามเวลา และการใช้งาน ลักษณะพื้นที่ว่างเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีขอบเขตด้วยถนนริมกำแพงวัด และต้นไม้ล้อมรอบ เป็นระนาบทางนอน มีชุมชนที่อยู่อาศัยหนาแน่นทำให้พื้นที่ว่างมีขนาดเล็ก เนื่องจากข้อจำกัดของพื้นที่ แต่มีการเข้าถึงที่สะดวกด้วยรถบันด์และมอเตอร์ไซค์ ส่วนชาวไทยมุสลิมมีการใช้พื้นที่ว่างที่สามารถเชื่อมต่อกับมัสยิด สุสาน โรงเรียน และลานอเนกประสงค์ โดยตลาดก็อยู่ใกล้กับชุมชนด้วยมีการเข้าถึงที่สะดวกจากถนนสายรอง มีทางเดินขนาดเล็กในชุมชนหมู่บ้านชาวประมง มีกิจกรรมทางศาสนาที่หลากหลายปรับเปลี่ยนไปตามการใช้งาน รูปแบบของลานไม่เป็นระบบมีรูปร่างไม่แน่นอน และมีขอบเขตทางตั้งเป็นอาคารมัสยิดสูง ซึ่งขนาดของพื้นที่ว่างขึ้นอยู่กับขนาดของมัสยิด

ผลการศึกษาด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนทั้ง 4 แห่ง อยู่ใกล้กับถนนสายรอง เข้าถึงได้ง่าย มีที่จอดรถยนต์และมอเตอร์ไซค์ บริเวณใกล้เคียงมีการใช้ประโยชน์อาคารเพื่ออยู่อาศัยในหมู่บ้านชาวประมง และอาคารพาณิชย์ริมทางเป็นร้านค้า ด้านหน้า

ตลาดนัดชุมชน พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมมีร้านค้าแผงลอยตั้งชั่วคราวเพื่อค้าขายผู้ใช้งาน ทั้งตอนเช้าที่มาซื้อของกินของใช้ และช่วงเย็นที่มีคนมาเล่นฟุตบอล คนส่วนใหญ่เลือกใช้พื้นที่ที่มีร่มเงา เช่น ใต้หลังคาโดมของตลาด ศาลานั่งพัก ใต้ต้นไม้ใหญ่เนื่องจากอากาศร้อน และพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนของชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม ใช้ร่วมกันบริเวณตลาดนัดชุมชน ส่วนการพักผ่อนหย่อนใจ ออกกำลังกาย พบปะพูดคุยกัน กลุ่มผู้ใช้งานจะเป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ในบริเวณสวนสาธารณะ พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมด้านข้างตลาดนัดชุมชน ผลการศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะทั้ง 4 พื้นที่ พบว่ามีความสอดคล้อง ขัดแย้ง แตกต่างกันของ 1) กลุ่มผู้ใช้งาน 2) วันและเวลา 3) กิจกรรมในการใช้พื้นที่ 4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา และ 5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ ดังนี้

1) กลุ่มผู้ใช้งาน

บริเวณพื้นที่ตลาดนัดชุมชน มีประชาชนเข้ามาใช้งานในพื้นที่ทุกช่วงอายุ เนื่องจากเป็นตลาดนัดชุมชน ผู้ใช้งานทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมที่ประกอบอาชีพเป็นแม่ค้าและผู้ที่มาจับจ่ายใช้สอย ส่วนบริเวณพื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม มีกลุ่มเด็กและวัยรุ่นเข้ามาใช้งานเล่นฟุตบอลและเล่นกันในช่วงเย็น และสนามเด็กเล่นโรงเรียนบ้านหัวเขา มีกลุ่มเด็กและวัยรุ่นช่วงอายุ 15-20 ปีขึ้นไป พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมได้รับความนิยมจากวัยรุ่นในชุมชน ทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม และบริเวณพื้นที่สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจในหมู่ที่ 4 มีกลุ่มช่วงอายุ 15-20 ปีขึ้นไป สอดคล้องกับวิจัยของอัครพล ัญญุเกษตร (2559) ที่พบว่า พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมเป็นที่นิยมของวัยรุ่นในชุมชน และกฤษณา ชมพุดหอม (2546) ที่กล่าวว่า ในบางท้องที่ตามชุมชนในเมืองชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน จะมีความเข้าใจในศาสนาและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนหรือท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลเมืองทำให้คนในชุมชนที่มีวัฒนธรรมในอดีตต้องพึ่งพากัน

2) วันและเวลา

ปัจจัยทางด้านเวลาส่งผลโดยตรงต่อกลุ่มผู้ใช้งานและลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้นมากกว่า คาดว่าเนื่องจากข้อจำกัดด้านอาชีพ และที่อยู่อาศัย โดยจากการเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 4 ช่วงเวลาพบว่าพื้นที่ที่มีปริมาณการใช้งานรวมมากที่สุด คือ พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนพนันท์ อินสุข (2554) เกี่ยวกับการเลือกใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ ที่กล่าวว่าผู้ใช้งานต้องการความปลอดภัยและความสะดวกสบาย การพักผ่อนมักเกิดขึ้นช่วงวันเสาร์ - อาทิตย์ ส่วนการออกกำลังกายเกิดขึ้นเป็นประจำทุกวัน ส่วนใหญ่ผู้ใช้งานอยู่ในช่วงวัยผู้สูงอายุและวันทำงานจึงต้องการให้มีการตระหนักถึงพื้นที่ออกกำลังกาย เส้นทางวิ่งและตำแหน่งของพื้นที่โล่งเพื่อการออกกำลังกาย และเพื่อลดการทับซ้อนบนพื้นที่

3) กิจกรรมในการใช้พื้นที่

บริเวณตลาดนัดชุมชนสำหรับผู้ที่มาจับจ่ายซื้อของที่ตลาด มีอาคารอเนกประสงค์ของชุมชนที่ใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสามารถใช้งานได้สะดวก บริเวณตลาดที่อยู่ติดถนนมีการเข้าใช้พื้นที่เป็นจำนวนมากที่สุด เช่น การค้าขายรถเข็น แผงลอย และพักผ่อนหย่อนใจบริเวณด้านข้างตลาดเป็นส่วนใหญ่เพราะเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างตลาดกับลานสาธารณะหรือพื้นที่จัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ และเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายขนส่งสาธารณะของชุมชน กิจกรรมในพื้นที่สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานและการรวมตัวของประชากรที่มีการกระจุกตัวกันบริเวณริมทะเลสาบสงขลา เพื่อเอื้ออำนวยกับอาชีพชาวประมงของคนในชุมชนบ้านหัวเขา สอดคล้องกับแนวคิดของวิลาวัณย์ เอื้อวงศ์กุล (2539) กล่าวว่าปัจจัยในการตั้งถิ่นฐานมาจากภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ส่วนพื้นที่ออกกำลังกายและลานสาธารณะมีการใช้งานในช่วงเย็นเพื่อออกกำลังกาย เล่นฟุตบอล และจัดงานสำคัญของชุมชน สนามเด็กเล่นในโรงเรียนบ้านหัวเขา มีเด็กและวัยรุ่นเข้ามาใช้งานในช่วงเช้ามืดก่อนเข้าเรียนและช่วงเย็นรอผู้ปกครองมารับหลังเลิกเรียน และสวนสาธารณะ เป็นพื้นที่เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ มีศาลานั่งพักผ่อนและต้นไม้อยู่รอบบริเวณจะเกิดการใช้งานในที่มีร่มเงา เนื่องจากอากาศร้อน ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุจะเข้ามาใช้งานพบปะพูดคุยกันในช่วงเย็น

4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ทั้ง 4 บริเวณสามารถเข้าถึงได้จากถนนสายรอง คือ ถนนในหมู่ที่ 5 โดยตลาดนัดชุมชนอยู่ติดกับถนนเข้าถึงได้สะดวก สอดคล้องกับแนวคิดประเภทของพื้นที่ว่างสาธารณะแบ่งประเภทตามลักษณะการเข้าถึง เป็นการเข้าถึงพื้นที่โดยตรงจากถนน อยู่ริมถนน สามารถมองเห็นพื้นที่จากภายนอกได้อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่องของพื้นที่ตามแนวถนนสายหลัก และคนในชุมชนจอดรถจักรยานยนต์ด้านหน้าตลาด ทำให้เกิดการจราจรติดขัดในช่วงเช้า ส่วนพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมอยู่ติดกับถนนเข้าถึงได้สะดวก เป็นพื้นที่โล่งกว้างจึงสามารถจอดรถจักรยานยนต์ได้อย่างสะดวกสบาย ด้านหน้ามีร้านค้าชั่วคราวตั้งเป็นแถวแนวยาวขนานไปกับถนนสายรอง ด้านข้างเป็นซอยทางเข้าหมู่บ้านชาวประมงมีขนาดเล็ก โดยการเข้าถึงและทางสัญจรส่งผลต่อการเลือกใช้พื้นที่เนื่องจากในช่วงที่มีผู้ใช้งานน้อย เช่น ช่วงเวลาเช้า เวลา 07.00 – 12.00 น. ของวันทำงาน บริเวณพื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรม ด้านข้างตลาดนัดชุมชน จะพบว่า มีคนเข้ามาใช้งานด้านหน้าตลาดนัดชุมชนจำนวนมาก จอดรถจักรยานยนต์ริมทาง ทำให้ประชาชนไม่ค่อยเข้าไปใช้พื้นที่นี้ออกกำลังกายหรือทำกิจกรรมในช่วงเช้า เวลา 07.00 – 12.00 น. เมื่อเปรียบเทียบบริเวณที่ใช้งานมากที่สุดในช่วงเช้า คือ ด้านหน้าตลาดนัดชุมชน และมีกิจกรรมแบบมีการเคลื่อนไหว และจากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ใช้งานเลือกพื้นที่ใช้งานจากพื้นที่ว่างที่ใกล้ที่สุด และความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เลือกใช้พื้นที่ถัดออกไปเมื่อพบว่า มีผู้ใช้งานมากแล้ว จึงเห็นได้ว่าการเข้าถึงพื้นที่ว่างสาธารณะในปัจจุบันค่อนข้างเป็นอุปสรรคต่อผู้ใช้งานเมื่อมีทางเข้าที่มีความปลอดภัยเพียงทางเดียว

5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ

พื้นที่ทั้ง 4 บริเวณเป็นชุมชนย่านการค้าและพักอาศัยหนาแน่น มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย การเข้าถึงพื้นที่สามารถเข้าถึงได้ทางถนนสายหลัก ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้สะดวก สภาพพื้นที่ค่อนข้างร่มรื่นบริเวณโดยรอบเป็นต้นไม้ใหญ่เขียว ให้ความร่มเงา พื้นที่สะอาดเพราะมีการจัดการเรื่องขยะ การถ่ายเทอากาศถ่ายเทได้สะดวก มีระบบแสงสว่างในการใช้พื้นที่ ส่งผลให้พื้นที่มีความปลอดภัยในการใช้พื้นที่ในตอนเย็น พื้นที่สวนสาธารณะตั้งอยู่ริมถนนสายหลักและเป็นจุดที่อยู่ใกล้มัสยิดของชุมชนซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญ ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของร้านค้าชั่วคราว มีพื้นที่อยู่อาศัยอาคารพาณิชย์ 2 ชั้น สอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ว่างสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนเมือง โดยคำแถลงการณ์แห่งเบิร์กลีย์ (1987) ที่กล่าวว่าพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีคุณภาพและน่าสนใจในเขตชุมชนเมืองต้องเรียงชิดติดต่อกันในขนาดและสัดส่วนที่พอเหมาะ ดึงดูดความสนใจได้ดี โดยเฉพาะกลุ่มคนเดินเท้า สำหรับงานแสดงกลางแจ้ง การพบปะสังสรรค์ การค้าขายปลีกย่อย ตลอดจนการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งแสงสว่างและร่มเงามีความสำคัญอย่างมากต่อการเลือกใช้พื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันพื้นที่มีลักษณะเป็นลานโล่งและไม่มีการปลูกต้นไม้ใหญ่ ส่งผลให้ช่วงเช้าและกลางวันแสงแดดส่องโดนพื้นที่ทั้งหมด และประกอบกับภายในพื้นที่ว่างไม่มีศาลาพัก ผู้ใช้งานจึงไม่สามารถเข้ามาใช้งานพื้นที่ได้ และจะมีผู้ใช้งานอีกครั้งในช่วงเวลาเย็น เวลา 15.00 – 20.00 น. เช่น พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรมข้างตลาดนัดชุมชน และพื้นที่สวนสาธารณะ พื้นที่พักผ่อนหย่อนใจในหมู่ที่ 4 ที่มีเงาจากต้นไม้รอบพื้นที่และเงาจากอาคารพาณิชย์ใกล้เคียงทอดลงมายังพื้นที่ว่างสาธารณะนั้น และกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นส่วนมากจะอยู่ในบริเวณที่มีร่มเงา

จากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะ และการวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชน มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกัน คือ พฤติกรรมการใช้ชีวิตประจำวัน การค้าขาย จักรยานใช้สอย พักผ่อนหย่อนใจ และออกกำลังกาย โดยพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใช้พื้นที่ร่วมกัน ได้แก่ 1) ตลาดนัดชุมชนมีจำนวนผู้ใช้งานมากเกี่ยวข้องกับการเข้าถึงที่สะดวก มีที่จอดรถมอเตอร์ไซด์ ใกล้ชุมชน มีการตั้งร้านค้าขายในช่วงเช้า แต่ช่วงเย็นไม่มีการใช้งานไม่มีของขาย จึงมีจำนวนผู้ใช้งานน้อย จึงประเมินว่าลักษณะทางกายภาพไม่ใช่สิ่งจูงใจ แต่เป็นพฤติกรรมการใช้พื้นที่มากกว่า ซึ่งความแตกต่างของศาสนาก็ไม่ได้ขัดขวางพฤติกรรมการจับจ่ายใช้สอย 2) สนามเด็กเล่นในโรงเรียนบ้านหัวเขา โดยโรงเรียนเป็นพื้นที่ใช้ร่วมกันของทั้ง 2 ศาสนา และเชื่อมโยงกับชุมชน เด็กและวัยรุ่นชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมเข้ามาเรียนร่วมกันในช่วงเช้าก่อนเข้าชั้นเรียน และช่วงเย็นหลังเลิกเรียนรอผู้ปกครองมารับ ส่วนพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมมีความแตกต่างกัน ได้แก่ 1) พื้นที่ออกกำลังกาย และลานสาธารณะด้านข้างตลาดนัดชุมชน มีเด็ก และวัยรุ่นเข้ามาใช้งานในช่วงเย็นเพื่อเล่นฟุตบอล วิ่งเล่น แต่ชาวไทยมุสลิมจะเข้ามาใช้งานมากกว่าชาวไทยพุทธ ประเมินว่าลักษณะทางกายภาพเป็นสิ่งจูงใจเด็กและวัยรุ่นให้เข้ามาใช้พื้นที่ว่างนี้เพื่อตอบสนองต่อพฤติกรรมการออกกำลังกายและวิ่งเล่น โดยชาวไทยพุทธนิยม

ใช้พื้นที่บริเวณวัด ทำน้ำ ลานที่ว่าง ตลาด มีกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี มีการปรับตัวไปตามเวลา และการใช้งาน 2) สวนสาธารณะ หมู่ที่ 4 มีชาวไทยมุสลิมใช้พื้นที่มากกว่าเล็กน้อยเพราะบริเวณนั้นมีที่อยู่อาศัยของชาวมุสลิมมากกว่า ชาวไทยมุสลิมเลือกใช้พื้นที่ซึ่งสามารถเข้าถึงได้สะดวก มีกิจกรรมที่หลากหลายปรับเปลี่ยนไปตามการใช้งาน ทั้งผู้ใหญ่และผู้สูงอายุเข้ามาใช้งานในช่วงเช้าเพื่อเดินเล่น และออกกำลังกาย ช่วงเย็นใช้พื้นที่เพื่อพูดคุย พบปะสังสรรค์ กิจกรรมที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา คาดว่าลักษณะทางกายภาพมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะ ตามแต่ละช่วงเวลาและความต้องการในการดำรงชีวิต เช่น การจับจ่ายใช้สอย การซื้ออาหาร การออกกำลังกาย การพักผ่อนหย่อนใจ เป็นต้น

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

ผลการศึกษานำไปสู่ข้อเสนอแนะในด้านต่าง ๆ เป็นการออกแบบสภาพแวดล้อมทางกายภาพ คือ 1) พื้นที่ว่างสาธารณะสามารถรองรับกลุ่มผู้ใช้งานได้อย่างหลากหลาย 2) มีการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะตลอดทั้งวันและจัดการเวลาที่เหมาะสม 3) กิจกรรมในการใช้พื้นที่ที่ชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมสามารถทำร่วมกันในชีวิตประจำวัน เช่น ซื้อของที่ตลาด งานบุญ และงานประเพณี 4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา พื้นที่ว่างสาธารณะติดถนนเส้นหลัก ส่งเสริมให้คนในชุมชนใช้จักรยานเพื่อลดความแออัดของรถจักรยานยนต์ และ 5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะที่มีความผสมผสาน การค้าขายรถเข็น แผงลอย พักผ่อนหย่อนใจ และจุดเปลี่ยนถ่ายขนส่งสาธารณะของชุมชน มีแนวทางการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนบ้านหัวเขา บริเวณหมู่ที่ 4 - 5 ให้สอดคล้องกับกิจกรรมและพฤติกรรมของผู้ใช้พื้นที่

1) กลุ่มผู้ใช้งานตลาดนัดชุมชน ผู้ใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ มีจำนวนชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใกล้เคียงกัน พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมด้านข้างตลาดนัดชุมชนผู้ใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเด็กและวัยรุ่น ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมใกล้เคียงกัน สนามเด็กเล่นผู้ใช้พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเด็กและวัยรุ่น มีจำนวนชาวไทยพุทธมากกว่าชาวไทยมุสลิม และสวนสาธารณะมีคนใช้งานทุกวัน มีจำนวนชาวไทยมุสลิมมากกว่าชาวไทยพุทธ ชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมมีความต้องการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมเหมือนกัน คือ การจับจ่ายใช้สอย ซื้ออาหารในชีวิตประจำวัน พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม แต่ใช้พื้นที่ทำกิจกรรมแตกต่างกัน คือ สวนสาธารณะ ภาพรวมของพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนส่วนใหญ่ผู้ใช้งานจะประกอบอาชีพแม่ค้า ชาวประมง จึงมีพฤติกรรมการใช้พื้นที่ในช่วงเวลาเช้ามืดและช่วงเวลาเช้า เด็กนักเรียนมีพฤติกรรมการใช้พื้นที่ในช่วงเวลาเช้าบริเวณสนามเด็กเล่น และวัยรุ่นจะมีพฤติกรรมการใช้พื้นที่ในช่วงเวลาเย็นเพื่อเล่นกีฬา ออกกำลังกาย และวิ่ง

เล่น ชาวไทยพุทธเสนอแนะให้มีการปรับภูมิทัศน์บริเวณวัดเจ้านคร ส่วนชาวไทยมุสลิมเสนอแนะให้มีการปรับภูมิทัศน์บริเวณมัสยิดยาบัลโรดหมีะ ขยายขนาดทางเดินในหมู่บ้านชาวประมงให้มีความสะดวกมากขึ้น ขยายพื้นที่สนามเด็กเล่นในโรงเรียนบ้านหัวเขาให้สามารถรองรับจำนวนเด็กและวัยรุ่นในชุมชน การพัฒนาทางกายภาพมีตำแหน่งของไฟส่องสว่าง โดยเฉพาะในจุดอับให้รองรับกิจกรรมนั้นด้วย เช่น ใต้หลังคาตลาดนัดชุมชน ใต้ต้นไม้ ศาลาริมทาง สะพานริมทะเล เพื่อเพิ่มความปลอดภัยในการใช้งานของคนในชุมชนบ้านหัวเขา รวมถึงมีการจัดตำแหน่งไฟเพื่อเน้นให้เห็นองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ วัดเจ้านคร สุสานสุลต่านสุไลมาน กุโบร์ มัสยิดยาบัลโรดหมีะ และมัสยิด ยาบัลโรดเหราะหมีะ อีกทั้งช่วยให้พ่อค้า แม่ค้าที่ต้องมาตั้งร้านค้าตั้งแต่เช้ามีมิติแสงสว่างบริเวณตลาดนัดชุมชน ช่วยให้เด็กและวัยรุ่นใช้งานบริเวณลานสาธารณะและสนามเด็กเล่นในช่วงเย็น เพื่อให้ใช้งานได้เต็มพื้นที่ สร้างความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สิน บริเวณสวนสาธารณะซึ่งมีผู้ใช้งานทุกวัยใช้งานทั้งช่วงเช้ามีดและช่วงเย็น เพื่อออกกำลังกายและพักผ่อนหย่อนใจ

2) วันและเวลา ผู้ใช้งานบริเวณพื้นที่ว่างสาธารณะมากที่สุด คือ ตลาดนัดชุมชน ช่วงเวลาเช้าเวลา 07.00 – 12.00 น. ของวันทำงานและวันหยุด โดยชาวไทยมุสลิมมีการละหมาดร่วมกันในเวลาบ่าย ซึ่งเป็นกิจกรรมทางศาสนาทุกวันศุกร์ จะมีผู้ใช้งานพื้นที่มัสยิด ส่วนบริเวณลานกิจกรรมช่วงกลางวัน เวลา 15.00 – 20.00 น. ของวันหยุด เสนอให้มีการพัฒนาทางกายภาพรองรับการใช้งานหลากหลายเวลาด้วยการพัฒนาทางเดินสัญจรและพื้นที่ใช้สอยประเภทอื่น ๆ บนพื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชน ทางเดินโครงข่ายจากชุมชนไปยังวัดเจ้านครและมัสยิด โรงเรียน ตลาด สถานที่สำคัญภายในชุมชน โดยสร้างกิจกรรมที่หลากหลายของวันและเวลาตามสถานที่สำคัญ และกิจกรรมตามประเพณีของทั้งสองศาสนาในพื้นที่ว่างสาธารณะมีการออกแบบทางภูมิทัศน์เพื่อสร้างร่มเงาแก่พื้นที่โดยใช้อองค์ประกอบของพืชพรรณไม้ยืนต้นที่ปลูกเรียงรายตลอดแนวทางเดิน เพื่อสร้างบรรยากาศที่ร่มรื่นเป็นสวนสาธารณะซึ่งมีร่มเงาจากพืชพรรณธรรมชาตินี้ ส่งผลต่อการเกิดภาวะความสบายของพื้นที่ทั้งด้านอุณหภูมิซึ่งเป็นปัจจัยทางกายภาพและความรู้สึกสดชื่น ซึ่งเป็นปัจจัยทางจิตวิทยา จากข้อมูลตำแหน่งการใช้งาน พบว่า ผู้ใช้งานจะมีกิจกรรมส่วนใหญ่อยู่ภายใต้พื้นที่ที่ได้รับร่มเงาจากต้นไม้และจากการสัมภาษณ์ผู้ใช้งานบางส่วนที่เข้าใช้งานพื้นที่ยังพบข้อสังเกตว่า ผู้ใช้งานโดยเฉพาะชาวบ้านจะมีความรู้สึกเชิงบวกกับสภาพพื้นที่ที่ไม่มีแสงแดดส่อง เนื่องด้วยความต้องการในการทำกิจกรรมของตัวเองที่มายังพื้นที่ว่างสาธารณะที่อยู่ในชุมชนบ้านหัวเขา ช่วงกลางวันไม่มีคนใช้งานเพราะอากาศร้อน จึงควรมีพื้นที่ให้ร่มเงาและพื้นที่ที่ได้รับแสงแดดน้อย โดยมีการใช้อองค์ประกอบของพืชพรรณที่มีทรงพุ่มโปร่งช่วยในการบรรเทาความรู้สึกแห้งแล้งหากพื้นที่นั้นมีลักษณะเป็นที่โล่งไม่มีส่วนกำบังปกคลุม สอดคล้องกับผลการสำรวจมีจำนวนผู้ใช้งานช่วงเวลากลางวันน้อย

3) กิจกรรมในการใช้พื้นที่ ตลาดนัดชุมชนมีพื้นที่เชื่อมต่อกับลานสาธารณะหรือพื้นที่จัดกิจกรรม เพื่อใช้ในวันสำคัญต่าง ๆ ใช้ออกกำลังกาย และเป็นจุดเปลี่ยนถ่ายขนส่งสาธารณะของชุมชน

จึงเสนอให้พัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการใช้งานอีกรูปแบบที่พบได้มากในชุมชนบ้านหัวเขา คือ การใช้งานแบบผ่อนคลายเป็นพิเศษ โดยเพิ่มที่นั่งพักบริเวณสวนสาธารณะ ม้านั่ง กระบะต้นไม้หรือชั้นบันได สามารถเอื้อให้ใช้งานได้ ส่วนการยืนหรือนั่งพักคอยนั้นควรมีองค์ประกอบที่สามารถยืนหรือนั่งฟังได้แบบสบาย ๆ เช่น แนวเสาหรือกำแพงเตี้ย ๆ ต้นไม้ หรือเสาไฟ เป็นต้น ที่สำคัญคือควรอยู่ในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นทัศนียภาพได้ ไม่อยู่ในมุมอับหรือถูกบดบังการมองด้วยต้นไม้และร้านค้า โดยกิจกรรมร่วมกันระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมบนพื้นที่ว่างสาธารณะส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเพื่อเศรษฐกิจการจับจ่ายใช้สอย

4) การเข้าถึงพื้นที่และทางสัญจรในพื้นที่ศึกษา พื้นที่อยู่ติดถนนสายรองสามารถเข้าถึงได้อย่างสะดวก เสนอให้มีการพัฒนาทางกายภาพโดยใช้แนวแกนนำของแนวต้นไม้ริมทางเพื่อมุมมองและการเข้าถึงที่ชัดเจน การใช้ขนาดของถนนที่ต่างกันเพื่อแสดงถึงลำดับความสำคัญของสถานที่ ในปัจจุบันพื้นที่ไม่ได้มีการออกแบบให้มีพื้นที่นั่งพักริมทาง ร้านค้าแผงลอยชั่วคราว จึงทำให้บริบทของร้านค้าด้านหน้าพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรมไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ควรมีการเพิ่มพื้นที่ร้านค้าแบบตู้ที่สามารถยกเคลื่อนที่ไปตามที่ต่าง ๆ ได้ง่ายและสะดวกสบาย เพิ่มพื้นที่สีเขียว ต้นไม้ใหญ่ที่มีการจัดภูมิทัศน์ พื้นที่ว่างสาธารณะที่มีการใช้ร่วมกันระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เป็นบริเวณพื้นที่ตลาดนัดชุมชนจะตั้งอยู่ใจกลางชุมชนเพื่อความสะดวกต่อการเข้าถึง มีถนนขนาดกว้างสัญจรได้สะดวก แตกต่างจากชุมชนชาวไทยพุทธอย่างเดียวจะมีพื้นที่ว่างสาธารณะในชุมชนแออัด เข้าถึงลำบาก ขนาดถนนค่อนข้างแคบ และไม่ค่อยมีที่จอดรถยนต์หรือรถมอเตอร์ไซด์

ในด้านการเข้าถึงพื้นที่ควรมีการออกแบบตำแหน่งทางเข้าพื้นที่ที่ชัดเจนและเชื่อมต่อบริบททางเท้าของพื้นที่บริเวณที่ว่างสาธารณะของชุมชนในส่วนต่าง ๆ เพื่อให้การเดินทางของคนในชุมชนมีความสะดวกและมีความต่อเนื่องถึงกัน ได้แก่ บริเวณตลาดนัดชุมชน พื้นที่ออกกำลังกาย ลานกิจกรรมข้างตลาดนัดชุมชน พื้นที่อยู่ใกล้กัน อยู่ใจกลางชุมชน ย่านเศรษฐกิจมีคนผ่านไปผ่านมาจำนวนมาก ทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม นอกจากจะช่วยให้พื้นที่แต่ละย่านที่สำคัญของชุมชนมีการเข้าถึงเชื่อมต่ออย่างต่อเนื่องแล้ว สภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อการเดินยังช่วยทำให้เกิดการดึงดูดการใช้งานและเอื้อให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน ทำให้ผู้คนได้เฝ้าระวังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นำไปสู่ความปลอดภัยจากอาชญากรรมภายในพื้นที่ (Jacobs, 1961)

5) การใช้ประโยชน์อาคารโดยรอบพื้นที่ว่างสาธารณะ บริเวณร้านค้าที่เป็นอาคารพาณิชย์เสนอให้การพัฒนาทางกายภาพมีไฟส่องสว่าง แก้วอึ้นนั่งพักคอย ส่งเสริมการใช้งานของผู้จับจ่ายใช้สอยสามารถนั่งเล่น พบปะพูดคุยบริเวณร้านค้า ซึ่งเป็นย่านศูนย์กลางชุมชน มีการจัดระเบียบร้านค้าแผงลอยในตลาดนัดชุมชนให้มีระเบียบและถูกสุขอนามัย พื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม ซึ่งอยู่ใกล้กับตลาดนัดชุมชนควรมีอุปกรณ์ประกอบการเล่นกีฬา แก้วอึ้นนั่ง ศาลานั่งพักริมทาง สนามเด็กเล่นที่อยู่ใกล้อาคารเรียนควรมีวัสดุปูพื้นแบบนิ่มเพื่อป้องกันอุบัติเหตุจากการเล่นของเด็กและวัยรุ่น และ

สวนสาธารณะ ให้มีศาลานั่งพักผ่อนทาง ไฟส่องสว่าง และการใช้วัสดุปูพื้นที่แตกต่างจากถนน ทำให้ผู้ใช้งานสามารถเดินสัญจรผ่านพื้นที่เพื่อเข้าถึงพื้นที่และเดินชมทัศนียภาพได้อย่างสะดวกต่อเนื่อง โดยมีการจัดสรรพื้นที่เพื่อเป็นจุดพักที่สามารถใช้งานแบบผ่อนคลายหรือไม่ต้องออกแรง ได้แก่ พื้นที่นั่งตามแนวทางเดิน ตามแนวลานโล่ง ศาลานั่งพักผ่อนในสวนสาธารณะหมู่ที่ 4 พื้นที่ลานกว้าง เป็นการออกแบบทางกายภาพที่เอื้อให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าใช้งานได้หลากหลายรูปแบบกิจกรรม รวมถึงตำแหน่งการจัดวางพื้นที่สำหรับการใช้งานที่ต้องเคลื่อนไหว (Active) วับริเวณริมพื้นที่ออกกำลังกายและลานกิจกรรม และจัดสรรพื้นที่สำหรับการใช้งานแบบผ่อนคลาย (Passive) วับริเวณสวนสาธารณะด้านในส่วนที่ติดพื้นที่สีเขียวหรือแนวเขาเมือง ก็เป็นการส่งเสริมสอดคล้องกันของบรรยากาศการใช้งานที่เหมาะสม

6.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในขั้นต่อไป

1) พื้นที่หมู่ที่ 4 - 5 เป็นเพียงพื้นที่เล็ก ๆ ในตำบลหัวเขา จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นความเปลี่ยนแปลงในการใช้งานที่เกิดขึ้นจริง โดยอาจใช้การสัมภาษณ์ผู้ใช้งานให้มากขึ้น สังเกตลักษณะการใช้งานพื้นที่ว่างสาธารณะในช่วงเวลาบ่อยครั้งขึ้น และศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ อีก เพื่อหาผลในด้านการใช้งานว่ามีพื้นที่ว่างสาธารณะอื่นที่คนในชุมชนเข้าไปใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

2) ในการวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนไทยพุทธและไทยมุสลิมกับพฤติกรรมการใช้พื้นที่สาธารณะของคนในชุมชน พบว่าองค์ประกอบในการออกแบบหลายส่วน ซึ่งเป็นไปตามลักษณะทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชน ผู้ใช้งานเลือกใช้จากความสะดวกในการเข้าถึง ตำแหน่งที่ตั้งอยู่ใจกลางชุมชน ใกล้กับแหล่งเศรษฐกิจ ตามแนวคิดและทฤษฎีจะเป็นปัญหาและอุปสรรคในการใช้งานพื้นที่ของชุมชน เนื่องจากความแออัดของหมู่บ้านชาวประมง ดังนั้นควรมีการศึกษาพื้นที่ว่างสาธารณะแห่งอื่น ๆ ทั้งในชุมชนที่อยู่อาศัย หมู่บ้านชาวประมง และย่านเศรษฐกิจ เพื่อหาแนวทางทางการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่ว่างสาธารณะในชุมชนที่เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรมรวมทั้งสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของภาคใต้

6.4 ข้อจำกัดในการศึกษา

เนื่องจากการที่มีเงื่อนไขต่าง ๆ ของการศึกษา ทั้งด้านเวลา งบประมาณและกำลังคนทำให้เกิดข้อจำกัดในการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย

1. ในพื้นที่ศึกษามีความหลากหลายด้านการใช้งานมาก ขาดการวางแผนรองรับการเจริญเติบโต มีการผสมผสานของลักษณะการใช้พื้นที่ เช่น ตลาด ดึงแถว โรงเรียน ร้านอาหาร ร้านค้า แม้อยู่ในสภาพแวดล้อมในลักษณะเดียวกัน แต่มีความแตกต่างกันทางด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน รวมถึงสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันแม้รูปแบบอาคารจะคล้ายคลึงกัน รวมถึงลักษณะการใช้ชีวิตที่แตกต่างในแต่ละคุหา อาจทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถกรอกข้อมูลในเชิงลึก รวมถึงตั้งคำถามได้อย่างแม่นยำ

2. การเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล หลายพื้นที่เป็นพื้นที่ปิดเนื่องจากเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในลักษณะชุมชนบริเวณริมทะเลสาบสงขลา ซึ่งบางครั้งไม่ให้ความร่วมมือในการเปิดเผยข้อมูล ทั้งการไม่ใส่ใจในการเข้าไปเก็บข้อมูลของผู้วิจัย แม้ว่าผู้วิจัยจะเข้าไปขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนล่วงหน้าแล้วก็ตาม เพราะเกรงว่าการเปิดเผยข้อมูลจะมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนที่พักอาศัยได้ ทำให้อาจได้รับข้อมูลที่มีข้อจำกัด หรือบิดเบือนจากความเป็นจริงได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยมีได้นำข้อมูลใด ๆ ที่เป็นผลกระทบต่อผู้พักอาศัยในชุมชนไปใช้ในทางเสียหายแต่อย่างใด

3. ด้านสภาพแวดล้อมในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยมีการก่อสร้างอาคารที่พักอาศัยในพื้นที่ศึกษา ซึ่งไม่สามารถนำผลของสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงจากการดำเนินงานก่อสร้างไปทำการวิเคราะห์ได้ ซึ่งผลของสภาพพื้นที่ดังกล่าวอาจเอื้อต่อการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะซึ่งส่งผลต่อการให้ข้อมูลและผลการศึกษาได้

4. ด้านจำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ ที่มีจำนวนน้อยอาจทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน

รายการอ้างอิง

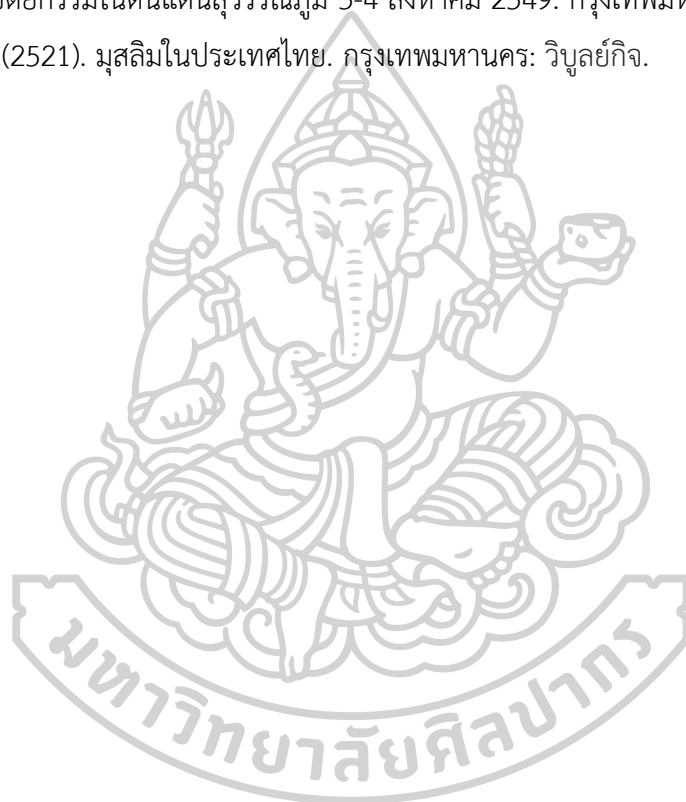
- Google Developers. (2563). แผนที่ดาวเทียมบริเวณพื้นที่ศึกษา หมู่ที่ 4 - 5 ตำบลหัวเขา (18 February 2563 ed.): Google Earth. เข้าถึงเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2563. เข้าถึงได้จาก <https://www.google.co.th/intl/th/earth/>
- Jacobs, Jane. (1961). The Death and Life of Great American Cities. England: Penguin Books.
- Tankel, S. B. (1969). Urban Design Manhattan. Regional Plan Association. Studio: First Edition edition.
- กนกวรรณ คชสีห์ และ เอกกรินทร์ อนุกุลยุทธธน. (2562). มิติการใช้พื้นที่สาธารณะและบทบาทความเป็นชุมชนดั้งเดิมในเมืองเชียงใหม่. วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2562), หน้า 5-18. เข้าถึงเมื่อ 22 ธันวาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/cmruresearch/article/download/183191/134942/>
- กฤติยา ไชยชนะสันจิต. (2544). บทบาทของพื้นที่โล่งว่างในชุมชนแออัด : กรณีศึกษาชุมชนพัฒนาการ 1 และชุมชนคลองด่าน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง.
- กฤษณา ชมพูหอม. (2546). วิวัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนวัดราชา กรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง.
- กำจร กุลชล. (2545). การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร-การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กิตติศักดิ์ วิทยาโกมลเลิศ. (2545). การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานจากชุมชนน้ำสู่เมืองบกในพื้นที่เมืองฝั่งธนบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง.
- เขต รัตนจรณะ. (2529). เรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์: โรงพิมพ์สำนักวิทยบริการ.
- ไชศรี ภักดีสุขเจริญ. (2551). พื้นที่ว่างสาธารณะขนาดเล็ก-พื้นที่ทางสังคมของชุมชนไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. เข้าถึงเมื่อ 24 ธันวาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.tuda.or.th/index.php/2018/08/02/00000003/>

- จรัญ มะลูลีม. (2539). ไทยกับโลกมุสลิม ศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทยมุสลิม. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- เทศบาลเมืองสิงหนคร. (2563). ประวัติเทศบาล. เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม 2563. เข้าถึงได้จาก <http://www.singhanakorn.go.th/content/history>
- นพนันท์ อินสุข. (2554). การศึกษาพฤติกรรมการใช้งานลานสาธารณะบริเวณวงเวียนใหญ่. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม. เข้าถึงเมื่อ 5 มกราคม 2563. เข้าถึงได้จาก http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra/Noppanant_Insook/fulltext.pdf
- บ้านพักหลวงราชไมตรี. (2563). ทำเนียบบ้านจันทน์. เข้าถึงเมื่อ 11 มกราคม 2563. เข้าถึงได้จาก <http://www.baanluangrajamaitri.com/2016/11/9-piers/>.
- ปชารัฐ ศักดาอดิศัย. (2559). การใช้พื้นที่ภายในมัสยิดเพื่อประกอบศาสนกิจ: กรณีศึกษา มัสยิดทำอิฐจังหวัดนนทบุรี. Veridian E-Journal. เข้าถึงเมื่อ 5 มกราคม 2563.
- ปราณระฟ้า พรหมประวัติ. (2551). สนามทัศน์และรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนเมือง : กรณีศึกษา ชุมชนย่านเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง. เข้าถึงเมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2563. เข้าถึงได้จาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/15674>
- ปิยพัฒน์ สิงหนุ. (2557). วิถีชุมชนวิถีวัฒนธรรมสิงหนครหัวเขาแดง. เข้าถึงเมื่อ 5 มีนาคม 2563. เข้าถึงได้จาก <https://issuu.com/piyapatsinghnoo/docs>
- ราชกิจจานุเบกษา. (2556). พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ. 2540. เข้าถึงเมื่อ 18 มีนาคม 2563. เข้าถึงได้จาก <http://web.krisdika.go.th/data/law/law2/%A188/%A188-20-9999-update.htm>
- วรลักษณ์ คงอ้วน. (2558). ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมกรุงเทพมหานครโดยมาตรการทางผังเมือง : กรณีศึกษาพื้นที่อยู่อาศัยชานเมือง และเกษตรกรรม. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. ฉบับที่ 14 (1) เดือนมกราคม-เมษายน 2562, หน้า 89-99. เข้าถึงเมื่อ 18 มีนาคม 2563. เข้าถึงได้จาก http://ci.tu.ac.th/image/data/journal/14_1/6.pdf
- วิลาวัลย์ เอื้อวงศ์กุล. (2539). ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาเมืองเรณูนคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง.

- ศนิ ถิ่นทองสกุล. (2549). ภูมิทัศน์พื้นถิ่นของหมู่บ้านชนบทในชุมชนชาวมุสลิมในประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies (JARS)*, ฉบับที่ 4 (2), หน้า 143-154. เข้าถึงเมื่อ 18 กรกฎาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jars/article/download/169246/121771>
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2554). พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สกุลชัย ตันติเศรณี. (2548). แนวทางพัฒนาด้านกายภาพของพื้นที่โล่งว่างเพื่อการพาณิชย์ภายในย่านถนนข้าวสาร กรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง.
- สมชาย เดชะพรหมพันธุ์. (2522). ภูมิศาสตร์เมือง. กรุงเทพมหานคร: วิบูลย์กิจ.
- สมาน ชีระวัฒน์. (2531). การตั้งถิ่นฐานของชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวิชาภูมิศาสตร์.
- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2562). รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้านประจำปี พ.ศ. 2562. เข้าถึงเมื่อ 1 มีนาคม 2563. เข้าถึงได้จาก <http://stat.bora.dopa.go.th/stat/statnew/statTDD/views/showVillageData.php?rcode=90811509&statType=1&year=62>.
- สุพักตรา สุทรสุภา. (2540). พื้นที่เปิดโล่ง : องค์ประกอบในผังเมือง. วารสารหน้าจั่ว, ฉบับที่ 15 (มหาวิทยาลัยศิลปากร), หน้า 121-128. เข้าถึงเมื่อ 22 มีนาคม 2563. เข้าถึงได้จาก <http://www.resource.lib.su.ac.th/ejournal/index.php/najuajjj/39-jour/najuajour/106-najua15>
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2527). หน้าที่ของมัสยิดต่อสังคมมุสลิมภาคกลาง. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์, สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา. (2561). โครงการศึกษาและจัดทำแผนพัฒนาแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสงขลาเก่า หัวเขาแดง. เข้าถึงเมื่อ 15 พฤศจิกายน 2562. เข้าถึงได้จาก <https://gallery.songkhlapao.go.th/photo/533/15>
- อนนต์ศรี วงษ์ชัยสุวรรณ. (2552). รูปแบบการเดินทางของนักเรียนที่โรงเรียนตั้งอยู่บนถนนสามเสน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง. เข้าถึงเมื่อ 8 ธันวาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://cuir.car.chula.ac.th/xmlui/handle/123456789/16018>

- อัศวพล ฉัญญเกษตร. (2559). การศึกษาพฤติกรรมการใช้งานพื้นที่สาธารณะและสภาพภูมิทัศน์
กรณีศึกษาพื้นที่สาธารณะริมชายหาดบริเวณถนนพญา สาย 1 (ถนน เลียบชายหาด พญา).
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์,
สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม. เข้าถึงเมื่อ 16 มกราคม 2563. เข้าถึงได้จาก <http://thesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream/123456789/1133/1/57060211.pdf>
- อาดิศร์ อิตริส รัชชมณี. (2550). คติความเชื่อในการใช้พื้นที่ในงานสถาปัตยกรรมมัสยิด กรณีศึกษา
มัสยิดในกรุงเทพฯ. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการนานาชาติ สถาปัตย์ปราชู
สถาปัตยกรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ 3-4 สิงหาคม 2549. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- อุทัย หิรัญโต. (2521). มุสลิมในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: วิบูลย์กิจ.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายเอกพล ดำโชติ
วัน เดือน ปี เกิด	14 สิงหาคม 2534
สถานที่เกิด	สงขลา
วุฒิการศึกษา	ปริญญาตรีสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	85/1 หมู่ 2 ตำบลบ่อदान อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา 90190

